

***”Se on tällä hetkellä tosi hyvä, että emme joudu asua
sillan alla pahvilaatikossa”***

– Tutkimus lapsiperheiden asunnottomuudesta

Eija Kantelus

Pro gradu – tutkielma

Sosiaalityö

Jyväskylän yliopisto

Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Syksy 2016

KOKKOLAN YLIOPISTOKESKUS CHYDENIUS

Jyväskylän yliopiston sosiaalityön yksikkö

KANTELUS EIJA: ”Se on tällä hetkellä tosi hyvä, että emme joudu asua sillan alla pahvilaatikossa” – Tutkimus lapsiperheiden asunnottomuudesta

Pro gradu -tutkielma, 120 s., 3 liitesivua

Sosiaalityö

Jyväskylän yliopisto / Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Ohjaaja: Johanna Hiitola

Syksy 2016

Lapsiperheiden asunnottomuudesta ei ole juurikaan kotimaista tutkimustietoa, vaikka kyseessä on suurten kaupunkien kasvava ongelma. Asunnottomuudesta aiheutuu perheille usein paljon ongelmia, ja toisaalta myös perheiden asunnottomuuden taustalla vaikuttaa monia ongelmia. Lapsuudessa koetulla asunnottomuudella voi olla kauaskantoisia seurauksia myöhempään elämään. Tutkin tässä laadullisessa Pro gradu -tutkimuksessani lapsiperheiden kokemuksia asunnottomuudesta, sen taustalla vaikuttavia syitä ja seurauksia sekä perheiden saamaa tukea. Keskeisenä tutkimuksessa on asiakkaan äänen esille nostaminen ja lapsiperheiden asunnottomuuden ilmiön tutummaksi tekeminen. Tutkimustietoa lisäämällä voidaan ennaltaehkäistä perheiden asunnottomuutta ja kehittää palveluita pitkällä tähtäimellä.

Tutkimus nojaa teoreettisesti ymmärrykseen marginaalista ja osallisuudesta, joihin perheet ovat vääjämättä jossain suhteessa ollessaan asunnottomia. Tutkimuksen aineiston olen kerännyt narratiivisten teemahaastatteluiden avulla, joista yhden toteutin ryhmähaastatteluna ja kolme yksilöhaastatteluina. Aineisto koostuu erään eteläsuomalaisen suuren kaupungin sosiaalihuollon asiakkaana olevasta neljästä asunnottomasta, tai asunnottomuuden kokeneesta perheestä, joiden neljää vanhempaa ja kahta nuorta olen haastatellut. Tutkimusaineiston olen analysoinut sisällönanalyysin avulla.

Tutkimustulosten perusteella perheiden asunnottomuuden taustalla ilmenee usein moniongelmaisuutta, joka voi aiheutua sekä yhteiskunnan rakenteellisista, että perheiden yksilöllisistä ongelmista. Asunnottomia perheitä ei kuitenkaan voida yleistää yhtenäiseksi ryhmäksi, ja perheet tarvitsevat yksilöllisiä tukimuotoja. Asunnottomuudesta voi aiheutua perheille henkistä kuormitusta, kuten turvattomuutta, toivottomuutta ja epävarmuutta. Asunnottomuus voi myös pitkittyä ja uusiutua osalla perheistä. Lasten osalta asunnottomuudella on henkisen kuormituksen lisäksi kielteisiä vaikutuksia lasten sosiaaliin suhteisiin ja koulunkäyntiin. Asunnottomien perheiden väliaikaismajoittaminen näyttäytyy paikoin ongelmalliselta esimerkiksi majoituksen pitkittymisen, levottoman ympäristön, heikon laadun sekä pienen koon vuoksi. Asunnottomuus ja siihen liittyvät ongelmat kasvattavat perheiden riskiä ajautua yhteiskunnan marginaaliin, ja vähentävät perheiden osallisuuden toteutumista aiheuttaen myös toiseuden kokemuksia. Asunnottomuus ei kuitenkaan automaattisesti aiheuta marginaaliin ajautumista, ja perheitä kannattelevina voimavaroina näyttyvät esimerkiksi perheen yhtenäisyys, lapset sekä läheisiltä ja yhteiskunnalta saatu tuki.

Asunnottomien perheiden auttaminen ja ongelmien ennaltaehkäiseminen ovat tärkeitä niin inhimillisistä kuin kansantaloudellisistakin syistä. Perheiden asunnottomuuteen puuttumisessa olennaiseksi nousee asunnottomuuden ennaltaehkäiseminen, sen taustalla vaikuttavien syiden selvittäminen sekä toimivan tukijärjestelmän ja lapsiperheille soveltuvan väliaikaismajoituksen tarjoaminen. Sosiaalityöllä, moniammatillisella yhteistyöllä ja ennen kaikkea luottamuksellisella ja osallistavalla asiakassuhteella on merkittävä rooli asunnottomien perheiden auttamisessa. Lasten aseman huomioiminen asunnottomien perheiden parissa työskenneltäessä on erityisen tärkeää.

Avainsanat: lapsiperheet, asunnottomuus, marginaali, osallisuus, lapsiperheköyhyys.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	5
2 TUTKIMUKSEN TAUSTAA.....	8
2.1 Asunnottomuus ilmiönä.....	8
2.2 Asumisen turvaaminen lainsäädännön näkökulmasta	11
2.3 Asunnottomuuteen puuttuminen.....	13
2.4 Lapsiperheköyhyys	17
3 LAPSIPERHEIDEN ASUNNOTTOMUUS TUTKIMUSTEN VALOSSA.....	21
3.1 Moniongelmaisuus lapsiperheiden asunnottomuuden taustalla.....	22
3.2 Asunnottomuuden vaikutus vanhemmuuteen ja lasten koulunkäyntiin.....	25
3.3 Asunnottomuuden seurauksia lapsille	27
3.4 Asunnottomien perheiden tukeminen ja majoituspalvelut.....	28
3.5 Lapsiperheiden asunnottomuus Suomessa.....	31
3.6 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset	35
4 MARGINAALISTA JA OSALLISUUDESTA	36
4.1 Marginaalissa	36
4.1.1 Asunnottomuuden leima	39
4.2 Osallisuus.....	41
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	43
5.1 Tutkimusaineisto.....	43
5.2 Aineistonkeruu.....	46
5.3 Aineiston analyysi.....	49
5.4 Tutkimuksen etiikka	52
6 LAPSIPERHEIDEN KOKEMUKSIA ASUNNOTTOMUUDESTA	57
6.1 Aika ennen asunnottomuutta	57
6.1.1 Taloudelliset ongelmat	58
6.1.2 Päihde- ja mielenterveysongelmat	60
6.1.3 Parisuhdeongelmat ja perheväkivalta.....	63
6.1.4 Vanhempien lapsuudenaikaiset kielteiset kokemukset ja elämänhallinnan ongelmat	65
6.1.5 Ongelmat naapurisuhteissa.....	67
6.2 Kodin menettäminen.....	68
6.2.1 Kodittomuuden syyt perheiden kuvaamana	69
6.2.2 Kodin ja omien tavaroiden merkitys	70
6.2.3 Väliaikaismajoitus.....	72
6.2.4 Henkinen kuormitus	76

6.2.5	Seuraukset lasten elämään.....	80
6.3	Suunta eteenpäin	84
6.3.1	Perheiden tulevaisuuden näkymät ja asunnottomuuden vaikutus identiteettiin..	84
6.3.2	Sosiaalitoimelta saadun tuen merkityksiä	89
6.3.3	Toiveita muunlaisesta tuesta	92
7	YHTEENVETO TUTKIMUSTULOKSISTA	95
7.1	Moniongelmaisuus asunnottomuuden taustalla	95
7.2	Yhteiskunnan rakenteelliset ongelmat ja väliaikaismajoituksen haasteet	96
7.3	Perheiden henkinen kuormitus ja seuraukset lasten elämään	97
7.4	Asunnottomuuden tuki ja asunnottomuuteen suhtautuminen	98
8	POHDINTA.....	101
8.1	Marginaalissa ja osallisena	101
8.2	Tutkimuksen tavoitteiden saavuttaminen ja tulosten hyödynnettävyys	102
8.3	Tutkimusmetodien kriittistä arviointia.....	103
8.4	Jatkotutkimusaiheita	105
8.5	Lopuksi	106
	LÄHTEET	111
	LIITTEET	121
	Liite 1: Yhteydenottokirje.....	122
	Liite 2: Tutkimussuostumuslomake.....	123
	Liite 3: Haastattelurunko	124

1 JOHDANTO

Mielenkiintoni asunnottomuuden tarkastelemista kohtaan syntyi työskennellessäni sosiaalityöntekijän sijaisuudessa asunnottomien ja päihdeongelmaisten palvelukeskuksessa. Asunnottomuus alkoi näyttäytyä minulle erilaisena, kuin vain pelkästään asunnon puutteena. Suuri osa palvelukeskuksen asukkaista kärsivät esimerkiksi päihde- ja mielenterveysongelmista sekä talouden hallinnan vaikeuksista, jotka olivat usein syynä asunnon menettämiselle. Kiinnostukseni lapsiperheiden asunnottomuutta kohtaan heräsi siirtyessäni lastensuojelun sosiaalityöhön, jolloin havaitsin asunnottomuuden koskettavan myös lapsiperheitä, mutta näyttäytyvän erilaisena, sekä myös erilaisin keinoin hallittavana. Tällöin syntyi ajatus toteuttaa sosiaalityön pro gradu –tutkimus lapsiperheiden asunnottomuudesta.

Suomessa oli 424 asunnontonta lapsiperhettä vuoden 2015 lopussa. Sen sijaan asunnottomien määrän on arvioitu olevan tilastoinnista riippuen 6785 (ARA 2016, 5) tai jopa 10 000–30 000 (Saari 2015, 136). Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen asunnottomuus selvityksen (ARA 2016, 3, 5) perusteella asunnottomien perheiden määrä on pysynyt jokseenkin samana, mutta yksin elävien ja pitkäaikaisasunnottomien määrä on laskenut. Lapsiperheiden asunnottomuuden arvioidaan olevan kasvussa suurimmissa kaupungeissa sekä kantaväestön että maahanmuuttajaväestön osalta (Fredriksson 2013, 4). Asunnottomuus aiheuttaa perheille paljon kuormitusta puhumattakaan kunnille kalliiksi tulevista väliaikaismajoituksista. Lapsiperheiden asema yhteiskunnassa on heikentynyt, polarisaatio kasvanut ja lapsiperheköyhyys lisääntynyt vuosituhaten vaihteessa (Saari 2015, 69–70). Asunto ja asuminen lukeutuvat ihmisen perusoikeuksiin ja tarpeisiin. Asunnon puuttuminen heikentää yksilön elämänhallintaa ja itsenäistä selviytymistä arjessa. (Lehtonen & Salonen 2008, 10.) Asunnottomuudella on haitallisia seurauksia lapsuuteen (mm. Barnes 1999; Hutchinson 1999). Tässä valossa asunnottomuus näyttäytyy vahingolliselta, koska lapsuus nähdään tutkimusten perusteella merkittävänä ikäkautena loppuelämän näkökulmasta, ja syrjäytymisen on todettu voivan periytyä sukupolvelta toiselle (Forssen, Laine & Tähtinen 2002, 81–83; Saari 2015, 105).

Suomessa asunnottomaksi jääneet perheet majoitetaan erilaisiin väliaikaismajoituksiin. Lastensuojelulaki (417/2007 35 §) velvoittaa kuntia korjaamaan viipymättä asumisoloihin liittyvät puutteet tai järjestettävä tarpeenmukainen asunto tilanteissa, joissa lastensuojelun tarve johtuu oleellisilta osin asunnon puuttumisesta tai puutteellisista asumisolosuhteista. Käytännön työ on osoittanut, että kunnat joutuvat usein turvautumaan hintaviin hätämajoituksiin

asunnottomien perheiden kohdalla, koska välittömästi vapaana olevia vuokra-asuntoja on harvoin saatavilla. Kaikki asuttamismuodot, kuten asuntolat eivät myöskään ole tarkoitukseenmukaisia majoittumisvaihtoehtoja perheille. Asunnottomuutta on onnistuttu vähentämään valtakunnallisten asunnottomuusohjelmien, kuten PAAVO- ja AUNE -ohjelmien, avulla. Tästä huolimatta asunnottomuus näyttäytyy yhä merkittävänä ongelmana Suomessa. Asunnottomuuden taustalla on usein moniongelmaisuutta sekä myös yhteiskunnan rakenteellisia ongelmia, jotka voivat kasvattaa syrjäytymisriskiä. (Lehtonen & Salonen 2008).

Asunnottomuudesta on julkaistu runsaasti tutkimustietoa Suomessa, mutta lapsiperheiden asunnottomuutta koskevat kotimainen tutkimus on erittäin vähäistä (Kärkkäinen 2002, 379). Tutkimustieto on olennaista palveluiden kehittämiseksi. Kehittämällä lapsiperheiden asunnottomuuden ennaltaehkäiseviä palveluita voidaan säästää korjaavissa palveluissa merkittävästi. Mikäli perheet eivät saa tarvitsemaansa apua ajoissa, vaikutukset ovat suuria sekä lyhyellä että pidemmällä aikavälillä. (Lehtonen & Seppälä 2013,104–105.)

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tuottaa lisää tietoa lapsiperheiden asunnottomuudesta Suomessa. Sosiaalityö tähtää vaikuttamaan kaikista heikoimmassa asemassa olevien yksilöiden asemaan (Juhila 2002). Lapsiperheiden asunnottomuus asemoituu tutkimusalueena sosiaalityö ytimeen, koska asunnottomaksi jääminen syy- ja seuraussuhteineen kasvattaa perheiden riskiä ajautua yhteiskunnan marginaaliin (Nousiainen 2015). Tässä tutkimuksessa mielenkiinto kohdistuu siihen, mitä asunnottomat perheet kertovat asunnottomuuden syistä, seurauksista ja saamastaan tuesta. Keskiössä on asiakkaan äänen esiin tuominen. Tutkimusaiheen arkaluonteisuus on huomioitu tutkimuksessa noudattamalla sensitiivistä tutkimusotetta aina tutkimuksen aineiston keräämisestä tutkimustulosten raportointiin. Tutkimuksen avulla pyritään tekemään lapsiperheiden asunnottomuuden ilmiötä tutummaksi. Tutkimustiedon lisäämisellä pyritään tarjoamaan näkökulmia asunnottomien perheiden kanssa tehtävän sosiaalityön ja palveluiden kehittämiseen sekä asunnottomuuden ennaltaehkäisyyn. Varhainen puuttuminen lapsiperheiden asumisen pulmiin on nähdäkseni erityisen tärkeää, koska koti ja pysyvyys ovat lapsen perusturvallisuuden ja kehityksen kannalta olennaisen tärkeitä.

Tutkimuksessa kohdistetaan mielenkiinto myös siihen, miten perheiden kokemukset asunnottomuudesta ja siihen liittyvistä syistä ja seurauksista asettavat heidät marginaaliin tai osallisiksi yhteiskunnassa. Tutkimusten valossa asunnottomuus vaikuttaa negatiivisesti yksilöiden identiteettiin (mm. Granfelt 1998; Haatela 2015; Nousiainen 2005) ja asunnotto-

muus voi aiheuttaa marginalisoitumista (mm. Granfelt 1998). Etenkin pitkäaikaisasunnottomuus on äärimmäisen huono-osaisuuden ilmentymä suomalaisessa yhteiskunnassa (Saari 2015, 25). Asunnottomuus ja sen yhteydessä ilmenevät pulmat kasvattavat perheiden riskiä ajautua yhteiskunnan marginaaliin elämän monella eri osa-alueelta, ja vähentävät näin ollen perheiden osallisuuden toteutumista. Tutkimus nojaa teoreettisesti ymmärrykseen marginaalista ja osallisuudesta, jonka välimaastossa perheet liikkuvat asunnottomuutensa seurauksena. Marginaalin käsitteen kautta käsitän asunnottomuuden olevan suhteessa siihen, kuinka perheet tulevat sekä määritellyksi että konkreettisesti sysätyksi yhteiskunnan keskiöstä sen reunoille, marginaaliin. Aineiston keruu on toteutettu asunnottomien perheiden narratiivisilla teemahaastatteluilla, ja aineisto on analysoitu sisällönanalyysin avulla. Perheiden asunnottomuuteen kiinteästi liittyvää lapsiperheköyhyyttä tarkastelen tutkimuksen taustalla.

Luvussa kaksi määrittelen tutkimuksen taustaa tarkastelemalla asunnottomuutta aluksi yleisellä tasolla asunnottomuuden ilmiön, asumisen turvaavan lainsäädännön, asunnottomuuteen puuttumisen ja lapsiperheköyhyyden näkökulmista. Luvussa kolme syvennyn lapsiperheiden asunnottomuuteen tutkimusten valossa, sekä esittelen tutkimuksen tavoitteen ja tutkimuskysymykset. Neljännessä luvussa paikannan tutkimuksen teoreettiseen keskusteluun marginaalista ja osallisuudesta. Luvussa viisi perehdyn tutkimuksen toteutukseen tutkimusaineiston, aineistonkeruun, analyysitavan sekä tutkimusetiikan esittelyn myötä. Tutkimustulokset esittelen kappaleessa kuusi aineiston analyysiin tukeutuen. Keskeisimmät tutkimustulokset yhteen vedän kappaleessa seitsemän. Kahdeksannessa luvussa pohdin tutkimuksen tavoitteiden saavuttamista ja tulosten hyödynnettävyyttä sekä arvioin kriittisesti käyttämiäni tutkimusmetodeita. Lopuksi pohdin jatkotutkimusaiheita ja suosituksia perheiden asunnottomuuteen puuttumisessa, sekä peilaan perheiden asunnottomuutta teoreettiseen tutkimuskeskusteluun marginaalista ja osallisuudesta.

Säveltäjä Marjatta Pokelan Mörri-Möykky lastenlaulu vuodelta 1965 toimikoon johdatuksena tämän tutkimuksen aihepiirin äärelle:

Korpikuusen kannon alla on Mörri-möykyn kolo.

Siellä on koti ja siellä on peti ja

perheellä pehmoinen olo.

Siellä on koti ja siellä on peti ja

perheellä pehmoinen olo.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTAA

Tässä luvussa määrittelen tutkimuksen taustaa tarkastelemalla asunnottomuuden ilmiötä alaluvussa 2.1, asumisen turvaavaa lainsäädäntöä alaluvussa 2.2, asunnottomuuteen puuttumista Suomessa alaluvussa 2.3 sekä lapsiperheköyhyyttä alaluvussa 2.4.

2.1 Asunnottomuus ilmiönä

Suomessa oman asunnon olemassaoloa pidetään lähes selviönä. Useimmille asunto ei ole pelkkä tila, jossa majoittua, vaan koti, johon liitetään emotionaalinen suhde. Asunto näytetään tärkeänä osana sosiaaliseen ympäristöön juurtumisessa. Asunnottomuus merkitsee näin ollen kodittomuudesta aiheutunutta juurettomuutta. (Saari 2015, 22; Vilko 2010 b, 14.) Granfelt (1998, 174) kuvaa kodittomuutta kolmitasoisena ilmiönä, johon liittyy yhteiskuntapoliittiset sekä ihmissuhteisiin, toimintoihin ja psyykkisiin kokemuksiin liittyvät tasot.

Asunnottomuutta määritellään eri maissa ja eri tahojen toimesta vaihtelevin tavoin (Tainio 2009, 26). Myös asunnottomuudesta käytetyt termit vaihtelevat (vrt. asunnottomuus ja kodittomuus sekä houseless ja homelessness). Pitkäaikaisasunnottomuus määritellään Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen (ARA) mukaan tilanteeksi, jossa asunnottomuus on pitkittynyt, tai on vaarassa pitkittyä terveydellisten tai sosiaalisten syiden vuoksi yli vuoden pituiseksi, tai jossa henkilö on ollut toistuvasti asunnoton kuluneen kolmen vuoden aikana. (Kaakinen 2012, 8.) Kärkkäinen (2002, 347) lainaa FEANTSAN (European Federation of National Organisations Working with the Homeless) kansainvälistä määritelmää asunnottomuudesta, jonka perusteella asunnottomaksi määritellään kaikki yksilöt, jotka ovat kokonaan ilman asuntoa, ovat asunnottomuusuhan alla tai asuvat heikoissa olosuhteissa.

Valtion asuntorahasto ja ympäristöministeriö määrittelevät Suomessa asunnottomiksi vailla vakinaista asuinpaikkaa olevat, ulkona, porrashuoneissa tai ensisuojuissa yöpyvät yksilöt. Asunnottomaksi määritellään myös asuntoloissa, asumispalveluyksiköissä, kuntouttavissa yksiköissä, sairaaloissa ja laitoksissa oleskelevat yksilöt, joilla ei ole omaa asuntoa. Niin ikään vapautuvat vangit vailla omaa asuntoa sekä tilapäisesti sukulaisten tai tuttavien luona asuvat asunnottomat luetaan Valtion asuntorahaston perusteella asunnottomiksi. (Kärkkäinen 2002, 376; Lehtonen & Salonen 2008, 23; Saari 2015, 23.) Tämän tutkimuksen kontekstissa asunnottomaksi luetaan sellaiset perheet, jotka ovat menettäneet oman asuntonsa, ja asuneet väliaikaismajoituksessa joko haastatteluhetkellä tai lähimenneisyydessään.

Asunnottomien lukumäärästä on mahdotonta saada todellista lukumäärää, koska kaikki asunnottomat eivät näy missään yhteiskunnan rekistereissä ja tilastoissa. Asunnottomuutta voidaan tarkastella esimerkiksi sosiaalitoimen rekistereiden ja asunnottomien vuokra-asuntoa jonottavien hakijoiden perusteella. Asunnottomuuden kehitystä on seurattu Suomessa 1980-luvun puolivälistä alkaen asuntomarkkinakyselyn yhteydessä. Valtion asuntorahasto selvittää kunnilta poikkileikkaustietoja vuosittain asunnottomuustilanteesta. (Kärkkäinen 2002, 367–369; Saari 2015, 155; Sunikka, Seppälä & Granfelt 2007, 12.) Asunnottomuus näyttäytyy vaikeasti tutkittavana ilmiönä. Asunnottomien tilastot koskettavat vain palveluiden käyttäjiä jättäen avoimeksi esimerkiksi sen, kuinka monta kertaa yksilöt ovat vuoden aikana asunnottomia, kuinka pitkissä jaksoissa (Lehtonen & Salonen 2008, 18), sekä kuinka moni asunnoton on oleskellut esimerkiksi sukulaisten ja tuttavien luona (Korhonen 2002, 9).

Asunnottomuutta on tutkittu Suomessa runsaasti eri näkökulmista. Asunnottomuuteen liittyvän tutkimustiedon kirjallisuusluettelo vuosilta 1884–2010 ylläpidetään pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmaan liittyvällä Asuntoensin.fi –verkkosivulla (Asunto Ensin –verkkosivu). Vankien näkökulmasta asunnottomuutta on tutkinut Riitta Granfelt (2005), mielenterveyskuntoutujien asunnottomuutta Jaana Paasu (2005) sekä päihdeongelmaisten asunnottomuutta Markku Manninen ja Tanja Tuori (2005). Naisten asunnottomuutta ovat tarkastelleet esimerkiksi Riikka Haatela (2015), Kirsi Juhila (2011), Kirsi Nousiainen (2005) ja Riitta Granfelt (1998) tutkimuksissaan. Hannele Tainio (2009) on tutkinut pitkäaikaisasunnottomuutta ja Riitta Granfeltin (2005) vapautuvien vankien asunnottomuutta. Tutkimuksissa ollaan tarkasteltu asunnottomuutta sekä asunnottomien (mm. Haatela 2015; Tainio 2009) että palvelun tarjoajien (mm. Juhila 2011; Tainio 2009) näkökulmista. Peilaan näitä tutkimuskeskusteluja tämän tutkimuksen taustaa, teoreettista viitekehystä sekä tutkimustuloksia käsittelevissä kappaleissa.

Tutkimusten valossa asunnottomuus on selkeästi yleisempää miesten keskuudessa, mutta asunnottomuus koskettaa nykyisin enenevässä määrin myös nuoria (Kärkkäinen 2002, 389), naisia, maahanmuuttajia, talous- ja velkaongelmaisia (Korhonen 2002, 9–10) sekä vankeja (Granfelt 2007). Yli puolet asunnottomista perheistä olivat maahanmuuttajaperheitä vuonna 2015. Maahanmuuttajien asunnottomuus on lähtenyt takaisin nousuun vuoden 2014 notkahduksen jälkeen. (ARA 2016, 5.) Suurimpana asunnottomien ryhmänä on sukulaisten ja tuttavien luona majoittuvat henkilöt. Heikoimmassa asemassa ovat ulkona, tilapäissuojissa,

rappukäytävissä, yökahviloissa ja päiväkeskuksessa oleskelevat asunnottomat. (Kärkkäinen 2002, 389.)

Asunnottomuus on yleisempää kasvukeskuksissa ja suurissa kaupungeissa (ARA 2016, 3; Sunikka ym. 2007, 10). On arvioitu, että lähes puolet Suomen asunnottomista ovat helsinkiläisiä (Schulman 2002, 5; Tainio 2009, 18), ja kaksi kolmasosaa asunnottomista asuu pääkaupunkiseudulla (ARA 2016, 5; Korhonen 2002, 9). Pääkaupunkiseudulla asuu yli puolet myös asunnottomista perheistä (Lehtonen & Salonen 2008, 23). Asunnottomien todellisista ominaisuuksista ei ole missään maassa tyhjentävää kuvaa (Kärkkäinen 2002, 375). Asunnottomuuden takana on usein vyyhti muita ongelmia, joiden seurausta asunnottomuus on. Toisaalta myös asunnottomuus itsessään aiheuttaa usein perheille moninaisia ongelmia (Buckner & Bassuk 1999). Asunnottomuus on aiemmin liitetty lähinnä keski-ikäisten ja alkoholisoituneiden miesten ongelmaksi, mutta asunnottomuuden luonne on muuttanut muotoaan. Asunnottomuuden taustalla vaikuttaa nykyisin usein moniongelmaisuuksia, kuten päihde-, mielenterveys- ja terveysongelmia, pitkäaikaistyöttömyyttä, syrjäytymistä (Kärkkäinen 2002, 373; Saari 2015, 178; Schulman, 5; Timonen 2011, 80), laitostaustaa, perheiden ongelmia sekä koulupudokkuutta (Lehtonen & Salonen 2008, 30).

Asunnottomuuteen kytkeytyy usein lisäksi sosiaalisten suhteiden haurastumista, koulutuksen puutetta, ylivelkaantumista (Saari 2015, 16), psykososiaalisia ongelmia, pysyvästi alentunutta toimintakykyä, asuttamisjärjestelmän puutteita (Tainio 2009, 145) sekä puutteellisia asumisen taitoja, jotka estävät itsenäisen asumisen (Lehtonen & Salonen 2008, 10). Asunnottomuuden taustalla näyttää vaikuttavan siten monia päällekkäisiä ongelmia, jotka ovat seurauksina niin yksilöllisistä kuin yhteiskunnan rakenteellisistakin tekijöistä (mm. Granfelt 1998, Nousiainen 2005; Tainio 2009). Korhonen (2002, 9) lainaa Euroopan asunnottomuutta tutkineen Dragana Avramovin määritelmää asunnottomuuden taustalla vaikuttavista syistä, jotka hän liittää yhteiskunnan rakenteisiin, kulttuurisiin piirteisiin, sosiaalisiin oloihin sekä asunnottomien henkilökohtaisiin ominaisuuksiin.

Yhteiskunnan yhtenä rakenteellisena ongelmana asunnottomuuden taustalla näyttäytyvät esimerkiksi 2000-luvun aikana noussut vuokratason kasvaminen (Kärkkäinen 2002, 375, 385), työttömyys ja tulottomuus (Timonen 2011, 80) sekä puutteet yhteiskunnallisen tuen ja sosiaalisten ongelmien ennaltaehkäisemisessä sekä mielenterveyshäiriöiden ja päihdeongelmien hoitamisessa (Lehtonen & Salonen (2008, 23). Yhteiskunnan palvelut eivät aina vastaa

tuen tarvetta, ja etenkin kaksoisdiagnoosiasiakkaat ovat vaikeasti autettavissa (mm. Manninen & Tuori 2005; Nousiainen 2005; Paasu 2005; Tainio 2009).

On toisinaan vaikeaa määritellä, johtuvatko yksilöiden ja yhteiskunnan edellä mainitut pulmat asunnottomuudesta, vai asunnottomuus näistä pulmista (Sunikka ym. 2007, 12). Asunnottomuus näyttäytyy joka tapauksessa viheliäisenä ongelmana, johon ei ole olemassa yksiselitteisiä vastauksia (Saari 2015, 32). Näistä syistä pelkkä asunnon tarjoaminen ei useinkaan riitä, vaan tarvitaan tukea elämänhallintaan ja asumiseen (Hynynen 2005, 3). Asunnottomuuden syy ei saa muodostua esteeksi asunnon saamiselle, vaan asuminen tulee nähdä kansalaisten perusoikeutena (Jaskari 2007, 134).

2.2 Asumisen turvaaminen lainsäädännön näkökulmasta

Asunnottomuuteen vastataan Suomessa sosiaalityön keinoin muiden sosiaalipalveluiden ohella. Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) velvoittaa kuntia järjestämään sosiaalipalveluita asumiseen liittyvään tuen tarpeeseen. Suomessa oikeus inhimilliseen ympäristöön ja asumisoloihin on turvattu lainsäädännöllä. Suomen perustuslaissa (731/1999) mainitaan 19 §:ssä, että jokaisella on oikeus välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon, joka ei kykene itsenäisesti hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttävää turvaa. Perustuslaki määrittelee julkisen vallan tehtäväksi edistää jokaisen kansalaisen oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimiseen järjestämiseen. Myös Lastensuojelulaki (417/2007) velvoittaa toimeentuloa ja asumista käsittelevässä 35 §:ssä kuntaa korjaamaan viipymättä asumisoloihin liittyvät puutteet tai järjestämään tarpeen mukaisen asunnon tilanteissa, joissa lastensuojelun tarve aiheutuu oleellisilta osin asunnon puuttumisesta tai puutteellisista asumisolosuhteista, jotka aiheuttavat lapsen ja perheen kuntoutumiselle esteitä.

Laki asunto-olojen kehittämisestä (919/1985) tähtää asunto-olojen parantamiseen siten, että jokaisella olisi mahdollisuus kohtuulliseen asumiseen. Laki painottaa erityisen huomion kiinnittämistä pienituloisten, puutteellisesti asuvien sekä nuorten ja lapsiperheiden asunnon saamiseen, asumistason parantamiseen, asumiskulujen kohtuullistamiseen sekä asumista-soerojen vähentämiseen. Laki avustuksista erityisryhmien asunto-olojen parantamiseksi (1281/2004) tähtää valtion asuntorahaston turvin erityisryhmien kohtuuhintaisen vuokra-asuntotarjonnan turvaamiseen asunto-olojen parantamiseksi. Erityisryhmillä tarkoitetaan esimerkiksi huonoissa asunto-oloissa eläviä, vähävaraisia, mielenterveys- ja päihdeongelmaisia, tukipalveluiden piirissä olevia sekä asunnon muutostöitä kaipaavia asukasryhmiä.

Suomessa sosiaalipolitiikan toteuttaminen ja kansalaisten hyvinvoinnista huolehtiminen ovat kuntien vastuulla. Kunta on lainsäädännön (esim. Kuntalaki 410/2015 ja Sosiaalihuoltolaki 1301/2014) velvoittamana vastuussa palveluiden järjestämisestä kuntalaisille. Kuntien tehtävänä on myös edistää kuntalaisten hyvinvointia, poistaa epäkohtia ja keittää palveluitaan. (Palola & Parpo 2011, 47-48.) Lainsäädäntö huomioi myös asumisen tukea tarvitsevat kuntalaiset, ja asettaa velvoitteita palveluiden järjestämiselle. Kunnallisia asunnottomien palvelumuotoja ovat esimerkiksi asumispalvelut ja tuettu asuminen. Sosiaalihuoltolakiin (710/1982) lisättiin vuonna 1982 palvelumuotona asumispalvelut. Uusitussa sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) 21 §:n mukaan asumispalveluja ja tuettua asumista järjestetään henkilöille, jotka erityisestä syystä tarvitsevat tukea tai apua itsenäisessä asumisessa tai asumisen järjestämisessä. Laki velvoittaa järjestämään tilapäistä asumista henkilöille, jotka tarvitsevat kiireellistä ja lyhytaikaista apua. Lain mukaan tuettu asuminen sisältää sosiaaliohjauksen ja muut asumisen tukemiseksi tarjottavat sosiaalipalvelut. Palveluasuminen on lain mukaan tarkoitettu henkilöille, jotka tarvitsevat asunnon, hoitoa ja huolenpitoa. Tehostettu palveluasuminen vastaa ympärivuorokautisen tuen tarpeisiin. Sosiaalihuoltolain mukaiset asumispalvelut ovat kuitenkin toissijaisia asuntopoliittisiin toimiin nähden (Tainio 2009, 22).

Suomessa viranomaiset ovat lain nojalla velvoitettuja auttamaan tukea tarvitsevia kansalaisia, kuten asunnottomia moniongelmaisia, oikean avun piiriin. Uudistunut sosiaalihuoltolaki (1301/2014) velvoittaa 40 §:ssä, että viranomaisten on tehtävä ilmoitus henkilön asioista vastaavalle viranomaiselle, mikäli hänen tietoonsa tulee asiakkaan ilmeinen tuen tarve. Henkilö on 35 §:n perusteella ohjattava hakemaan sosiaalipalveluita, mikäli viranomainen saa tietää henkilöstä, jolla on ilmeinen sosiaalihuollon tarve. Tämä velvoite parantaa nähdäkseni heikossa asemassa olevien yksilöiden, kuten asunnottomien asemaa, ja auttaa heitä pääsemään nopeammin palveluiden piiriin.

Asuminen ei kuitenkaan kuulu kansalaisten subjektiivisten oikeuksien joukkoon. Kunnat eivät ole velvollisia antamaan takuuta asunnottomien asioiden käsittelyajoista. (Juurinen & Virtanen-Olejniczak 2008, 141.) Lapsettomat asunnottomat ovat nähdäkseni eri asemassa asunnottomiin lapsiperheisiin nähden, koska asuminen on järjestettävä lapsiperheille viipymättä tavalla tai toisella tilanteesta riippumatta. Jan-Erik Helenelund (2011) on havainnut asumista lainsäädännön näkökulmasta tarkastelevassa väitöskirjassaan, etteivät asunnottomien oikeudet aina toteudu, vaikka perustuslaissa (731/1999) on kirjattu jokaisen oikeus

asuntoon ja asumiseen (19.1 §), sekä julkisen vallan velvoite edistää näitä asioita (19.4 §). (Ks. myös Saari 2015, 226.)

Suomen oman lainsäädännön lisäksi huono-osaisten ja asunnottomien tukemiseen otetaan kantaa myös kansainvälisissä sopimuksissa. Suomi on allekirjoittanut vuonna 1948 ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen ja vuonna 1991 Euroopan sosiaalisen peruskirjan, jotka takaavat perusoikeudet heikompiosaisille. Kaikkein huono-osaisimpien sosiaalisen aseman parantamisesta säädetään Euroopan sosiaalisen peruskirjan 30 artiklassa, jossa mainitaan oikeus asuntoon, työhön, koulutukseen, sosiaaliavustukseen ja lääkitykseen. Asunnottomuuden poistamisen toimenpiteisiin ryhtymisestä säädetään 31. artiklassa. Euroopan neuvosto seuraa ja arvioi jäsenmaiden järjestelmien toimivuutta. Suomi on lisäksi sitoutunut Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) valvomaan TSS-sopimukseen, joka koskee yksilöiden taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia. Asunnottomien oikeuksien toteutumisen kannalta merkittävänä näyttäytyy myös Euroopan Unionin sopimusjärjestelmä, joka sisältää Lissabonin sopimuksen (2009) ja perusoikeuskirjan. (Saari 2015, 227-228.)

2.3 Asunnottomuuteen puuttuminen

Asunnottomuus ei ole Suomessa uusi ilmiö, mutta siihen on puututtu eri tavoin aikakaudesta riippuen. Asunnottomuus näyttäytyi 1900-luvun alussa kaupunkien asukkijärjestelmän ja tilattoman väestön kysymyksinä. Toinen maailmansota aiheutti asuntopulaa, jonka myötä väestö joutui hakeutumaan erilaisiin tilapäismajoituksiin. Jälleenrakennus ja muuttoliike maalta kaupunkiin nostivat esiin alkoholistien ongelmat 1960-luvulla. Asunnottomuutta ilmeni 1970- ja 1980-luvuilla lähinnä irtolaisten ja alkoholistien parissa. Ratkaisukeinoina tarjottiin alkoholistien hoitokoteja, asuntoloita ja yömajoja irtolaislain nojalla vuoteen 1986 asti. (Kärkkäinen 2002, 372-381.)

Yhteiskunnan taholta asunnottomuuteen alettiin aktiivisesti puuttua 1980-luvun lopulla, jolloin alettiin rakentaa runsaasti kohtuuhintaisia vuokra-asuntoja ARAVA-lainan turvin, ja myöntämään avustuksia kunnille, järjestöille ja rakennuttajille asuntojen järjestämiseksi asunnottomille. Vuonna 1986 perustettu Y-säätiö, vastasi asunnottomuuteen ostamalla ja rakennuttamalla asuntoja sekä vuokraamalla niitä kunnan toimesta asunnottomille ja pakolaisille. (Kärkkäinen 2002, 372-381.) YK julisti vuoden 1987 asunnottomien vuodeksi, jolloin valtionhallinto asetti Suomessa viralliseksi tavoitteeksi poistaa asunnottomuuden maasta

vuoden 1991 loppuun mennessä. Asunnottomien määrää ei kuitenkaan saatu tuolloin merkittävästi alennettua (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 205). Keskeisiä asunnottomuuspolitiikan kulmakohia Suomessa ovat olleet sosiaalihuoltolainsäädännön sekä mielenterveys-, päihde- ja vammaislainsäädännön kehitys (Saari 2015, 135). Vuonna 1982 Sosiaalihuoltolakiin (710/1982) lisättiin uutena palvelumuotona asunnottomuuteen vastaamiseksi asumispalvelut. Asunnottomuus saatiin puolitettua näillä keinoilla. Laman myötä 1990-luvulla asunnottomien tilanne oli valoisampi, koska kohtuuhintaisia vuokra-asuntojen tarjonta oli riittävä. Asunnottomuus on kasvanut suuremmaksi ongelmaksi jälleen 2000-luvun vaihteessa taloudellisesta nousukaudesta ja muuttoliikkeestä aiheutuneen vuokratason kasvun myötä. (Korhonen 2002, 10; Kärkkäinen 2002, 372–373, 381–182.)

Yhteiskunnan sivistys mitataan sillä, miten se huolehtii huono-osaisistaan. Sosiaalityön yksi tärkeimmistä yhteiskuntapoliittisista tehtävistä on mahdollistaa koti niille yksilöille, joille itsenäinen asuminen on syystä tai toisesta ylivoimaista (Granfelt 1998, 177-178). Asunnottomuuspolitiikka Suomessa on 2000-luvun taitteessa tähdännyt siihen, että hyvinvointivaltion edut, kuten tuki kohtuuhintaisten asuntojen järjestämiseen sekä sosiaali- terveys- ja sivistyspalveluiden piiriin pääseminen, ovat kaikkien kansalaisten saatavilla. On kuitenkin tiedostettu, että osa asunnottomista tarvitsevat erityistoimenpiteitä ja lisäresursseja asunnon hankintaan, asumiskustannusten maksamiseen sekä asumisen tukeen. Useimmat hallitusohjelmat ovat kirjanneet tavoitteikseen asunnottomuuden vähentämisen tai poistamisen. Vastuu julkisen vallan käytännön toimenpiteistä on siirretty valtiolta kunnille asunnottomuuteen vastaamisessa. Valtion asuntorahasto (ARA) ja Raha-automaattiyhdistys (RAY) ovat tukenet kuntien ja järjestöjen toimintaa asuntojen rakentamisessa, hankkimisessa sekä asumisen tuki- ja neuvontapalveluiden järjestämisessä. Asunnottomuutta on saatu vähennettyä, mutta pitkäaikaisasunnottomuus näyttäyty edelleen vakavana ongelmana. (Fredriksson 2008, 2).

Asunnottomuuteen puuttumisesta aiheutuu kunnille välittömiä ja välillisiä kustannuksia (Saari 2015, 142). Välittömiä kustannuksia voivat olla Lehtosen ja Salosen (2008, 120) kuvaamana esimerkiksi asunnottomuuteen toisinaan liittyvien, mielenterveys- ja päihdeongelmien hoitamisen sekä vankeuden aiheuttamat kulut yhteiskunnalle. Välillisiin kustannuksiin lukeutuvat esimerkiksi asunnottomuudesta aiheutuneet lisääntyvät toimeentulotuki-, asumistuki-, työttömyysetuus- ja terveydenhoitomenot. Ongelmien ennaltaehkäisemisen ja asuminen neuvonnan avulla saadaan kuitenkin merkittäviä säästöjä aikaan esimerkiksi häätöjen ehkäisemisessä. Asunnottomuuden ehkäiseminen ja asunnottomien palveluiden järjestäminen

ovat Korhosen (2002, 12) arvioimana kalliita, mutta ne ovat taloudellisesti kannattavampia, kuin ongelmien hoitamatta jättäminen. Asunnottomuuteen tulisi siten puuttua ennaltaehkäisevästi pyrkimällä vaikuttamaan asunnottomuuden taustalla vaikuttaviin tekijöihin. Asunnottomuuden moniongelmaisuus on Hynysen (2005, 7) mukaan kasvanut, jolloin pelkkä asunnon tarjoaminen ei riitä. Sen sijaan tarvitaan erilaisia asumisen ja elämänhallinnan tukipalveluita. On tärkeää panostaa ongelmien, kuten vuokratäristien ja asumishäiriöiden ennaltaehkäisemiseen asunnottomuuden ehkäisemiseksi.

Asunnottomuuden ehkäisemiseen ja vähentämiseen on poliittista tahtoa Suomessa, josta kertovat esimerkiksi erilaiset asunnottomuuden vähentämisohjelmat (Kärkkäinen 2002, 387). Asunnottomien palveluita tuottavat Suomessa kunnat, etujärjestöt, työväenliikkeet, erityisryhmien yhdistykset sekä uskonnolliset yhdistykset (Saari 2015, 153). Hallitus asetti kuntien ja muiden toimijoiden kanssa yhdessä asunnottomuuden vähentämisohjelman vuodesta 2001 alkaen, johon sisältyi asuntotuotannon kasvattamista sekä tuetun asumisen ja asumisen tukimuotojen kehittämistä (Hynynen 2005, 3). Asunnottomuuden vähentämisohjelmassa asuminen määritellään inhimillisenä perusoikeutena, jonka perusteella asunnottomalle yksilölle tulee tarjota riittävä yksityisyys ja mahdollisuus hoitaa sosiaalisia ja terveydellisiä ongelmiaan (Kaakinen 2012, 23–24). Niin ikään ympäristöministeriö julkaisi asunnottomuutta koskevan tutkimusohjelman ja toimenpideohjelman vuonna 2001, ja pääkaupunkiseudun kunnat oman asunnottomuuden vähentämisohjelmansa vuonna 2002. (Schulman 2002, 5.) Ministeri Matti Vanhasen II Hallituksen Asuntopoliittinen toimenpideohjelma nosti ensisijaiseksi tavoitteekseen pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämisen (Hänninen 2010, 164).

Pitkäaikaisasunnottomuuteen on pyritty vaikuttamaan Suomessa esimerkiksi PAAVO I, PAAVO II ja AUNE –asunnottomuuden vähentämisohjelmien avulla. Vuosina 2008–2011 toteutuneella PAAVO I –ohjelmalla pyrittiin puolittamaan pitkäaikaisasunnottomuus vuoteen 2011 mennessä asunto ensin –periaatteen avulla, sekä luopua asunnottomuutta ylläpitävistä ja pitkittävistä asuntoloista oman asunnon tarjoamisen ja asuntoon vietävän yksilöllisen tuen avulla. (Kaakinen 2012, 3). Vuosina 2012–2015 toteutetun PAAVO II - ohjelman tavoitteena oli poistaa pitkäaikaisasunnottomuus vuoteen 2015 mennessä tarjoamalla pitkäaikaisasunnottomille 1250 asuntoa, tukiasuntoa tai hoitopaikkaa, sekä kehittämällä erialaisia tukimalleja (Karppinen 2014, 3). Vuosille 2016–2019 suunnattu AUNE -ohjelman tavoitteena on vähentää asunnottomuutta 500 henkilöllä vuosittain vuokra-asuntoja lisäämällä sekä ennaltaehkäisemällä asunnottomuutta. (Karppinen & Fredriksson 2015, 1).

Asunto ensin –periaate tähtää asunnon tarjoamista ensisijaisena sosiaalisen kuntoutuksen prosessissa, ja tarvittavien tukipalveluiden tarjoamista vasta asumisen vakiinnuttua. Tällaisesta periaatteesta hyötyvät etenkin moniongelmaiset pitkäaikaisasunnottomat. (Asunto ensin –verkkosivu.) Periaate ei kuitenkaan ole ongelmaton, koska se voi johtaa pitkäaikaisasunnottomuuteen liittyvien ongelmien huomiotta jättämiseen tai ongelmien monimuotoisuuden yksinkertaistamiseen (Tainio 2009, 153).

Asunnottomuuden ehkäisemisen taustalla vaikuttaa lisäksi kolmannen sektorin organisoimaa toimintaa, kuten Vailla vakinaista asuntoa Ry kansalaisjärjestö (Vva ry –verkkosivu) ja Asunnottomien yö (Asunnottomien yö –verkkosivu). Lapsiperheiden asunnottomuuden huomioimisesta poliittisella tasolla osoittaa esimerkiksi silloisen kansanedustajan, Päivi Lipposen (sd) eduskunnalle esittämä kirjallinen välikysymys lapsiperheiden asunnottomuuteen puuttumisesta 15.12.2011, jossa Lipponen perään kuulutti kuntien sosiaalisen asuntotuotannon lisäämistä lapsiperheiden asunto-ongelman sekä hintavan ja heikkolaatuisen väliaikaismajoituksen poistamiseksi (Eduskunta.fi).

Asunnottomuuden vähentämishjelmien avulla on saatu kiistattomia tuloksia aikaan (ARA 2016, 7), asunnottomuustyöhön on jalkautettu asunto ensin –periaate, ja asuntolat on korvattu nykyaikaisilla asumisyksiköillä. Pitkäaikaisasunnottomuus on saatu laskusuuntaan, ja vuosien 2008–2014 aikana noin 1150 henkilöä on saanut asunnon. (Karppinen & Fredriksson 2015, 1.) Pitkäaikaisasunnottomuus väheni 28 % vuodesta 2008 lähtien ja vuonna 2012 mennessä jopa 40 %. Asumisen järjestäminen on myös taloudellisesti kannattavaa yhteiskunnalle. Tehostetun tukiasumisen järjestämisen yhdelle asunnottomalle säästää n. 14 000–15 000 euroa vuodessa henkilöä kohden asunnottomuuden aikaisten muiden palveluiden käyttämiseen verrattuna (Kaakinen 2012, 3–4; Karppinen & Fredrikssonin 2015, 1).

Suomessa tullaan silti jälkijunassa asunnottomien tarpeisiin vastaamisessa verrattuna muun muassa Ruotsiin. Esimerkiksi pääkaupunkiseudulla asunnottomien terveystalveluiden saaminen on vaikeampaa kuin Tukholmassa. Asunnottomien palveluita kehitettäessä tulisi hyödyntää tietoa muiden maiden asunnottomuuden ehkäisemisessä. (Nousiainen, Hällman, Saarama & Seppälä 2007, 8.) Asunnottomuuteen tulisi vastata lisäämällä kohtuuhintaisten ja pienten vuokra-asuntojen tuotantoa sekä tarjoamalla sosiaalipoliittisin keinoin riittäviä asumisen tukipalveluita moniammatillisen yhteistyön ja suunnitelmallisen työskentelyn avulla (Sunikka ym. 2007, 10; Timonen 2011, 80). Asumisen tukeminen on Granfeltin ja Hynysen

(2005, 162) kuvaamana kokonaisvaltaista elämisen tukemista, joka mahdollistaa arjessa selviytymisen ja asumisen onnistumisen. Tuki rakentuu verkostotyöstä sekä yksilökohtaisesta työskentelystä ja vertaistuesta. Psykososiaalinen työskentely sisältää asunnottoman auttamista arjen asioissa sekä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin ja vertaisryhmätoimintaan hakeutumisessa. Asunnottomuutta voidaan ehkäistä asumisneuvonnan ja palveluohjauksen avulla, joiden myötä voidaan tukea etuuksien hakemiseen, virastoasioimiseen, palveluihin hakeutumiseen ja arjen hallintaan liittyvissä asioissa. (Lehtonen & Salonen 2008, 38–39.)

Perustuslaissa turvattu oikeus asuntoon ja asumiseen eivät aina Suomessa toteudu (Helelund 2011). Suomella on kehitettävää asunnottomuuden ehkäisemisessä ja palveluissa, vaikka suomalainen asunnottomuus ja palvelut poikkeavat amerikkalaisesta ja Euroopan suurkaupunkien asunnottomuudesta. Suomessa erilaiset tuetut asumisvaihtoehdot ja asunnot tarjoavat vaihtoehdon kadulla elämiseen. (Granfelt 1998, 69.) Kaikista asunnottomuuden ehkäisemiseen ja puuttumiseen liittyvistä tukimuodoista huolimatta suomalainen asunnottomuuden ehkäisy noudattaa edelleen pikemminkin reaktiivista toimintamallia, jossa pyritään ratkaisemaan jo kriisiytyneitä tilanteita. Painopistettä tulisi siirtää varhaiseen puuttumiseen ja ennaltaehkäisevään toimintaan. (Lehtonen & Salonen 2008, 77-78.)

2.4 Lapsiperheköyhyys

Lapsiperheiden asunnottomuuden taustalla vaikuttaa usein köyhyyttä (Lehtonen, Leino, Lindström & Manninen 2013). Lapsiperheköyhyys koskettaa noin 100 000 lasta Suomessa (Jaskari 2007, 80). Vuonna 2012 toimeentulotuen piirissä oli 50 065 lapsiperhettä, joissa oli yhteensä 94 735 lasta (Iivonen 2014). Kansalaisten elintaso on parantunut, ja kansainvälisten vertailujen perusteella Suomi sijoittuu edelleen johtaviin hyvinvointivaltioihin myös perhepoliittisiin indikaattoreihin verrattuna. Tästä huolimatta taloudellinen eriarvoisuus on kasvanut lapsiperheiden keskuudessa, ja perusturvan varassa elävien perheiden käytettävissä olevat tulot asumiskustannusten jälkeen ovat heikentyneet viimeisimmän 20-vuoden aikana. Perheiden keskuudessa on tapahtunut tulojen polarisoitumista samanaikaisesti, kuin palvelujärjestelmää on heikennetty. Heikoimmassa asemassa olevien ongelmat ovat syventyneet ja erityisesti yksinhuoltajien köyhyys on yleistynyt. (Forssen 2012, 123–124; Saari 2015, 12; Riihinen 2011, 141–142.)

Lapsiperheiden asema on heikentynyt köyhyyden ja pitkäaikaistyöttömyyden lisääntyttyä. Lapsiperheköyhyys on 1970-luvun tasolla ja köyhyys näyttää periytyvän yli sukupolvien.

Perusturva, kuten lapsilisä ja asumistuki, ovat jääneet 40 % alemmas yleisestä tulokehityksestä, joka on ajanut etenkin yksinhuoltajia köyhyyteen. Lapsiperheiden pahoinvoinnista kertoo myös kodin ulkopuolisten sijoitusten lisääntyminen. (Vaarama 2011, 17–19, 24.) Lapsiperheiden palvelut heikentyivät 1990-luvun laman myötä, jolloin lapsiperheiltä lakkautettiin kunnallinen kotihoito lähes kokonaan. Tämä supisti lastensuojelun auttamiskeinoja ennaltaehkäisevistä palveluista. (Eräsaari 2011, 183.)

Kansalaisten elintaso on eriarvoistunut voimakkaasti 1990-luvun alun laman seurauksena. Suhteellinen köyhyys on lisääntynyt Suomessa tuloerojen kasvun myötä. Suurituloiset ovat hyötäneet laman jälkeisen talouskasvun seurauksista ja elävät yhä vauraammin. Sen sijaan väestön keskituloihin suhteutettu köyhyys, eli suhteellinen köyhyys, on lisääntynyt. Perusturva on jäänyt jälkeen yleisestä tulokehityksestä. Huolestuttavina ilmiöitä lapsiperheköyhyys ja köyhyyden sosiaalinen periytyminen ovat lisääntyneet voimakkaasti. Suomessa tapahtunut tulojen polarisoituminen on moraalisesti kyseenalaista politiikkaa, koska huonoosaisten kansalaisten tuet ovat alentuneet samalla kuin reaaliansiot ovat kohonneet. Tämä kehitys on heikentänyt etenkin lapsiperheiden asemaa. Kaikkien kansalaisten kohdalla pientuloisuus on kaksinkertaistunut ja köyhyysjaksot ovat pidentyneet. (Hellsten 2011, 169; Riihinen 2011, 141–142; Saari 2015, 12, 70.) Köyhyydellä ja syrjäytymisellä on merkittävä rooli asunnottomuusprosessissa (Tainio 2009, 14). Vaarama (2011, 21) arvioi yhteiskunnallisen eriarvoistumisen edesauttavan köyhyyden ylisukupolvistumista. Köyhyyden vakiintuminen säännölliseksi tilaksi koskettaa etenkin lapsiperheitä, yksinhuoltajia, pitkäaikaistyöttömiä, opiskelijoita ja osaa eläkeläisistä (Jaskari 2007, 75).

Katja Forssen (2012, 107–118) on tarkastellut katsauksessaan lapsiperheiden taloudellisen aseman muutosta ja köyhyyden kohdentumista 2000-luvulla väestöryhmien hyvinvointieroja tarkastelevien survey –aineistojen perusteella. Yksinhuoltajuus näyttäytyy keskeisenä lasten hyvinvointiongelmien vaikuttavana tekijänä. Yksinhuoltajat ovat heikommassa taloudellisessa asemassa kahden huoltajan perheisiin verrattaessa. Subjektivisen köyhyyden ja ylivelkaantumisen kokemukset ovat yleistä yksinhuoltajilla. Perusturvan varassa elävien lapsiperheiden tilanne on erityisen tukala. Köyhyys vaikuttaa lapsiperheiden arkeen ja hyvinvointiin moninlaisilla tavoilla. Rahojen jatkuva riittämättömyys aiheuttaa vanhemmille stressiä, heikentää vanhempien psyykkistä hyvinvointia ja vaikuttaa siten koko perheen ilmapiiriin ja lasten arkeen. Vanhemman psyykinen kuormittavuus heijastuu negatiivisesti vanhemmuuteen. Köyhyys on usein vain yksi osatekijä perheiden ongelmien vyyhdissä, ja

voidaankin puhua ongelmien kasautumisesta (Jaskari 2007, 80). Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan liitetä köyhyyttä tai yksinhuoltajuutta yksinkertaistavasti heikkoon vanhemmuuteen, vaan huomioidaan köyhyyden ja yksinhuoltajuuden voivan kuormittaa perheiden tilanetta, ja sitä kautta heikentää jaksamista.

Köyhiä ja huono-osaisia on Suomessa köyhyysrajaan perustuvan arvion mukaan kaiken kaikkiaan noin 700 000 (Heinonen 2014, 50). Köyhyyttä määritellään eri tavoilla, ja sen laajuudesta saatava kuva riippuu siitä, minkälaisia mittareita ja köyhyysrajoja tarkastelussa käytetään (Forssen 2012, 111). Köyhyys liittyy kiinteänä osana huono-osaisuuteen ja eriarvoisuuteen. Yleisin tapa lähestyä köyhyyttä ja huono-osaisuutta on tarkastella kansalaisten tuloja. *Absoluuttisessa* tulojen tarkastelussa huomio kiinnittyy siihen, kuinka paljon ihmisillä on rahaa käytettävissä kotitaloutta kohden. Köyhäksi määritellään tuolloin henkilö, jonka tulot jäävät alle etukäteen päätetyn rajan, kuten toimeentulotuen yleisen tason. *Suhteellisessa* tulojen tarkastelussa kotitalouksien käytössä olevia tuloja verrataan väestön tulojen keskiarvoon. Tavallisesti köyhyysraja määritellään 50 tai 60 prosentista mediaanituloista. Köyhyyttä voidaan tutkia myös tarkastelemalla viimesijaisten etuuksien käyttämistä, kansalaisten kulutustasoa, omistamista ylivelkaantumista. (Saari 2015, 35–37, 64.) Euroopan Unioni määrittelee tuloköyhyysriskissä eläviksi kotitalouksiksi ne, joiden käytettävissä olevat tulot ovat pienemmät kuin 60 prosenttia maan keskituloista (Kainu & Niemelä 2014, 14).

Köyhyyttä voidaan Saaren (2015) kuvaamana analysoida myös tarpeiden tyydyttämisen näkökulmasta. *Välittävät tarpeet*, kuten ruoka, vesi ja asuminen ovat elämisen kannalta välttämättömiä. *Perustarpeet*, kuten fyysinen terveys ja henkinen autonomia edellyttävät välittävien tarpeiden tyydyttämistä (vrt. Abraham Maslow 1954). Tässä valossa köyhyys näyttäytyy välittävien tarpeiden puutteena, joka aiheuttaa kyvyttömyyttä tyydyttää perustarpeet. Köyhyyttä voidaan tarkastella myös kansalaisten omilla käsityksillä mielekkäistä köyhyyden mittareista, kuten sosiaalisen osallistumisen estävän elintason, tietyn tulorajan alittavien tulojen, alhaisen sosiaalisen statuksen, etuus- tai hyväntekeväisyysriippuvuuden sekä elintasoköyhyyden näkökulmista. (Saari 2015, 73–75)

Köyhyys on yksi marginalisaation ilmentymä. Köyhyydestä aiheutuu taloudellisten resursien, sosiaalisen toimijuuden, aktiviteetteihin osallistumisen sekä yhteisön kanssa samankaltaisen elämisen standardin ylläpitämisen puutteita. (Seim 2014, 168.) Jatkuva rahojen riittämättömyys vaikuttaa rationaaliseen päätöksentekokykyyn heikentävästi, josta voi aiheutua velvollisuuksien laiminlyöntiä asioiden jäädessä hoitamatta. (Saari 2015, 39.) Köyhyydestä

aiheutuneet yksilöiden väliset terveyserot näyttäytyvät sosiaalisen epäoikeudenmukaisuuden ongelmana, johon tulisi pyrkiä vaikuttamaan sosiaalista eriarvoisuutta vähentämällä sosiaali- ja terveystaloudellisin keinoin (Sihto 2011, 261-282). Köyhiä ei kuitenkaan pitäisi yleistää yhtenäiseksi, syrjäytyneeksi ryhmäksi, koska köyhien keskuudessa elämänlaatu, elintaso ja elämäntavat voivat vaihdella hyvinkin paljon (Saari 2015, 162).

Silvastin (2014, 183) mukaan köyhyydestä aiheutuvaa ruoanpuutetta ilmenee kehitysmaiden lisäksi nykyisin myös kehittyneissä maissa. Suomessa hyvinvointipalvelut eivät ole onnistuneet ratkaisemaan vähävaraisten kansalaisten ruoan puutetta. Kolmannen sektorin ja hyväntekeväisyystyön organisoima ruoka-apu paikkaa Suomessa hyvinvointipalveluiden velvoitetta kansalaisten riittävän ravinnonsaannin huolehtimisessa. Suomi erottuu ikävänä esimerkkinä ainoana EU-maana, jossa ruoka-apu on rantautunut pysyväksi osaksi sosiaalipolitiikka ja ainoana pohjoismaana, joka joutuu turvautumaan EU:n ruoka-apuun. Kaikkein huono-osaisimmat kansalaiset joutuvat käyttämään suurimman osan tuloistaan ravinnon hankintaan (Saari 2015, 36; Silvasti 2014, 183). Suomalainen korkean verotuksen ja tulonjaon yhteiskunta, Pohjoismaisten sosiaalipoliittisten mallien tavoin, on saanut kritiikkiä myös sosiaaliturvajärjestelmän monimutkaisuudesta ja heikosta kannattavuudestaan, koska se tuottaa tehottomuutta sekä kannustin- ja köyhyysloukkuja. Ratkaisuna ongelmaan on esitetty muun muassa perustuloa. (Jaskari 2007, 75, 83.)

Lasten näkökulmasta köyhyys aiheuttaa konkreettisia puutteita lapsen materiaalisissa resursseissa, joka heijastuu lapsen arkielämään niukkuutena. Tällaiset kuormitustekijät ovat omiaan tuottamaan henkistä kuormitusta perheen sisällä, joka heijastuu lapsen perheilmapiirin negatiivisuutena ja vanhemmuuden heikentyneinä käytäntöinä. Yhteiskunnan palvelujärjestelmällä on merkittävä rooli perheiden köyhyyden ja siitä aiheutuneiden negatiivisten seurausten lieventäjänä. (Forssen ym. 2002, 89.) Sosiaalityöllä on nähdäkseni tärkeä rooli lapsiperheiden pahoinvointiin ja köyhyyteen puuttumisessa sekä yhteiskunnan rakenteisiin vaikuttamisessa.

3 LAPSIPERHEIDEN ASUNNOTTOMUUS TUTKIMUSTEN VALOSSA

Lapsiperheiden asunnottomuutta tarkastelevissa kansainvälisissä tutkimuksissa aihetta on tarkasteltu monipuolisesti eri näkökulmista. Tutkimuksissa on tarkasteltu muun muassa lapsiperheiden asunnottomuuden taustalla olevia syy-seuraussuhteita (Buckner & Bassuk 1999; Cumella 1999 a; Cumella 1999 b; Hague & Malos 1999; Hutchinson 1999; Victor 1999; Vostanis 1999) sekä lasten kokemuksia asunnottomaksi joutumisesta ja väliaikaismajoituksessa asumisesta (Kirkman, Maggie & Keys, Deborah & Turner, Alina & Bodzak, Daria 2010). Lapsiperheiden asunnottomuutta on tutkittu myös lasten koulunkäynnin (Power, Whitty & Youdel 1999) ja vanhemmuuden (Barnes 1999) näkökulmista sekä vanhemmuuden vaikutuksesta lapsen koulunkäyntiin (Herber, Cutuli, Lafavor, Vrieze, Leibel, Obradović & Masten 2011). Asunnottomien perheiden keskuudessa ilmenevää perheväkivaltaa ovat tutkineet muun muassa Hague ja Malos (1999). Asunnottomille perheille tarjottavia asumis- ja tukipalveluita ovat tarkastelleet esimerkiksi Chaviano (2016) sekä Portwood, Shears, Brooks, Nelson ja Thomas (2015). Victor (1999) on tarkastellut asunnottomuuden yhteyttä lasten terveysongelmiin. Suomalaisissa tutkimuksissa lapsiperheiden asunnottomuutta on tarkasteltu esimerkiksi asunnottomuuden taustalla vaikuttavien syiden ja tapahtumaketjujen näkökulmasta (Lehtonen ym. 2013; Lehtonen & Seppälä 2013).

Tässä luvussa tarkastelen lapsiperheiden asunnottomuutta kansainvälisen ja kotimaisen tutkimustiedon valossa. Tutkimuskatsauksessa painottuu kansainvälinen tutkimustieto, koska lapsiperheiden asunnottomuudesta ei ole paljoakaan tutkimustietoa Suomesta (Kärkkäinen 2002, 379). Perehdyn seuraavaksi moniongelmaisuuteen perheiden asunnottomuuden taustalla alaluvussa 3.1, asunnottomuuden vaikutuksista vanhemmuuteen ja lasten koulunkäyntiin alaluvussa 3.2, asunnottomuuden seurauksista lapsille alaluvussa 3.3, asunnottomien perheiden tukemiseen ja majoituspalveluihin alaluvussa 3.4 sekä lapsiperheiden asunnottomuuteen Suomessa alaluvussa 3.5. Lopuksi kuvaan tämän tutkimuksen tavoitteen ja tutkimuskysymykset alaluvussa 3.6. Esittelen alaluvuissa aluksi lyhyesti aihepiiriä tarkastelevat tutkimukset, jonka jälkeen kiteytän tutkimusten olennaisimmat huomiot.

3.1 Moniongelmaisuus lapsiperheiden asunnottomuuden taustalla

Tutkimukset osoittavat lähes poikkeuksetta, että lapsiperheiden asunnottomuuden taustalla ilmenee moninaisia, niin yksilöllisiä kuin yhteiskunnan rakenteellisiakin ongelmia, kuten taloudellisia ongelmia, työttömyyttä, päihdeongelmia, mielenterveysongelmia, terveysongelmia, perheen sisäisiä ongelmia, sosiaalisia mekanismeja, vanhempien lapsuudesta alkaneita ongelmia ja perheväkivaltaa. Näitä ongelmia voi esiintyä myös päällekkäin, jolloin voidaan puhua moniongelmaisuudesta, ja ongelmat voivat siirtyä myös yli sukupolvien.

Leena Lehtonen, Liisa Leino, Kristiina Lindström ja Marja Manninen (2013, 8–9, 22–23, 64–65, 75) ovat tarkastelleet lapsiperheiden asunnottomuutta Suomessa Voimapesähankkeeseen liittyvässä tutkimuksessa. Tutkimuksen perusteella häätöuhan alla olevat perheet voidaan jakaa kahteen eri ryhmään, joista toisessa ryhmässä vanhemmilla on takanaan jo lapsuudessaan vaikeita kokemuksia ja runsaasti muuttoa elämässään. Toisessa ryhmässä vanhemmat ovat sen sijaan eläneet vakaan lapsuuden ja aikuisuuden, mutta asumisen ongelmat aiheutuvat esimerkiksi pienituloisuudesta, sairastamisesta ja perheen sisäisistä ongelmista. Erilaisista taustoista johtuen perheillä on siten myös erilaisia tuen tarpeita. Asunnottomuuden uhkaa aiheuttavat muun muassa vuokravelat, taloudelliset ongelmat ja velat. Asunnottomuuden uhkaan johtaneet syyt aiheutuvat usein lapsuudesta, opituista malleista, taloudellisista ongelmista, perheen sisäisistä ongelmista ja yhteiskunnan rakenteista. Epävarman asumisen tilanteessa tärkeänä näyttäytyy yhteiskunnan rakenteellisten ongelmien sekä perheiden yksilöllisten asumisen ongelman ja elämänkriisin tunnustaminen sekä ongelmien työstäminen muutoksen mahdollistamiseksi. Häätöuhan alla olevien perheiden auttamiseksi työskentelemiseen tulisi lisätä lastensuojelun aktiivisempaa osallistumista, laajentaa intensiivistä ja kokonaisvaltaista asumisneuvontaa sekä kehittää erilaisia asumisvaihtoehtoja.

Leena Lehtonen ja Ullamaija Seppälä (2013, 79, 102–103) ovat tarkastelleet tutkimusartikkelissaan, millaisten sosiaalisten mekanismien kautta lapsiperheet joutuvat epävarman asumisen tilanteeseen. Elämänkerrallisilla haastatteluilla toteutetun tutkimuksen perusteella epävarman asumisen tilanne liittyy tavallisesti vuokra-asumiseen ja aiheutuu useimmiten vuokraveloista. Asumisen epävarmuus aiheuttaa perheille kuormitusta, kuten pelkoa, stressiä, turhautuneisuutta ja vihaa. Perheiden asunnottomuuden taustalla vaikuttaa useita sosiaalisia mekanismeja, eli tapahtumaketjuja, joita voivat olla joko vanhemman lapsuudesta alkaneita pulmia tai myöhemmällä iällä kasautuneita ongelmia. Lapsuudesta lähtöisin olevia

yksilöllisiä mekanismeja asunnottomuuden taustalla ovat esimerkiksi kodittomuuden tunteen, koulutuksesta putoamisen, kotipudokkuuden sekä epävakaa elämäntavan mekanismit. Aikuisiän yksilöllisiä mekanismeja kodittomuuden taustalla ovat muun muassa sosiaalisten ongelmien, epävarman työelämän, taloudellisen epävakauden ja epävakaa asumisen mekanismit. Myös rakenteelliset mekanismit vaikuttavat asunnottomuuden taustalla rakenteellisen välinpitämättömyyden ja riskiyhteiskunnan muodossa.

John Buckner ja Ellen Bassuk (1999) ovat tarkastelleet lapsiperheiden asunnottomuutta amerikkalaisessa tutkimuksessa haastatteleamalla väliaikaismajoituksessa asuvaa 220:ta asunnottoman perheen äitiä. Tutkimuksen perusteella lapsiperheiden asunnottomuus on lisääntynyt dramaattisesti maailmantalouden, sosiaalipolitiikan ja ympäristötekijöiden seurauksina. Köyhyys liittyy kiinteästi lapsiperheiden asunnottomuuteen, ja myös päihdeongelmat ovat yleisiä sekä asunnottomilla naisilla että yksinhuoltajaäideillä. Mielen terveysongelmat koskettavat usein asunnottomien perheiden äitejä ja lapsia. Asunnottomat perheet kärsivät merkittävästä stressistä asumisen pysyvyyden puuttuessa ja väliaikaismajoitusten vaihtuessa. Perheiden asunnottomuuden ehkäisemiseksi tulisi rakentaa enemmän asuntoja pienituloisille ja tarjota tukea vuokra-asumisen ongelmissa. Myös koulutuksen, työpaikkojen, terveydenhuollon ja lastenhoidon tukeminen auttaa perheitä.

Stuart Cumella (1999 a & b) on tarkastellut perheiden väliaikaismajoitukseen päättymisen syitä Englannissa Birminghamin pitkittäistutkimuksen perusteella. Tutkimuksen tavoitteena oli kartoittaa mielen terveysongelmien esiintyvyyttä asunnottomien perheiden keskuudessa sekä helpottaa perheiden pääsemistä uudelleen asuttamisen, terveydenhuollon, sosiaalihuollon ja koulutuksen piriin. Tutkimusaineisto koottiin 113:ta asunnottoman perheen vanhemmalta lomakekyselyiden ja haastatteluiden perusteella. Tutkimuksen perusteella asunnottomat perheet saavat apua somaattisiin vaivoihinsa terveydenhuollosta, mutta perheiden mielen terveyden ongelmien hoito on puutteellista. Asunnottomat lapsiperheet tarvitsevat paljon mielen terveyspalveluita, joiden järjestämistä tulisi tehostaa.

Panos Vostanis (1999) on tarkastellut Englannissa niin ikään Birminghamin tutkimuksen perusteella lasten mielen terveysongelmien esiintyvyyttä asunnottomien lapsiperheiden keskuudessa. Tutkimuksen perusteella asunnottomuus kasvattaa voimakkaasti asunnottomien perheiden lasten ja vanhempien mielen terveysongelmien. Perheenjäsenten psyykkistä voimaa ja tarvittavia hoitomuotoja tulisi arvioida yksilöllisesti ja tarjota oikeanlaista tukea myös

väliaikaismajoituksissa. Perheet hyötyvät monipuolisesta tuesta koulutukseen, kasvatukseen ja kehitykseen sekä emotionaalisiin ja psyykkisiin pulmiin liittyen.

Kath Hutchinson (1999) on tarkastellut Englannissa (1992) toteutetun West Berkshire Study -tutkimuksen perusteella lasten terveystulmia asunnottomien perheiden keskuudessa. Tutkimusaineisto koostui 148:sta perheestä. Tutkimuksen perusteella perheiden asettaminen heikkolaatuisiin väliaikaismajoituksiin on riski lasten terveydelle. Lapset kärsivät huonolaatuisissa ja ilmastoimattomissa majoituksissa muun muassa onnettomuuksista, infektiosta, sairauksista, heikosta ravitsemuksesta ja kehitysviiveistä. Suosituksena on eri toimijoiden välinen yhteistyö, perheiden tuen tarpeen kartoittaminen, ohjaus ja neuvonta sekä terveyspalveluiden ja laadukkaan väliaikaismajoituksen järjestämistä asunnottomille perheille.

Christina Victor (1999) on tutkinut asunnottomien lapsiperheiden asemaa Englannissa terveydenhuollon palveluiden saatavuuteen nähden kirjallisuuskatsauksessaan. Tutkimuksen perusteella asunnottomat perheet ovat liikkuvaisia, joka heikentää perheiden pääsemistä terveyspalveluihin. Asunnottomien perheiden lapset kärsivät usein kehitysviiveistä, infektiosta, tartuntataudeista, onnettomuuksista, kroonisista taudeista sekä mielenterveyteen ja käyttäytymiseen liittyvistä ongelmista. Asunnottomat lapset jäävät Britanniassa usein julkisten terveyspalveluiden ulkopuolelle.

Gill Hague ja Ellen Malos (1999) ovat tarkastelleet osana Bristolin yliopiston perheväkivaltatutkimusryhmää Englannissa perheväkivallan seurauksena asunnottomaksi jääneiden naisten kokemuksia ja majoitusvaihtoehtoja. Tutkimuksen perusteella perheväkivalta on usein asunnottomuuden syynä, ja se koskettaa tuhansia lapsia Britanniassa. Oikeusjärjestelmä ei suojele naisia riittävästi. Perheväkivalta lisää traumatisoitumisen riskiä asunnottomilla perheillä. Perheväkivaltaa kokeneet naiset ja heidän lapsensa tarvitsevat sekä väliaikaisia hätämajoitusratkaisuja että tukea pysyvän asumisen löytämiseksi.

Tutkimukset maalaavat asunnottomista lapsiperheistä verrattain synkkää ja moniongelmaista kuvaa, ja näin ollen asunnottomuus näyttää aiheuttavan perheille syrjäytymisvaaraa. Asunnottomien lapsiperheiden parissa esiintyy usein työttömyyttä ja köyhyyttä (Buckner & Bassuk 1999; Hutchinson 1999; Lehtonen ym. 2013; Vostanis 1999; Portwood ym. 2015), heikkoa ravitsemusta (Buckner & Bassuk 1999, 154-164) sekä vanhempien matalaa koulutustasoa tai koulupudokkuutta (Chaviano 1999; Lehtonen & Seppälä 2013). Asunnottomien

lapsiperheiden vanhemmat kärsivät usein päihde- ja mielenterveysongelmista, kuten masennuksesta ja ahdistuksesta (Buckner & Bassuk 1999; Hutchinson 1999; Portwood ym. 2015; Vostanis 1999). Asunnottomat perheet kärsivät myös tavallista enemmän terveysongelmista ja pääsevät heikommin terveydenhuollon piiriin (Victor 1999). Asunnottomat lapsiperheet ovat usein työttömien yksinhuoltajaäidin ja lasten muodostamia perheitä (Buckner & Bassuk 1999; Chaviano 1999; Herber ym. 2011). Etnisiä vähemmistöjä ilmenee runsaasti asunnottomien perheiden joukossa (Herber ym. 2011). Kodin menettämisen taustalla on usein asunon ongelmia (Portwood ym. 2015), ja niistä aiheutuva häätö (Herber ym. 2011).

Tutkimusten valossa asunnottomat lapsiperheet kärsivät myös sosiaalisista ongelmista ja heillä on havaittu olevan sosiaalisen tuen puutetta (Buckner & Bassuk 1999). Ongelmat koskettavat myös perheen sisäisiä suhteita (Lehtonen ym. 2013), ja perheväkivaltaa ilmeneekin useassa tutkimuksessa asunnottomuuden taustalla (Buckner & Bassuk 1999; Hagues & Malon 1999; Herber ym. 2011; Portwood ym. 2015; Vostanis 1999). Asunnottomien lapsiperheiden keskuudessa on toisinaan myös seksuaalista hyväksikäyttöä (Buckner & Bassuk 1999; Vostanis 1999). Suomalainen tutkimustieto lapsiperheiden asunnottomuudesta noudattaa osittain samaa linjaa kansainvälisen tutkimuksen kanssa, mutta Suomessa perheiden asunnottomuuden taustat voivat vaihdella suuresti, ja asunnottomuuden takana näyttäytyy sekä yhteiskunnan rakenteellisia, että yksilöiden ongelmia. Lehtonen ym. (2013) sekä Lehtonen ja Salonen (2013) ovat havainneet, että asunnottomuuden taustalla vaikuttaa myös sosiaalisia mekanismeja, kuten vanhempien lapsuudesta alkaneita ongelmia.

3.2 Asunnottomuuden vaikutus vanhemmuuteen ja lasten koulunkäyntiin

Tutkimusten valossa asunnottomuus voi vaikuttaa vanhemmuuteen sekä lasten koulussa pärjäämiseen. Esimerkiksi Jacqueline Barnes (1999) on tarkastellut Englannissa lapsiperheiden asunnottomuuden vaikutusta perhe-elämään ja asunnottomien lapsiperheiden vanhemmuuden haasteita. Tutkimus on toteutettu kirjallisuuskatsauksen ja kvalitatiivisen tutkimuksen perusteella, joista jälkimmäinen osio on toteutettu bed and breakfast -väliaikaismajoituksessa. Tutkimuksen perusteella perheiden vanhemmat ovat sosiaalisesti eristäytyneitä, eivätkä he saa riittävästi henkistä tukea. Vanhemmat kantavat huolta lastensa turvallisuudesta, ja he kokevat ongelmallisena ahtaat väliaikaismajoitukset vailla leikkitilaa lapsille. Tästä huolimatta monet vanhemmat ovat toiveikkaita tulevaisuuden suhteen ja asennoituvat sinnikkäästi elämäntilanteeseensa. Tärkeänä näyttäytyy asunnottomien perheiden vanhemmuuden ja sosiaalisten suhteiden tukeminen.

Janettee Herber, J.J. Cutuli, Theresa Laffavor, Danielle Vrieze, Cari Leibel, Jelena Obradović ja Anns Masten (2011) tutkivat amerikkalaisessa tutkimuksessaan asunnottomien perheiden vanhemmuuden laadun vaikutusta ja vanhempien tapoja lasten akateemisen pärjäämisen tukemisessa ja edistämässä varhaisina kouluvuosina. Tutkimuksen kohderyhmänä toimi 58 väliaikaismajoitukseen asutettua lasta ikävuosien 4–7 väliltä, sekä heidän vanhempansa. Tutkimuksen perusteella lapsen akateeminen pärjääminen on riippuvainen vanhemmuuden laadusta, ja tämän vaikutus välittyy lasten hallitsevina toimintataitoina. Vanhemmuutta on siten tärkeä tukea asunnottomien perheiden palveluissa keskittymällä lämpimän ja positiivisen vuorovaikutuksen kannustamiseen ja rajojen asettamiseen.

Sally Power, Geoff Whitty ja Deborah Youdell (1999) ovat tarkastelleet Englannissa toteutetussa tutkimuksessaan asunnottomien perheiden lasten ongelmia sekä koulutuksen jatkuvuuden, että asumisen ja palveluiden näkökulmista. Tutkimusaineisto kerättiin paikallisilta opetusviranomaisilta sekä haastattelemalla 14:sta asunnottoman perheen lapsia ja vanhempia. Tutkimuksen perusteella asunnottomien lasten koulunkäynnin mahdollistaminen on ensiarvoisen tärkeää, koska se tarjoaa pysyvän asian lapsen arkeen ja elämään. Asunnottomien perheiden lasten tukemiseksi on tarpeen panostaa sekä lasten asumismahdollisuuksiin, että koulun käynnin jatkuvuuteen ongelmien välttämiseksi. Koulutuksesta huolehtiminen edesauttaa tulevaisuudessa työpaikan saamista ja ehkäisee pidemmällä tähtäimellä köyhyyttä, työttömyyttä, ja riskiä joutua asunnottomaksi aikuisiällä.

Asunnottomuus aiheuttaa kansainvälisten tutkimusten valossa rasitteita vanhemmuudelle. Asunnottomien perheiden lapset altistuvat muita lapsia useammin vanhempien vaihtuville parisuhteille ja perheväkivallalle (Kirkman ym. 2010). Asunnottomien perheiden vanhemmuuden haasteena näyttäytyy myös perheiden sosiaalinen eristäytyminen, yhteisön heikkotuki, vanhempien fyysiset ja psyykkiset sairaudet sekä väliaikaismajoitusten turvattomuus. (Barnes 1999). Niin ikään työttömyys ja vuokranmaksuongelmat kuormittavat vanhemmuutta. Asunnottomien perheiden lapsilla ja vanhemmilla on kuitenkin läheiset suhteet, mutta lämpö ja rajojen asettaminen näyttäytyvät toisinaan heikkoina. (Herber ym. 2011.) Asunnottomuudella on kielteiset vaikutukset kansainvälisten tutkimusten perusteella myös lasten koulunkäyntiin. Asunnottomat lapset joutuvat vaihtamaan koulua tavallista useammin, tai pahimmassa tapauksessa keskeyttämään koulun kokonaan (Hague ja Malos 1999; Power ym. 1999). Näistä syistä asunnottomien lasten koulutus voi jäädä puutteelliseksi

(Vostanis 1999), ja heillä on raportoitu heikompia oppimistuloksia (Power ym. 1999). Vanhemmuuden laadulla on tutkittu olevan yhteys asunnottomien perheiden lasten koulumenestykseen (Herber ym. 2011).

3.3 Asunnottomuuden seurauksia lapsille

Asunnottomuudesta aiheutuu tutkimusten valossa negatiivisia seurauksia lasten elämään, joita on sivuttu useassa lapsiperheiden asunnottomuutta käsittelevässä tutkimuksessa. Suoranaisesti lasten kokemuksia asunnottomuudesta ovat tarkastelleet Maggie Kirkman, Deborah Keys, Alina Turner ja Daria Bodzak (2010) Australialaisessa tutkimuksessaan, jossa on haastateltu lapsia, vanhempia ja asunnottomien palveluissa työskenteleviä työntekijöitä. Tutkimuksen perusteella lapset yhdistävät kodittomuuden epävakaiseen elämään ja majoituksen epävarmuuteen. Asunnottomuus horjuttaa lasten turvallisuuden tunnetta, mielialaa, käyttäytymistä, psyykkistä vointia, toimijuuden kokemusta sekä lapsuuden kokemusta.

Kansainvälisten tutkimusten perusteella asunnottomuus vaikuttaa negatiivisesti lasten elämään somaattisen ja psyykkisenkin terveyden sekä koulunkäynnin ja sosiaalisten suhteiden näkökulmista. Asunnottomien perheiden lapset kärsivät usein terveystulmista ja ovat alttiita onnettomuuksille, infektioille ja vilustumiselle heikkolaatuisissa väliaikaismajoituksissa. (Hutchinson 1999; Vostanis 1999). Asunnottomien lasten keskuudessa ilmenee muita lapsia enemmän myös alhaista syntymäpainoa, kehitysviiveitä, tartuntatauteja ja kroonisia terveysongelmia, kuten astmaa (Cumella 1999 b; Vostanis 1999). Asunnottomien lasten pääseminen terveysasemalle on heikompaa, kuin muiden lasten (Hutchinson 1999).

Asunnottomuuden on tutkittu aiheuttavan lapsille henkistä kuormitusta kaikkien tutkimusten perusteella. Asunnottomuus voi aiheuttaa lapsille muun muassa psyykkistä stressiä (Hutchinson 1999), tunne-elämän ongelmia, käytöspulmia, unettomuutta, syömisongelmia, kehitysviivästyksiä, ylivilkkautta (Cumella 1999 b; Vostanis 1999), pelkoja, aggressiivisuutta, raivokohtauksia, yökastelua sekä onnettomuutta (Kirkman ym. 2010). Edellä kuvattujen ongelmien on havaittu lisääntyvän lapsilla iän myötä (Chaviano 2016). Asunnottomuudesta ja asunnon menettämiseen johtaneista tilanteista voi aiheutua lapsille jopa traumoja (Hague & Malos 1999). Asunnottomien lasten psyykkiset pulmat ovat liitetty toisaalta ympäristön aiheuttamiin stressitekijöihin, kuten vanhempien psyykkisiin tai fyysisiin sairauksiin, perheväkivaltaan sekä avio-ongelmiin (Cumella 1999 b). Asunnottomien perheiden lapsilla on kasvanut riski altistua fyysiselle ja seksuaaliselle väkivallalle sekä väkivallan todistamiselle

(Buckner & Bassuk 1999; Cumella 1999 a). Kiteytettynä voidaan sanoa asunnottomuuden horjuttavan lapsuuden kokemusta (Kirkman ym. 2010).

Asunnottomuus aiheuttaa kuormitusta myös lasten sosiaalisille suhteille. Asunnottomuuden myötä lapset saattavat menettää kodin lisäksi ystävänsä ja sosiaalisen piirinsä, sekä toisinaan jopa perheensä tai sukunsa (Hague & Malos 1999; Kirkman ym. 2010). Asunnottomuudesta seuraa vaikeuksia lasten kokemalle yhteisöllisyydelle sekä ystävyyssuhteiden luomiselle ja pitämiselle (Kirkman ym. 2010; Vostanis 1999). Lapsilla on usein myös sosiaalisia ongelmia (Power ym. 1999). Vaikka asunnottomuus rasittaa lasten sosiaalisia suhteita, on asunnottomuudella todettu olevan myös perhesiteitä vahvistavia seurauksia (Barnes 1999).

Asunnottomuus merkitsee lapsille tutkimusten valossa usein luopumista monista heille tärkeistä asioista, kuten omaisuudesta, kotieläimistä, leikkiympäristöstä (Hague & Malos 1999) ja leluista (Kirkman ym. 2010). Kaiken kaikkiaan asunnottomien lasten elämästä näyttää puuttuvan säännöllisyys (Hague & Malos 1999) ja turvallisuuden tunne, jättäen lapsille kokemuksen epävakaa ja epävarmasta elämäntilanteesta pysyvänä tilana. Epävarman asumistilanteen omaksuminen aiheuttaa lapsilla toivottomuutta ja toimijuuden puuttumisen tunteita (Kirkman ym. 2010). Asunnottomien lasten psyykinen suojaus ympäristön riskitekijöiltä on näin ollen heikompaa. Lohdullisena seikkana näyttäytyy kuitenkin, että kaikki lapset eivät sairastu psyykkisesti riskitekijöistä huolimatta psyykkisten suojamekanismiensa vuoksi. Riskitekijöitä tasaa esimerkiksi pysyvyys sosiaalisissa suhteissa. (Vostanis 1999.)

3.4 Asunnottomien perheiden tukeminen ja majoituspalvelut

Lapsiperheiden asunnottomuutta on tarkasteltu tutkimuksissa myös majoituspalveluiden ja tukimuotojen näkökulmista. Esimerkiksi amerikkalaisessa tutkimuksessa Sharon Portwood, Jeffrey Shears, Elissa Nelson ja Lori Thomas (2015) ovat tutkineet asunnottomille tai asunnottomuusuhan alla oleville perheille tarjottujen asumis- ja tukipalveluiden vaikutusta lasten elämään. Tulosten perusteella lapsiperheille tarjotuilla palveluilla on merkittävä vaikutus perheiden hyvinvointiin. Palveluiden avulla perheiden asumisolosuhteet, taloudenhallinta ja itsenäinen pärjääminen olivat parantuneet. Lasten ongelmat koulussa ja kouluaineissa ovat vähentyneet, ja nuorilla käytös on parantunut.

Casey Chaviano (2016) on tutkinut amerikkalaisessa tutkimuksessa asunnottomien perheiden asumispalveluiden ja asunnottomuuden ehkäisemisen interventioiden vaikutuksia narratiivisessa kirjallisuuskatsauksessa, jonka aineistona on käytetty 10 tutkimusta vuosilta 1991–2013. Tutkimuksen perusteella asumisen tukiohjelmissa perheiden sosiaalinen tuki näyttää tärkeänä. Asumisen tukimuodot voivat vaikuttaa negatiivisesti perheiden saamaan sosiaaliseen tukeen, vaikka perheet arvostavat saamaansa tukea. Perheitä tukee emotionaalinen tuki, osallistava työskentely, informaation antaminen, sosiaalinen kumppanuussuhde ja käytännön tuki. Tarvitaan erilaisia ohjelmia ja yksilöllisiä auttamismuotoja, koska asunnottomat perheet ovat erilaisia.

Perheiden asunnottomuuteen vastaamisessa nousee ensimmäisenä seikkana majoituksen tarjoaminen. Kansainvälisten tutkimusten perusteella asunnottomille perheille tarjotut väliaikajoinninvaihtoehdot sekä niiden saatavuus, laatu ja majoituksen kesto vaihtelevat asuinpaikasta riippuen. Yhtenäisenä näyttää tulla tästä huolimatta, että suurin osa asunnottomista kokee henkistä kuormitusta väliaikajoinninvaihtoehdoissa tilan pienuudesta johtuen ja arjen rutiinien säilyttämisen vaikeutuessa. (Cumella & Vostanis 1999 b.) Amerikassa asunnottomat lapsiperheet asutetaan usein ensisijoihin, kun taas Britanniassa turvaututaan usein *bed and breakfast* –hotelleihin tai muihin väliaikajoinninvaihtoihin. Asunnottomille lapsiperheille suunnatut väliaikajoinninvaihtoehdot ovat toisinaan turvattomia (Barnes 1999) ja heikkolaatuisia (Vostanis 1999).

Lapsiperheille tarjotun väliaikajoinninvaihtoehdon taso ja palvelut eivät aina vastaa perheiden tarpeita. Niin ikään väliaikajoinninvaihtoehdon säännöt ja rajoitteet voivat heikentää perheiden sosiaalisten suhteiden ylläpitämistä ja sitä kautta sosiaalista tukea. Osa asiakkaista, joiden keskuudessa ilmenee esimerkiksi vanhemman mielenterveys- ja päihdeongelmia, vankilatausta, väkivaltaisista käytöistä tai seksuaalirikollisuutta, on vaarassa rajautua tuetun väliaikajoinninvaihtoehdon ulkopuolelle (Chaviano 2016). Väliaikajoinninvaihtoehdoissa riski sairastumiselle, infektioille ja onnettomuuksille kasvaa (Hutchinson 1999), ja perheiden terveysongelmat liitetäänkin usein huonolaatuisiin väliaikajoinninvaihtoihin sekä perheiden haasteisiin hakeutua palveluiden piiriin. (Cumella 1999 b).

Väliaikaismajoituksissa, kuten asuntoloissa majoittumisen epävarmuus ja kaoottisuus aiheuttavat lapsille hämmennystä, epävarmuutta, surua, vihaa sekä liiallista vastuunkantoa muista perheen jäsenistä (Kirkman ym. 2010). Näin ollen asunnottomille lapsiperheille tarjotuilla palveluilla, väliaikaismajoituksella ja tuella on merkittävä vaikutus perheiden hyvinvointiin niin asumisolosuhteiden, taloudenhallinnan, lasten koulumenestyksen ja perheiden itsenäisen pärjäämisen näkökulmista (Portwood ym. 2015).

Positiivisina asioina väliaikaismajoituksessa asuvien perheiden kannalta on tuettuun asumiseen liittyvät tukiryhmät, lastenhoitomahdollisuus, lasten koulunkäynnin mahdollistuminen, vanhemmuuden tuki ja terveystalveta huolehtiminen. Niin ikään palveluohjaus, neuvonta, sosiaalinen tuki ja turvallisuus koetaan tärkeinä. (Chaviano 2016.) Myös perheiden rahan säästämisen mahdollistuminen väliaikaismajoituksen aikana näyttäytyy positiivisena tekijänä väliaikaismajoituksessa (Barnes 1999).

Majoittamisen lisäksi perheet tarvitsevat myös muunlaista tukea asunnottomuutta kohdattaessaan. Kansainvälisissä tutkimuksissa on esitetty useita ratkaisukeinoja lapsiperheiden asunnottomuuden ehkäisemiseksi ja perheiden tukemiseksi. Tutkimusten valossa väliaikaismajoituksen tulisi olla laadukasta ja sopivaa lapsiperheiden näkökulmasta. Niin ikään moniammatillinen yhteistyö, perheiden tuen tarpeen kartoittaminen sekä ohjaus- ja neuvonta näyttävät tärkeinä. (Hutchinson 1999.) Asunnottomaksi jäävien perheiden sosiaalisten suhteiden ja koulutuksen tukeminen, sekä kannustaminen sosiaali- ja terveystalvetaihin hakeutumiseen, ovat toimivia tukimuotoja perheille. Perheiden tarpeisiin kyetään vastaamaan esimerkiksi perhekeskuksia perustamalla. (Barnes 1999.)

Asunnottomien perheiden vanhemmuutta on tärkeä tukea palveluissa keskittymällä lämpimän ja positiivisen vuorovaikutuksen kannustamiseen ja rajojen asettamiseen vanhempien ja lasten välillä (Herber ym. 2011). Niin ikään koulunkäynnin mahdollistaminen on ensiarvoisen tärkeää asunnottomien lasten keskuudessa, koska se tarjoaa pysyvän asian lapsen arkeen ja elämään. Koulutuksesta huolehtiminen edesauttaa myös tulevaisuudessa työpaikan saamista ja ehkäisee pidemmällä tähtäimellä köyhyyttä, työttömyyttä, ja lasten riskiä joutua asunnottomaksi aikuisiällä. (Power ym. 1999.)

Työntekijän ja asiakkaan välinen suhde näyttäytyy merkittävänä tekijänä asunnottomien perheiden parissa toimittaessa. Vähävaraisia perheitä tukee emotionaalinen tuki, informaation antaminen, sosiaalinen kumppanuussuhde sekä käytännön tuki. Asiakkaan osallistaminen työskentelyn suunnitteluun, asiakassuunnitelmansa laatimiseen sekä päätöksentekoon voimaannuttavat asiakkaita. (Chaviano 2016.)

Perheet tarvitsevat usein tukea väliaikaisista majoitusratkaisuista aina pysyvän asunnon löytämiseen. Asunnottomien perheiden palvelut tulisi olla monipuolisia ja rakennettavissa perheiden yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. (Hague & Malos 1999.) Asunnottomien perheiden tukeminen on kannattavaa, koska perheille tarjotuilla palveluilla on havaittu olevan merkittävä vaikutus perheiden hyvinvointiin. Palveluiden avulla perheiden asumisolosuhteet, taloudenhallinta ja itsenäinen pärjääminen sekä nuorten käyttäytyminen ja koulumenestys ovat parantuneet. (Portwood ym. 2015.) Perheiden yksilöllisten tarpeiden ja vahvuuksien huomioiminen vähentävät perheiden voimattomuuden tunnetta, häpeää ja eristäytymistä. Osallistavan käytäntötutkimuksen avulla voidaan kehittää näitä palveluita. (Chaviano 2016.)

3.5 Lapsiperheiden asunnottomuus Suomessa

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen selvityksen perusteella Suomessa oli vuoden 2015 lopussa 424 asunnottomia perhettä, ja asunnottomia lapsia näissä perheissä oli yhteensä 437. Noin puolet asunnottomista perheistä ovat maahanmuuttajaperheitä, joissa lapsia oli 278. (ARA 2016, 3, 5.) Lapsiperheiden asunnottomuus on Suomessa kasvussa sekä valtaväestön, että maahanmuuttajaväestön keskuudessa ja etenkin suurissa kaupungeissa. Lapsiperheiden asunnottomuuden ehkäisemiseen ei ole kyetty vastaamaan riittävästi. Seurauksena lastensuojelun tarve on lisääntynyt, ja kunnat joutuvat käyttämään enenevässä määrin hinnakkaita yksityisiä vuokra-asuntosijoittajia asunnottomien perheiden auttamisessa. (Lehtonen ym. 2013, 8.) Asunnottomien perheiden asuttaminen kunnan tai sosiaalitoimen omistamiin vuokra-asuntoihin olisi taloudellisesti järkevintä kuntien ja yhteiskunnan kannalta.

Suomessa lapsiperheiden asunnottomuus on marginaalinen ilmiö verrattuna useaan muuhun maahan. Esimerkiksi Englannissa on arvioitu yli 140 000 perheen jäävän asunnottomaksi vuosittain (Cumella & Vostanis 1999 a, 8), kun taas Suomessa asunnottomia lapsiperheitä on arvioitu olevan reilu 400 (ARA 2016, 5). Amerikassa lapsiperheiden asunnottomuus on merkittävä ongelma sekä yksinasuvien että lapsiperheiden osalta (Cumella 1999 a, 11-13).

Suomessa lapsiperheiden asunnottomuudesta on vain vähän julkaistua tutkimustietoa, ja etenkin laadullinen tutkimus puuttuu lähes kokonaan (Kärkkäinen 2002, 379; Lehtonen & Seppälä 2013, 76). Lapsiperheiden asunnottomuudesta on julkaistu joitakin pro-gradu tutkimuksia. Esimerkiksi Henna Lahtinen (2012) on tarkastellut pro gradu -tutkimuksessaan helsinkiläisten lapsiperheiden kokemuksia asunnottomuudesta ja Petri Ruuskanen (2015) on perehtynyt pro gradu -tutkimuksessaan asunnottomuuteen yhteydessä oleviin kasvuolosuhteisiin ja yksilöllisiin tekijöihin lapsuudessa ja nuoruudessa.

Lapsiperheiden asunnottomuutta on tarkasteltu Suomessa myös ympäristöministeriön Voimapesä -raportissa Leena Lehtosen, Liisa Leinon, Kristiina Lindströmin ja Marja Mannisen (2013) toimesta. Leena Lehtonen ja Ullamaija Seppälä (2013) ovat tarkastelleet sosiaalisia mekanismeja lapsiperheiden epävarman asumisen taustalla Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisun yhteydessä. Kaksi viimeiseksi mainittua tutkimusta on esitelty lyhyesti edellä alaluvussa 3.1. Tämä tutkimus sijoittuu suomalaisella laadullisen tutkimuksen kentällä tuottamaan lisää tietoa lapsiperheiden asunnottomuudesta perheiden näkökulmasta.

Asunnottomuuden taustalla Suomessa voi olla useita syitä perheiden kohdalla. Asunnon saamista voi heikentää edellisestä asunnosta saatu häätö tai muusta syystä tapahtunut asunnon irtisanominen. Perheet pyrkivät usein majoittumaan tuttaviansa luokse jäädessään asunnottomaksi. Pohjoismaissa lapsiperheiden asunnottomuus on tavallisesti lyhytaikaista muista ryhmistä poiketen. (Kärkkäinen 2002, 379.) Euroopassa asunnottomuus näyttäytyy laajana ilmiönä. Suomesta poiketen, muualla maailmassa asunnottomia lapsiperheitä asuu ensisuo- jissa, naisille tarkoitetuissa suojissa tai kokonaan ilman suojaa. (Lehtonen & Seppälä 2013, 73.)

Suomessa asunnottomien lapsiperheiden asema yhteiskunnassa näyttää poikkeavan muiden asunnottomien asemasta. Lapsiperheen jäädessä asunnottomaksi, on kunta velvollinen tarjoamaan perheelle asunnon tavalla tai toisella. Lapsiperheet asetetaan asuttamistoimenpiteissä tavallisesti etusijalle (Lehtonen & Salonen 2008, 25). Lastensuojelulaki (417/2007, 35 §) velvoittaa kuntia korjaamaan viipymättä alaikäisten lasten asumisoloihin liittyvät puutteet tai järjestettävä tarpeenmukainen asunto tilanteissa, joissa lastensuojelun tarve johtuu oleellisesti osin asunnon puuttumisesta tai puutteellisista asumisolosuhteista.

Suomi on sitoutunut asunnottomien perheiden auttamiseen myös kansainvälisten sopimusten ja julistusten myötä. Lapsen oikeus asumiseen ja riittävään elintasoon on huomioitu kansainvälisesti Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) vuonna 1989 hyväksymässä Lapsen oikeuksien sopimuksessa (Lapsen oikeuksien sopimus), joka astui Suomessa voimaan 1991. Tämän sopimuksen 27 artiklassa mainitaan, että sopimusvaltioiden tulee turvata lapsen riittävä elintaso, ja tuettava lapsen huoltajia tässä tehtävässä tarvittaessa aineellisella avulla huomioiden erityisesti asuminen, vaatetus ja ravinto. Myös vuonna 1959 hyväksytyssä Lapsen oikeuksien julistuksessa on huomioitu lapsen oikeus sosiaaliseen turvaan, asianmukaiseen asumiseen, ravintoon, virkistykseen ja lääkintähuoltoon (Lapsen oikeuksien julistus).

Sosiaalisten ongelmien, kuten asunnottomuuden on tutkittu voivan periytyä sukupolvelta toiselle (esim. Lehtonen ym. 2013). Tästä huolimatta edeltävien sukupolvien ongelmat eivät automaattisesti määritä lasten myöhempää hyvinvointia. Ongelmien ylisukupolvistumisen ehkäisemiseksi kaivataan perheiden elämään suojaavia tekijöitä, kokonaisvaltaista ja oikea-aikaista työskentelyä sekä yhteiskunnan epäoikeudenmukaisia rakenteita lieventäviä sosiaalipoliittisia ratkaisuja. Olennaiseksi nousee humaani ja huolenpidon varaan painottuva palvelujärjestelmä, jossa toteutuu yksilöitä ja perheitä kohtaava, kuunteleva ja osallistava ihmissuhdeperustainen työ. Ylisukupolvisuuden, eli kielteisen huono-osaisuuden siirtymiseen sukupolvelta toiselle, vaikuttaa yksilöiden ja perheiden yksilölliset tekijät, mutta myös laajempia yhteiskunnallisia ilmiöitä (Nousiainen, Petrelius & Yliruka 2016, 3, 11-12.)

Yhteiskuntapolitiikka on merkittävässä roolissa lapsiperheiden asunnottomuuden ennaltaehkäisemisessä. Lapsiperheiden palveluita kehittämällä voidaan ennaltaehkäistä perheiden asunnottomuutta ja ongelmien ylisukupolvisuutta. Lapsuuden perheessä koettu kodittomuuden tunne vaikuttaa koko loppu elämään ja aiheuttaa pahimmillaan huono-osaisuuden kierteen. Lapsiperheiden asunnottomuuden taustalla on sekä yhteiskunnan rakenteellisia, että yksilön omista valinnoista johtuvia pulmia. Tämän vuoksi sekä yhteiskunnallisten rakenteiden että perhepolitiikan kehittäminen on tärkeää lapsiperheiden asunnottomuuden ennaltaehkäisemisessä. (Lehtonen & Seppälä 2013, 104–105.)

Lapsiperheiden asunnottomuuteen on pyritty vaikuttamaan Suomessa eri tavoin. Esimerkiksi Espoossa 2009–2013 toteutetun, Espoon Järjestöjen Yhteisö Ry:n ylläpitämän ja Rahaautomaattiyhdistyksen rahoittaman *Voimapesähankkeen* tavoitteena oli luoda intervensiomalli lapsiperheiden häätöjen ennaltaehkäisemiseksi. Hankkeen tuloksena syntyi dialogi-

nen prosessi, jossa työntekijä toimii mahdollistajana pärjäävän perheen syntymiselle. Dialogisen prosessin keskiössä ovat läsnäolo ja aktiivinen kuuntelu. Interventiomallia hyödynnettiin esimerkiksi tilanteissa, joissa perheille oli kertynyt vuokravelkaa. Mallin avulla pyrittiin ennaltaehkäisemään häätöuhan uusiutumista. *Voimapesä II* –hanke sen sijaan perustettiin maahanmuuttajaperheiden sekä asunnottomien perheiden tukityön kehittämiseen sekä ennaltaehkäisevän työn kehittämiseen. (Lehtonen ym. 2013, 8-9, 75.)

Kansainvälistä tutkimustietoa lapsiperheiden asunnottomuudesta löytyy runsaasti, kuten edellä käy ilmi. Kansainvälistä tutkimustietoa lapsiperheiden asunnottomuudesta on kotimaista tutkimusta enemmän saatavilla, mutta se ei ole suoraan verrattavissa suomalaisen yhteiskuntaan erilaisen palvelujärjestelmän ja lainsäädännön vuoksi. Joissakin maissa asunnottomat lapsiperheet näyttävät olevan enemmän oman onnensa nojassa, ja heille saatetaan tarjota esimerkiksi asuntola-asumista päihde- ja mielenterveysongelmaisten kanssa. Suomessa sen sijaan perheiden jääminen kadulle ei ole vaihtoehto, eikä perheitä myöskään sijoiteta ensisuojiin ja asuntoloihin muiden maiden tavoin. Yhteneväisinä tekijöinä sekä suomalaisten että kansainvälisten tutkimusten perusteella näyttäytyy väliaikaismajoitusten turvattuus ja toisinaan epäsuoruuus lapsiperheiden tarpeisiin nähden.

Suomalaisissa ja kansainvälisissä tutkimuksissa näyttäytyy samankaltaisena myös perheiden asunnottomuuden taustalla vaikuttavat moninaiset ja usein päällekkäiset ongelmat, sekä asunnottomuuden negatiiviset vaikutukset perheiden hyvinvointiin ja vanhemmuuteen. Maasta riippumatta lapsiperheiden asunnottomuudelle näyttäytyy yhteisenä eri maissa perheiden köyhyys, yksinhuoltajuus, terveysongelmat, perheväkivalta sekä vanhempien että lasten mielenterveysongelmat ja vanhempien päihdeongelmat. Tässä valossa näyttäytyy huolestuttavana sen, että sekä kansainväliset ja kotimaiset tutkimukset osoittavat heikoimassa asemassa olevat yksilöiden jäävät herkemmin avun ulkopuolelle.

3.6 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Lapsiperheiden asunnottomuudesta on vain vähän suomalaista tutkimustietoa, joten tämän tutkimuksen avulla pyritään tekemään lapsiperheiden asunnottomuuden ilmiötä tutummaksi Suomessa. Tutkimuksen tavoitteena on tarkastella lapsiperheiden yksilöllisiä kokemuksia ja kertomuksia asunnottomuudesta. Keskiössä on perheiden äänen kuuluville saaminen. Sosi-aaliryön tutkimuksessa yksilöllisen kokemuksen tarkastelu liitetään vahvasti siihen sosiaali- sen todellisuuteen ja ympäristöön, jossa yksilö elää (Nousiainen 2015, 79).

Lapsiperheiden asunnottomuutta lähestytään tutkimuksen aineiston keruussa narratiivisen haastattelun avulla, jolloin huomio kiinnittyy asunnottomien perheiden tuottamiin kerto- muksiin asunnottomuuden syistä, seurauksista sekä saamistaan palveluista. Tutkimuksessa pyritään tekemään ymmärrettäväksi perheiden kertomia kokemukset asunnottomuudesta, ja niiden saamista merkityksistä. Tutkimuksen kysymyksenasettelussa lähestytään aihetta siitä näkökulmasta, mitä asunnottomat perheet kertovat asunnottomuudesta, koska olen kiinnos- tunut juuri niistä konkreettisista perheiden kokemuksiin vaikuttavista tapahtumista, jotka määrittävät heidän paikkaansa yhteiskunnassa.

Tutkimuskysymyksiksi muodostuivat:

- *Mitä asunnottomat perheet kertovat asunnottomuuden syistä, seurauksista ja saa- mastaan tuesta?*
- *Miten perheiden kokemukset asunnottomuudesta asettavat heidät joko marginaaliin tai osallisiksi yhteiskunnassa?*

Alakysymyksinä ovat:

- *Mitkä asiat ja tapahtumat ovat johtaneet perheen asunnottomaksi jäämiseen?*
- *Minkälaisia seurauksia asunnottomuudesta on ollut perheen arkeen ja elämään?*
- *Minkälaisena asunnottomat lapsiperheet näkevät tulevaisuutensa?*

Asunnottomuus ja siihen liittyvät pulmat voivat lisätä perheiden toiseuden kokemuksia ja edesauttaa yhteiskunnan marginaaliin ajautumista eri osa-alueilla. Asunnottomuus voi myös vähentää perheiden osallisuuden toteutumista yhteiskunnassa. Tutkimusaineiston analysoin- nissa peilaan tutkimustuloksia teoreettiseen keskusteluun marginaalista ja osallisuudesta tar- kastelemalla, miten perheiden kokemukset asunnottomuudesta ja siihen liittyvistä syistä ja seurauksista asettavat heidät marginaaliin tai osallisiksi yhteiskunnassa.

4 MARGINAALISTA JA OSALLISUUDESTA

Tässä luvussa tarkastelen teoreettista keskustelua marginaalista ja osallisuudesta, joihin tämä tutkimus nojaa. Tutkimus on aineistolähteenen, mutta sitä ovat ohjanneet aiemman teorian käsitteellistyksen sekä erityisesti marginaalin ja osallisuuden käsitteet.

4.1 Marginaalissa

Tarkoitan tässä tutkimuksessa marginaaliin ajautumisella Juhilan (2002, 13) kuvauksen mukaisesti yhteiskunnan normaaliuden reunalle ajautumista tai ajamista, johon liittyy syrjäytymistä ja toiseutta. Marginaalissa ollessaan yksilö on Granfeltin (1998, 80) luonnehtimana ikään kuin välitilassa, eli keskuksen ja reunan välillä. Syrjäytymiskäsitteen synonyymiksi vakiintui 1990-luvulla marginalisaation käsite, joka tarkastelee toiseuden, sivullisuuden ja erilaisuuden kysymyksiä. Marginaaliin ajautumiseen viittaava marginalisaation käsite pohjautuu Helnen (2002, 21-22) kuvaamana latinan kieliseen käsitteeseen margo, jolla tarkoitetaan reunaa tai rajaa.

Sosiaalityössä marginalisaatiolla käsitetään marginaaliin, eli reunalle ajautuneita tai ajettuja yksilöitä. Marginalisaation yhteydessä käytetään toisinaan myös termiä eksklusio, jolla tarkoitetaan ulossulkemista. Yhteiskunnan marginaalissa elävien yksilöiden kanssa työskenteleminen, heidän puolelleen asettuminen ja heidän asemansa parantaminen ovat sosiaalityön ammatillisen mission ydintä (Juhila 2002, 11). Perheet ajautuvat asunnon menetettyään nähdäkseni lähes väistämättä marginaaliin, koska heiltä puuttuu tuolloin yhteiskunnan osallisuuden kannalta perustavaa laatua olevan edellytys, oma koti. Tässä tutkimuksessa käsitän marginaalin käsitteen kautta asunnottomuuden olevan suhteessa siihen, kuinka perheet tulevat sekä määritellyiksi että konkreettisesti sysätyksi yhteiskunnan keskiöstä sen reunoille, eli marginaaliin. Seuraavaksi tarkastelen marginaaleihin liittyvän lapsiperheiden pahoinvoinnin, huono-osaisuuden, syrjäytymisen ja marginalisaation teoreettista keskustelua tutkimusaiheeseen peilaten.

Asunnottomuuden ilmiöön liittyy yhteiskunnallisia ulottuvuuksia, kuten marginalisaatiota, osattomuutta ja huono-osaisuutta. Asunnottomuus kasvattaa myös lapsiperheiden marginalisoitumisen riskiä. (Nousiainen 2015, 92.) Nämä ilmiöt liittyvät kiinteästi myös yksilön elämänhallinnan menettämiseen ja oman elämän subjektiivisuuden katoamiseen (Granfelt 1998, 78). Marginalisaatiota voidaan luonnehtia myös sosiaalisena tilana, joka etäännyttää yksilöitä nauttimasta työnteosta, yhteiskuntaan osallistumisesta ja päätösvallasta omista asioistaan

kohtaan. Marginalisaatio aiheuttaa taloudellista ja sosiaalista syrjäytymistä sekä estää kansalaisoikeuksien toteutumista. (Dominelli 2014, 80–82.) Marginalisaation riski kasvaa yksilön ollessa estynyt osallistumasta yhteiskunnan toimintaan täysipainoisesti esimerkiksi alentuneen toimintakyvyn vuoksi. Tämä heikentää myös sosiaalisten oikeuksien toteutumista. (Pajukoski 2011, 95.) On kuitenkin tärkeää huomioida, että osa yksilöistä valitsee tietoisesti elää marginaalissa, eikä marginaalissa eläviä voida niputtaa samanlaiseksi massaksi. (Jokinen, Huttunen & Kulmala 2004, 13.)

Marginaaliin, eli ulkopuolelle ajautumiseen liittyy syrjäytymisen käsite, jolla tarkoitetaan vastentahtoista ulkopuolelle ajautumista jostakin. Syrjäytymisen seurauksena ajatellaan olevan yhteys elämänhallinnan menettämiseen ja subjektiuden kadottamiseen. (Granfelt 1998, 78.) Syrjäytymiseen liitetään niin ikään pitkäaikaista köyhyyttä ja huono-osaisuutta (Saari 2015, 103) sekä kokonaisvaltaista marginaaliin ajautumista elämänpiiriin, yhteiskuntaan ja taloudelliseen pärjäämiseen nähden (Perttula 2015, 101). Syrjäytymisen taustalla vaikuttavaan huono-osaisuuteen yhdistetään usein asumiseen, työttömyyteen, työllistymiseen, köyhyyteen, perheeseen, lasten kasvatukseen sekä nuorten tilanteisiin liittyviä ongelmia (Rauhala 2000, 69–70).

Huono-osaisuus voidaan nähdä marginaaliin sijoittuvan ihmisryhmän sosiaalisena etäisyytenä valtavirrasta. Huono-osaisuudesta aiheutuu erilaisina sosiaalisia riskejä, joiden ympärille tulee rakentaa tulonsiirtojen ja palveluiden avulla ehkäiseviä ja korjaavia toimenpiteitä. Huono-osaiset elävät usein myös taloudellisesti yhteiskunnan marginaalissa, ja heidän elintasonsa rakentuu tavallisesti perusturvaan sisältyvistä tuista, kuten työmarkkinatuesta ja toimeentulotuesta. Huono-osaiset joutuvat turvautumaan usein erityispalveluihin, kuten mielenterveys- tai päihdepalveluihin. Vuonna 2015 noin 230 000 suomalaista elivät pitkäaikaisesti tilapäiseksi tarkoitetun viimesijaisen sosiaaliturvan varassa. (Saari 2015, 14–15, 27.)

Huono-osaisuuteen liittyvän tutkimuskeskustelun perusteella näyttäytyy, että lapsiperheiden pahoinvoinnin kasvaminen on lisännyt perheiden riskiä ajautua yhteiskunnan marginaaliin, joka yhtenä ilmiönä voidaan pitää myös lapsiperheiden asunnottomuutta. Suomi on Vaaraman (2011, 15, 17) kuvaamana noussut 1900-luvun alun köyhästä maatalousvaltaisesta maasta 2000-luvun yhdeksi johtavaksi hyvinvointivaltioksi. Tästä huolimatta lapsiperheiden, työttömien sekä perus- ja vähimmäisturvan varassa elävien kansalaisten asema on heikentynyt. Myös köyhyys ja syrjäytyminen ovat lisääntyneet. Forssenin (2012, 107, 110) arvioimana 1990-luvun laman aiheuttama työttömyys ja kiristynyt sosiaalipolitiikka johtivat

haitallisiin pitkäaikaisvaikutuksiin lapsiperheiden hyvinvoinnissa. Lastensuojelun asiakasmäärät ovat kasvaneet vuosittain, ja perheiden hyvinvointi on polarisoitunut. Riihinen (2011, 103, 145) luonnehtii lamanjälkeistä aikaa hyvinvointivaltion alisuoriutumisen kaudeksi muun muassa lapsiperheiden köyhyyden, perusturvan jälkeenjääneisyyden, pitkäaikaistyöttömyyden, terveyserojen sekä maahanmuuttajien syrjäytymisen perusteella. Suomessa valalla oleva eriarvoistuminen asettaa hyvinvointivaltion koetukselle (ks. myös Hellsten 2011).

Rahamarkkinoiden vapautuminen, julkisen sektorin ja sosiaalipolitiikan uudistuminen sekä työmarkkinoiden muutokset ovat ajaneet Suomen kohti uusliberalistista yhteiskuntapolitiittista linjaa. Kilpailun ja tehokkuuden vaatimukset ovat lisänneet köyhyyttä, pätkätöitä ja syrjäytymistä sekä vähentäneet yhteiskunnasta sivuun jääneiden kansalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia (Heinonen 2014, 44–49; Kärkkäinen 2002, 373.) Suomen sosiaalipolitiikassa ollaan Palolan (2011, 107) mukaan ajautettu kohti kuluttajakansalaisuuden ideaa, jossa kansalaisilla on valinnanvapaus palveluidensa suhteen. Valinnanvapaus luo kuitenkin eriarvoisuutta, koska heikommassa asemassa olevin yksilöiden resurssit, kuten tässä tutkimuksessa asunnottomat lapsiperheet, ovat rajallisia palveluita valitessaan, eikä konsumismien tehokkuudesta ole myöskään näyttöä.

Eriarvoisuuden lisääntyminen yhteiskunnassa vähentää myös kollektiivista keskinäistä luottamusta ja sosiaalista pääomaa. Seurauksena on samalla yhteiskunnallisen eheyden heikentyminen sekä rikollisuuden sekä rangaistusten lisääntyminen. (Riihinen 2011, 141.) Syrjäytyminen ja huono-osaisuuden syveneminen kuormittavat myös palvelujärjestelmää kasvat- taen julkisia menoja. Suomessa sosiaali- ja terveystalitiikan tavoite siirtää painopistettä kor- jaavista palveluista ennaltaehkäiseviin on epäonnistunut. (Palola & Parpo, 2011, 67.) Hy- vinvointipalveluiden tavoitteena on estää marginalisoitumista ja edistää osallisuutta. Epä- varmana näyttäytyy, suoriutuuko hyvinvointivaltio tehtävästään tarjota hyvinvointipalve- luita yksilöille ja yhteisöille eri elämäntilanteissa, joiden tarve korostuu juuri marginaalissa elävien yksilöiden kohdalla. (Matthies 2014, 5-6, 11.) Hellsten (2011, 168) kyseenalaistaa, voidaanko Suomea ylipäätään lukea enää pohjoismaiseksi hyvinvointivaltioksi köyhyyden, marginalisaation, työttömyyden lisääntymisen ja sukupuolten epätasa-arvoisuuden vuoksi.

Suomessa kodin merkitys nähdään tärkeänä ja sen puuttuminen sysää asunnottoman margi- naaliin yhteiskunnan näkökulmasta aiheuttaen syrjäytymistä. Asunnottomuuden pitkitty- minen kasvattaa edelleen syrjäytymisriksiä (Timonen 2011, 80). Asunnottomuus näyttäytyy

äärimmäisen huono-osaisuuden aiheuttamana resurssivajeena, jonka taustalla vaikuttaa sosiaalisten suhteiden haurastumista, koulutuksen puutetta, pitkäaikaistyöttömyyttä ja ylivelkaantumista. Asunnottomuus vaikuttaa heikentävästi elämänlaatuun, elintasoon ja elintapaan. (Saari 2015, 16.) Asunnottomuuteen liittyy usein myös sosiaalisen elämän menetyksiä köyhyyden ja työttömyyden myötä (Power ym. 1999, 130). Näin ollen asunnottomuuden ja sen taustalla vaikuttavien ongelmien myötä perheet voivat ajautua yhteiskunnan marginaaliin. Lapsena koetulla asunnottomuudella, ja siihen liittyvillä ongelmilla, voi olla merkittävä vaikutus loppuelämän kannalta. Syrjäytymisteorian mukaan huonot olosuhteet voivat periytyä lapsuudesta nuoruuteen ja aikuisuuteen. Varhaislapsuus on merkittävä ikäkausi lapsen kehityksen kannalta, johon vaikuttavat lapsen yksilölliset ominaisuudet, ympäristön sosiaaliset tekijät sekä sosiaalinen perimä. (Forssen ym. 2002, 81-85.) Varhainen puuttuminen lapsiperheiden ongelmiin ja asunnottomuuteen on siten sekä inhimillisesti että kansantaloudellisesti ajateltuna ensiarvoisen tärkeää, etteivät ongelmat kumuloituisi yli sukupolvien.

4.1.1 Asunnottomuuden leima

Marginaaleista keskusteltaessa on yleisessä keskusteluilmapiirissä myös varjopuolensa. Määriteltäessä syrjäytyneitä, tullaan asettaneeksi poissulkevia ja erottelevia luokituksia, ja pahimmillaan suljetaan yksilö normatiivisuuden ulkopuolelle (ekskursio) (Helne 2002, 21; Nousiainen 2015). Asunnottomista puhuttaessa esimerkiksi termit pitkäaikaisasunnoton ja vaikeasti asutettava näyttävät ongelmallisina, leimaavina sekä negatiivista stereotypiaa vahvistavina (Jokinen 2004, 78; Tainio 2009, 34). Ongelmana näyttäytyy myös asunnottomien määrittely muiden kuin asunnottomien itsensä taholta (Jokinen 2016, 179–211). Puhuttaessa marginaaleista, usein juuri marginaaleissa elävät ihmiset joutuvat vaikenemaan. Marginaaleihin asetettujen ihmisten käsitysten ja marginaaleja määrittelevien kulttuuristen puhe- ja toimintatapojen välillä on jännittyneitä. Marginaalisuutta käsitellään aina tietystä kulttuurisesta, poliittisesta ja materiaalisesta näkökulmasta (Jokinen ym. 2004, 9).

Puhuttaessa syrjäytyneistä, voi myös sosiaalityöstä voi muodostua marginaalisuutta, eli toiseutta tuottavaa ja vahvistavaa työskentelyä (Juhila 2002, 14-15). Sosiaalityö professiona ei voi Rajavaaraan mukaan (2011, 204-226) sanoutua irti tämän leiman vahvistamisesta, koska myös sosiaalityön piirissä ilmenee aktiivisen kansalaisuuden ihannoimista ja osallisuuden korostamista, jolloin yksilön velvollisuudet ja oman vastuu lisääntyvät. Ammattilaisten tahattoman syrjäytämiskurssin lisäksi myös yhteiskunnan siviiliväestö voi tulla syrjineeksi vähempiosaisia ja syyllistää yksilöitä omasta tilanteestaan (Saari 2015, 97-99). Esimerkiksi

naapuruston taholta tuleva torjunta, niin kutsuttu NIMBY- (not in my backyard) ilmiö, voi aiheuttaa vastarintaa erityisryhmien asuttamisen sijaintia suunniteltaessa, sekä vähintäänkin asettaa tuetun asumisen piirissä olevat asukkaat suurennuslasin alle (Lehtonen & Salonen 2008, 35; Saari 2015, 142).

Syrjäytymisen nähtiin aiemmin johtuvan yhteiskunnan rakenteista johtuvaksi, mutta nykyisin vallalla on individualistinen ajatussuuntaus, jonka perusteella syrjäytymisen katsotaan olevan yksilön oman epäonnistumisen, väärin valintojen ja huonon käytöksen seurausta (Matthies 2014, 9; Saari 2015, 43). Asunnottomuuden taustalla voidaan näin ollen nähdä yksinkertaistavasti yksilön oma syy, sopeutumattomuus ja asumiskyvyttömyys (Tainio 2009, 36). Yksilön oman vastuun korostaminen lisää yksilön velvollisuuksia, itsemääräämisoikeutta ja valinnanvapautta sekä edesauttaa yhteiskunnan muutosten seurausten vierittämistä heikompiensa vastuulle (Hellsten 2011, 180; Matthies 2014, 9; Pajukoski 2011, 94). Väärälä (2000, 76) puhuu tässä asiayhteydessä uudenlaisen solidaarisuuden totaalista rapautumisesta ja koheesion murenemisestä, ja Saari (2015, 97-99) empatiakuilusta.

Syrjäytymisdiskurssin myötä marginaalissa elävät yksilöt voivat tulla yhdistetyksi tiettyyn kategoriaan, joka voi vaikuttaa negatiivisesti heidän identiteettiinsä. Kulmala (2016, 66,70) puhuu tästä ilmiöstä leimatun identiteetin käsitteellä, joka voi myös aiheuttaa toiseuden kokemuksia yksilöille. Yksilöt voivat kuitenkin tuottaa vastapuhetta, eli tuoda vaihtoehtoisia määrittämiä itsestään.

Tämän tutkimuksen kontekstissa marginaaliin ajautuminen yhdistetään haasteisiin, johon asuntonsa menettäneet lapsiperheet joutuvat esimerkiksi kodin menettämisen, taloudellisten vaikeuksien, tulevaisuuden ennakoimattomuuden sekä henkisen kuormituksen myötä. Yhdistettäessä asunnottomat perheet marginaaleihin, pyritään tutkimuksessa leimaamisen sijaan nostamaan asunnottomat lapsiperheet ja asunnottomuuteen kytkeytyvät ongelmat yhteiskunnan tietoisuuteen ja lisäämään asunnottomien perheiden osallisuutta tarjoamalla heille mahdollisuus määritellä itse omaa elämäntilannettaan. Lisäämällä yhteiskunnallista tietoa lapsiperheiden asunnottomuudesta, kyetään mahdollisesti vaikuttamaan asunnottomien perheiden palveluiden järjestämiseen ja kehittämiseen. Tutkimuksessa myös tiedostetaan, että syyt perheiden asunnottomuuden taustalla ovat moninaisia, eivätkä kaikki asunnottomat perheet koe olevansa marginaalissa (ks. myös Granfelt 1998, 76). Yhteiskunnan syrjivät rakenteet ja kansalaisten pahoinvointi ovat tarpeen tuoda julkisen keskustelun aiheiksi epäkohtiin puuttumiseksi, joka on nähdäkseni juuri sosiaalityön tehtävä.

4.2 Osallisuus

Osallisuus määritellä tilaksi, jossa yksilö toimii tietoisesti ja aktiivisesti omien asioidensa ajamisessa ja päätöksen tekemisessä (Siisiäinen 2014, 33). Marginalisaation voidaan nähdä olevan seurausta siitä, kun osallisuuden prosessi ei toimi, ja päinvastoin (Uggerhoj 2014, 277). Marginaaliin ajautumista voidaan näin ollen ehkäistä lisäämällä yksilöiden osallisuutta esimerkiksi sosiaalityön tasolla asiakkaan ja työntekijän välisellä kumppanuussuhteella, dialogilla, asiakkaan tietoisuuden kasvattamisella häntä koskevista asioista, yhteisellä päätöksentekotavoilla sekä asiakkaan äänen kuulemisella. Osallisuus yhdistyy myös laajemmin sosiaaliseen kansalaisuuteen ja sosiaalisiin oikeuksiin, jonka perusteella marginaaliin ajautuneita yksilöitä tuetaan osallistumaan päätöksentekoon, yhteisölliseen osallistumiseen, palveluiden saamiseen ja etujensa ajamiseen. Osallisuuden lisääminen on myös Euroopan hyvinvointivaltioiden tavoitteena, ja se tarkoittaa kansalaisen osallistumismahdollisuuksien lisäämistä hyvinvointipalveluiden piirissä ja inklusion vahvistamista etenkin syrjäytymisvaarassa olevien kansalaisten osalta. (Almaguer-Kalixto, Juaneda, & Marcuello 2014, 131-132; Dominelli 2014, 81; Matthies 2014, 3, 9-11; Palola 2011, 283.)

Osallisuutta voidaan Juhilan (2002, 13) mukaan lisätä sosiaalityössä integroivalla työotteella, jonka avulla pyritään vetämään marginaaleihin ajettuja tai ajautuneita yksilöitä takaisin oman elämänsä aktiivisiksi toimijoiksi. Huono-osaisten kiinnittyminen yhteiskunnan palvelujärjestelmään aiheuttaa riippuvuutta, jota tulisi sosiaalityön keinoin pyrkiä purkamaan. Marginaaleihin ajautumisen ehkäisemisessä sosiaalityössä korostuu osallistava työote, jonka pyrkimyksenä on reunalle ajautuneiden yksilöiden oman äänen ja toimintojen merkitysten korostaminen ja tukeminen. Siisiäinen (2014, 37-38) puhuu samassa asiayhteydessä voimaannuttavasta (empowerment) työotteesta, jonka avulla kyetään sitouttamaan asiakas toimintaan. Dominelli (2014, 82) määrittelee empowermentin marginalisaation vastakohtaksi sekä sosiaalisen toiminnan prosessiksi, joka edistää yksilöiden, organisaatioiden ja yhteisöjen osallisuutta suhteessa yksilölliseen ja yhteisölliseen kontrolliin, poliittiseen vaikuttamiseen sekä yhteisöllisen elämän ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden parantamiseen. Empowerment edistää Videmsekin (2014, 65, 68, 70-71) mukaan yksilöiden tasa-arvoista osallistumista. Voimaantumisen avulla palveluiden käyttäjät pääsevät osallisiksi palveluista tavalla, joka edistävät heidän itsetuntoaan sekä ongelmanratkaisukeinoja. Empowementiin liitetään myös emansipaation ja ihmisten vapauttamisen käsitteet. Vastakohtana tälle on riippuvuuden aiheuttaminen ja asiakkaiden subjektointi.

Uggerhoj (2014, 277-278) arvioi yhteiskunnan ylläpitämällä hyvinvointipalveluilla olevan merkittävä rooli joko tukemassa, tai pahimmassa tapauksessa estämässä kansalaisten osallisuutta ja palveluihin vaikuttamista. Rajavaara (2011, 210) nostaa esiin osallisuuteen liittyvän oikeuksien lisäksi yksilöön kohdistuvat velvollisuudet yhteiskunnan taholta koskien hyvinvointivaltion etuuksia ja palveluita. Hyvinvointivaltioiden sosiaali- ja terveysalan organisaatioissa on korostunut aktiivisen kansalaisuuden ja osallistuvan palvelunkäyttäjän ilmiöt niin Suomessa, Ruotsissa ja Euroopassa kuin globaalissakin mittakaavassa (Närhi & Kokkonen 2014, 95; Hultqvist & Salonen 2014, 113; Almaguer-Kalixto ym. 2014, 131). Matthies (2014, 24) kiteyttää yksilöiden liikkuvan osallisuuden ja marginalisaation välisellä janalla kulloisessakin yhteiskunnallisessa kontekstissa, jossa elävät.

Osallisuuteen yhdistettävä aktiivinen toimijuus ei välttämättä toteudu marginaalissa elävien yksilöiden kohdalla. Sosiaalityössä on nähdäkseni tarpeen arvioida asunnottomien perheiden voimavaroja ja toimintakykyisyyttä osallistettaessa perheitä omien asioidensa hoitamiseen. On myös hyväksyttävä, etteivät kaikki kykene tai halua kuormittavassa elämäntilanteessaan toimia aktiivisina kansalaisina. Tällöin sosiaalityön rooli perheen kokonaistilanteen hahmottamisessa, perheen asioiden ajamisessa ja sopivan tuen tarjoamisessa, korostuu. Marginalisaation riskin tunnistaminen asunnottomuuden yhteydessä on sosiaalityön kannalta tärkeää, koska sosiaalityön tehtävänä on luoda ja ylläpitää toivoa sekä muutoksen mahdollisuutta yksilöiden vaikeissa elämäntilanteissa (Granfelt 1998, 177).

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa kuvaan tutkimuksen toteutusta esittelemällä alaluvussa 5.1 tutkimusaineiston, alaluvussa 5.2 aineiston keruun sekä alaluvussa 5.3 aineiston analyysitavan. Alaluvussa 5.4 käsittelen tutkimuksen etiikkaa. Tutkimuksen kehykseksi valikoitui laadullinen tarkastelunäkökulma, koska tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita asunnottomien perheiden kokemuksista asunnottomuudesta. Tarkastelun kohteena on, mitä asunnottomat perheet kertovat asunnottomuuden syistä, seurauksista ja saamastaan tuesta. Lisäksi pohdin, kuinka nämä kokemukset asettavat perheitä marginaaliin tai osalliseksi yhteiskunnassa. Tutkimuksessa keskitytään todellisen elämän kokonaisvaltaiseen kuvaamiseen, ja todellisuus ymmärretään moninaisena (ks. Sirkka Hirsjärvi, Pirkko Remes ja Paula Sajavaara 2014, 160). Mielenkiinnon kohteena tutkimuksessa on tutkittavan luoman sosiaalisen todellisuuden sisäisen näkemyksen esille nostaminen tutkittavan näkökulmasta. Tutkimuksen lähestymistapa on aineistolähtöinen. (Kiviniemi 2007, 76,78.) Tutkimusta ovat kuitenkin ohjanneet aiemman teorian käsitteellistykset marginaalista ja osallisuudesta.

5.1 Tutkimusaineisto

Tutkimuksen aineisto on kerätty haastattelemalla erään suuren eteläsuomalaisen kaupungin sosiaalihuollon asiakkaana olevia lapsiperheitä, jotka ovat jääneet asunnottomaksi ja asuvat sosiaalitoimen järjestämässä tilapäismajoituksessa. Tutkimuksen kohderyhmää laajennettiin aineiston haun aikana koskemaan myös niitä perheitä, jotka ovat lähimenneisyydessään olleet asunnottomia, ja asuneet sosiaalitoimen järjestämässä tilapäismajoituksessa. Suomessa asunnottoman käsitteellä ei viitata pelkästään kadulla asuviin henkilöihin, vaan myös tuetun asumisen piirissä asuviin henkilöihin (Saari 2015, 23). Samaan määritelmään olen päätenyt myös tässä tutkimuksessa. Lapsiperheellä tarkoitetaan tässä tutkimuksessa tilastokeskuksen määritelmää perheestä, jonka perusteella perheen muodostavat yhdessä asuvat avio- tai avoliitossa olevat tai parisuhteensa rekisteröineet henkilöt ja heidän alaikäiset lapsensa. Perheeksi luetaan myös jompikumpi vanhemmista lapsineen. (Tilastokeskus.) Tutkimuksen ulkopuolelle olen rajannut oman työskentelyalueeni asunnottomat asiakasperheet lastensuojelun sosiaalityössä jääviysohjelman välttämiseksi. Kriteerinä tutkimukseen osallistumiselle asetin haastateltavien osalta riittävä suomen tai englannin kielen taidon haastattelun sujuvuuden varmistamiseksi, koska tutkimuksessa ei ollut mahdollista käyttää tulkkia.

Kartoitin haastateltavia aluksi sosiaalitoimen tietyssä tilapäismajoituksessa olevista perheistä asumisohjaajien kautta. Haastateltavien saaminen tutkimukseen osoittautui vaikeaksi mahdollisesti aiheen arkaluonteisuuden ja kesäajan vuoksi työntekijöiden ollessa lomalla. Muutaman perheen kohdalla myös kielimuuri nousi haastattelun esteeksi. Lopulta sain haastateltavat tutkimukseeni kysymällä kollegoiltani suoraan tutkimukseni kohderyhmään soveltuvia perheitä. Perheille tutut työntekijät tiedustelevat heiltä ennakoivasti halukkuutta osallistua tutkimukseen ja lupaa yhteydenotolleni. Tässä vaiheessa perheet saivat myös yhteydenottokirjeen (Liite 1), josta ilmenee tutkimuksen tavoite, toteuttamistapa sekä haastavien anonymiteetin säilyminen.

Saatuani haastatteluun suostuneiden vanhempien yhteystiedot, lähestyin heitä puhelimitse, esittelin itseni sekä tutkimuksen tarkoituksen. Kerroin samalla tutkimuksen anonymiteetistä, vapaaehtoisuudesta, haastattelun nauhoittamisesta sekä tutkimusaineiston tuhoamisesta tutkimuksen päätteeksi. Lisäksi tarjouduin lähettämään tutkimussuunnitelman luettavaksi ennen haastattelua. Vain yksi haastateltava toivoi suunnitelman etukäteen luettavakseen. Sovin haastateltavien kanssa haastatteluajan ja -paikan heidän toiveitaan noudattaen. Kriteerinä paikan valinnalle edellytin kuitenkin rauhaisaa ympäristöä, koska haastattelussa sivuttiin haastateltavan elämän yksityisasioita ja mahdollisesti vaikeita elämäntilanteita. Noudatin avointa ja läpinäkyvää linjaa tutkimuksen tavoitteista, toteutuksesta ja anonymiteetista haastateltavien kanssa alusta lähtien aina puhelinsoitosta haastattelun toteuttamiseen.

Tutkimukseen valikoitui yksi aikuissosiaalityön ja kolme lastensuojelun piirissä olevaa perhettä valitun kunnan sosiaalihuollon asiakkaista, joista haastattelin neljän eri asunnottoman perheen vanhempaa sekä erään perheen kahta teini-ikäistä nuorta yhdessä vanhemman kanssa. Aiemman tutkimustiedon perusteella asunnottomat perheet koostuvat tyypillisimmin yksinhuoltaja äidin ja kahden lapsen perheistä (Chaviano 2016, 38). Yksinhuoltajaperheet näyttelivät enemmistöä myös tässä tutkimuksessa, koska vain yksi neljästä perheestä oli ydinperhe, ja kolme muuta äidin ja lasten muodostamia yksinhuoltajaperheitä. Haastateltavista vanhemmista yksi oli isä ja kolme äitiä. Isän osallistuminen tutkimukseen rikasti aineistoa tuomalla siihen mies- ja isänäkökulmaa. Tutkimuksessa ei kuitenkaan vertailla isän ja äitien näkökulmia keskenään, eikä tutkimustulosten esittämisluvussa eritellä vastaajien sukupuolta lainausten yhteydessä haastateltavien anonymiteetin takaamiseksi.

Tavoitteenani oli haastatella pelkästään perheiden vanhempia, mutta eräässä haastattelussa perheen kaksi nuorta osallistuivat isän pyynnöstä spontaanisti haastatteluun. Nuorten osallistuminen tutkimukseen mahdollisti nuorten äänen esiin tuomisen perheiden asunnottomuuden kokemuksista. Haastateltavat vanhemmat olivat iältään 23–46 vuotiaita, ja haastateltavat nuoret, tyttö ja poika, alle 16-vuotiaita. Nuorten tarkempaa ikää ei tutkimuksessa kerrota heidän tunnistamattomuutensa takaamiseksi. Nuorten osallistumiseen sain vanhemman suostumuksen, ja informoin nuoria tutkimuksesta. Haastatelluista vanhemmista kaksi olivat kantasuomalaisia, yksi Suomeen ulkomailta avioliiton perässä muuttanut, ja yksi lapsena vanhemman työn perässä Suomeen ulkomailta muuttanut. Vaikka maahanmuuttajuus ei korostunut haastatteluiden sisällöissä ja perheiden elämäntilanteissa, tässä tutkimuksessa tunnistetaan asunnottomien maahanmuuttajien olevan kahdella tavalla marginaalissa; sekä asunnottomuutensa että maahanmuuttajataustansa vuoksi (vrt. Huttunen 2004, 135).

Tutkimukseen osallistuneet perheet olivat taustoiltaan toisiinsa nähden hyvin erilaisia. Aiempaan tutkimustietoon peilaten, tämän tutkimuksen haastateltavat vahvistivat tilastoja sillä, perheet olivat kohdanneet työttömyyttä, osa vanhemmista oli yksinhuoltajia, ja osalla oli alhainen koulutustaso. Kaksi haastateltavista vanhemmista olivat maahanmuuttajataustaisia. (Chaviano 2016; Buckner & Bassuk 1999; Cumella 1999 a.) Suomessa asunnottomista perheistä noin puolet ovat maahanmuuttajaperheitä (ARA 2016, 3, 5). Haastateltavista vanhemmista yhdellä ei ollut lainkaan ammatillista koulutusta, kahdella oli ammatillinen koulutus ja yksi oli akateemisesti koulutettu kotimaassaan. Haastateltavista vanhemmista kaksi oli työelämässä, yksin työtön ja yksi hoitovapaalla. Perheiden alle kouluikäisistä lapsista yksi oli esikoulussa ja loput kotihoiossa. Loput lapsista olivat koulussa. Perheiden koot vaihtelivat vanhemman ja lapsen muodostamasta kaksikosta aina viisihenkiseen perheeseen. Perheiden lapset olivat iältään 1–17-vuotiaita.

Haastatteluhetkellä perheiden asumistilanteet olivat erilaiset. Kolme perheistä asuivat sosiaalitoimen järjestämässä erilaisissa väliaikaismajoituksissa, kuten kriisimajoituksessa, väliaikaismajoituksessa ja välivuokra-asunnossa. Yksi tutkimukseen osallistuneista perheistä oli päässyt juuri muuttamaan omaan asuntoonsa oltuaan aiemmin sosiaalitoimen tuetussa asunnossa. Kukaan perheistä ei ollut siten absoluuttisesti asunnoton haastattelun ajankohtana. Kolme perheistä oli kuitenkin tämän tutkimuksen määritelmän mukaan asunnottomia, eli oman asuntonsa menettäneitä ja väliaikaismajoituksessa asuvia.

5.2 Aineistonkeruu

Tämän tutkimuksen aineistonkeruumenetelmäksi valikoitui narratiivinen teemahaastattelu, koska tavoitteenani oli saada haastateltavan ääni kuuluviin ja haastateltavan yksilöllinen näkemys aiheesta. Puolistrukturoidun teemahaastattelun avulla on mahdollista saavuttaa merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen tarkoituksen ja kysymyksenasettelun perusteella (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75). Hirsjärven ja Hurmeen (2001, 172) mukaan haastattelulla toteutetussa tiedonkeruussa tutkittavien ääni ja näkökulmat pääsevät kuuluville. Haastattelun avulla voidaan saavuttaa tietoa siitä, mitä haastateltavat tekevät yksityiselämässään sekä miten he ajattelevat, uskovat, tuntevat ja kokevat asiat. Myös tutkijan omat intressit ja tarkastelunäkökulmat kuitenkin vaikuttavat aineiston keruuseen ja kerääntyvän aineiston luonteeseen (Kiviniemi 2007, 73).

Narratiivisessa haastattelussa tarkastellaan tutkittavan ilmiön subjektiivisia merkityksiä ja ilmiöiden prosessuaalisuutta haastateltavan kertomana. Narratiivisen haastattelun avulla voidaan hahmottaa haastateltavan näkökulmaa tutkittavaan ilmiöön, ja sen avulla voidaan myös paikantaa niitä institutionaalisia konteksteja, joissa haastateltava luo subjektiivisia merkityksiä. (Erkkilä 2005, 198; Kaasila 2008, 45; Paananen 2008, 23.) Narratiivisessa haastattelussa haastateltavat luovat ja korjaavat kertomuksia, sekä rakentavat koko elämänsä kokemusten, reflektoinnin, vuorovaikutuksen ja yhteisöllisyyden välityksellä. Haastateltavat konstruoivat tietoansa ja identiteettiänsä kertomustensa avulla. Kertomusten avulla haastateltavat tuottavat niitä merkityksiä, joita he ovat luoneet itsestään ja elämästään. (Paananen 2008, 19.)

Yksilön identiteetti rakentuu sisällöllisesti ja muodollisesti henkilökohtaisista tarinoista (Salo 2008, 82). Yksilöt poimivat valikoiden itselle merkitykselliset seikat osaksi elämänsä tarinaa. Narratiivisessa haastattelussa suunnataan keskustelua lineaarisesti menneisyyteen, nykyisyyteen ja tulevaisuuteen (Kulmala 2006, 94), joka soveltui tähän tutkimukseen hyvin, koska asunnottomuudessa on usein kyse lineaarisesta prosessista. Narratiivisessa haastattelussa on tärkeää tiedostaa, miten yksilön tuottama tarina ja tulkinta siitä, on muodostunut. Haastattelu on tutkijan ja tutkittavan välinen vuorovaikutustilanne. (Erkkilä 2005, 205.)

Toteutin haastattelut vuoden 2016 kesä- ja syyskuun välillä. Haastatteluajat, -paikat ja -koonpanot sovin haastateltavien toiveiden mukaisesti. Kolme haastateltavaa valitsivat oman kotinsa tai väliaikaismajoituksensa haastattelun toteuttamisaikaksi, ja yksi työhuoneeni. Yhteen haastatteluun osallistui minulle yllätyksenä vanhemman lisäksi perheen kaksi nuorta

vanhemman ehdotuksesta, joten haastattelusta muodostui siten ryhmähaastattelu. Ryhmähaastattelu soveltuu Hirsjärven ym. (2014, 210-211) mukaan etenkin sellaisiin tilanteisiin, joissa voidaan ennakoida, että haastateltavat, kuten esimerkiksi lapset, arastelevat tilannetta ja tutkijaa. Tässä tutkimuksessa nuoret osallistuivat haastatteluun vastaten lähinnä asunnottomuudesta aiheutuvaan henkiseen kuormitukseen ja asunnottomuuden vaikutuksista lasten elämään. Toisessa haastattelussa paikalla oli haastateltavan pieni lapsi, joka ei osallistunut tutkimukseen. Kaksi muuta haastattelua toteutuivat tutkijan ja haastateltavan kesken. Osa haastatteluista siirtyi useampaan kertaan perheiden vaihtelevien elämäntilanteiden vuoksi.

Haastatteluiden aluksi kertosin haastateltaville tutkimuksen tavoitteen, osallistumisen vapaaehtoisuuden, tietoturva-asiat ja haastateltavien mahdollisuuden perua osallistumisensa missä vaiheessa tahansa. Haastateltavat ja haastattelija allekirjoittivat tutkimussuostumuslomakkeen (liite 2), josta haastateltavat saivat halutessaan kopion itselleen. Vain yksi haastateltavista toivoi valmiiden tutkimustulosten itselleen toimittamista tutkimuksen valmistuttua. Nauhoitin haastattelut, josta kerroin haastateltaville etukäteen. Perustelin nauhoittamista tutkimusaineiston luotettavalla dokumentoinnilla, ja muistiinpanojen tekemisen tarpeettomuudella haastattelun aikana. Lisäksi kerroin tutkittaville, että nauhoitustallenteet tuhoataan tutkimuksen valmistuttua.

Käytin haastatteluissa apuna laatimaani kolmiosioista haastattelurunkoa (liite 3), jonka testasin ennen varsinaisten haastatteluiden aloittamista. Haastattelurungon ensimmäisen osion, eli taustatietojen kartoittamisen jälkeen pyysin haastateltavaa kertomaan mahdollisimman vapaasti niistä seikoista perheen elämäntilanteessa, jotka ovat vaikuttaneet asunnottomaksi jäämiseen seuraavan keskustelunavaus avulla: *”Toivoisin, että kertoisit minulle perheesi asunnottomaksi jäämisestä. Olen kiinnostunut syistä ja tapahtumaketjuista, joiden vuoksi perheesi jäi asunnottomaksi, ja siitä minkälaisena näet perheesi tulevaisuuden asumisen suhteen. Voit aloittaa kertomisen mistä elämänvaiheesta tahansa.”*. Tämän jälkeen haastattelun toisessa vaiheessa tarkensin haastateltavilta syventävien kysymysten avulla asioita, joiden avulla pyrin selventämään epäselväksi jääneitä kohtia. (ks. Paananen 2008, 24–25.) Haastattelurungon toisen osion syventävät kysymykset liittyivät perheen asunnottomuuden taustaan, vaiheisiin ja tulevaisuuden näkymiin. Haastattelurungon kolmannen osion kysymykset liittyivät perheen saamaan tukeen ja mahdollisiin lisätoiveisiin palveluiden suhteen.

Kunnioitin haastatteluissa narratiivisen aineistonhankinnan periaatetta antaa haastateltavien kertoa vapaasti oman elämänsä vaiheista ja tutkittavasta aiheesta, sekä antaa tilaa haastateltavan kokemukselle ja kertomukselle tutkittavasta aiheesta (Erkkilä 2005, 201; Kulmala 2006, 94). Tässä tutkimuksessa haastattelun avulla pyrin hahmottamaan haastateltavien asunnottomuudelle rakentamaa merkitystä ja tarinaa, ja toisaalta tunnistettiin samalla jokaisen haastateltavan tuottaman tarinan olevan yksilöllisesti luova, mutta myös kulttuuriin sidottu (Hänninen 2000, 15).

Toteutin haastattelut suomen kielellä, ja ne olivat kestoltaan puolesta tunnista reiluun tuntiin. Tutkimuskysymykset ja haastattelurunko osoittautuivat kattaviksi tutkimuksen aineiston keruun kannalta. Eniten haastatteluiden onnistumiseen vaikutti kuitenkin tutkittavien avoimet ja monipuoliset kuvaukset tilanteistaan. Aiheen arkaluonteisuudesta riippumatta tutkittavat kertoivat pääsääntöisesti avoimesti elämänvaiheistaan ja asunnottomuudestaan. Kunnioitin erään tutkittavan valintaa olla kertomatta tarkemmin menneisyydestään tutkittavan itsemääräämisoikeuden ja aiheen arkaluonteisuuden huomioiden, vaikka kyseisen haastattelun anti jäi suppeammaksi. Myös vaikeneminen voidaan nähdä yksilön aktiivisena toimijuutena, koska tuolloin yksilö määrittelee itse, mitä haluaa itsestään jakaa, ja haluaako esimerkiksi osallistua sellaiseen asetelmaan, jossa häntä tarkastellaan osana tiettyä kategoriaa (Jokinen ym. 2004, 12). Tutkittavat vaikuttivat olevan otettuja siitä, että heidän kokemuksistaan ja vaikeista elämäntilanteistaan oltiin kiinnostuneita. Lähes kaikki haastateltavat toivat esiin kokevansa tutkimukseen osallistumisen hyödyllisenä muiden auttamisen näkökulmasta.

Haastattelutilanteissa pyrin kuuntelemaan haastateltavia aktiivisesti, osoittamaan mielenkiintoani heidän tarinoitaan kohtaan, sekä olemaan empaattinen käsiteltävän aihepiirin arkaluonteisuus huomioiden. Haasteita minulle aiheutti tutkijana sosiaalityöntekijän roolista luopuminen siten, etten aktiivisesti pohtinut perheiden tilanteiden perimmäisiä syy-seuraussuhteita. Koin myöhemmin jopa vapauttavana, ettei roolinani ollut perheiden tilanteiden tarkasteleminen työntekijän näkökulmasta. Sen sijaan pystyin antautumaan pelkästään tutkittavien totuudelle elämäntilanteestaan kyseenalaistamatta sitä. Erään haastattelun päätteeksi ohjasin tutkittavaa hakemaan keskustelua perheenjäsenelleen. Päädyin ylittämään tutkijan roolin tässä tilanteessa, koska ammattieettisesti olisi ollut kyseenalaista hyödyntää tutkittavaa tiedon keräämisessä omiin tutkimuksellisiin tarkoituksiini, mutta jättää kertomatta, kuinka perhe voisi saada apua inhimilliseen hätäänsä. Tämä keskustelu käytiin haastattelun jälkeen, joten se ei vaikuttanut haastatteluun. Lisäksi korostin jokaisessa haastattelutilanteessa, etten

ole perheiden sosiaalityöntekijä, eikä minulla ole vaikutusvaltaa heidän asioidensa suhteen. Toin myös esiin olevani vaitiolovelvollinen perheiden asioista, ja kannustin heitä ottamaan tarvittaessa yhteyttä omiin sosiaalityöntekijöihinsä.

Haastattelutilanteet vaihtelivat rauhallisista kahden keskisistä keskusteluista aina pienen lapsen ja kotieläinten taustääniin ympärillä. Haastattelutilanteet kuvastivat kuitenkin aidosti näiden perheiden todellisia elämäntilanteita ja arkea, joka olikin tutkimuksen perimmäinen tavoite. Ympärillä olevat äänet eivät lopulta vaikeuttaneet haastatteluiden kulkua, muutoin kuin pidentämällä haastatteluita ja vaikeuttamalla litterointia. Haastatteluiden avulla tavoitin melkein kaiken tarvitsevani tiedon. Ainoastaan muutamaa yksityiskohtaa tarkensin haastateltavilta jälkikäteen puhelimitse. Haastatteluiden loppua kohden, haastatteluiden sisällössä alkoivat toistua samat teemat. Voidaan puhua siten aineiston saturaatiosta, eli riittävydestä (Hirsijärvi ym. 2014, 182).

5.3 Aineiston analyysi

Purin nauhoitetut haastattelut litteroimalla, kirjoittamalla äänitallenteet sanasta sanaan kirjalliseen muotoon tietokoneelle. Litteroinnin avulla mahdollistui aineiston saattaminen sellaiseen muotoon, että se toimii tekstin kuvailun ja aineiston jäsennyksen apuvälineenä myöhemmässä analyysin vaiheessa. Toteutin litteroinnin itse, ja mahdollisimman pian kunkin haastattelun jälkeen, joka auttoi tutkimusaineiston sisäistämässä. (Hirsijärvi & Hurme 2001, 138-140; Tuomi & Sarajärvi 2009, 92.) Litteroitua tekstiä kertyi yhteensä 50 sivua, jotka säilytettiin tutkimuksen ajan tietokoneellani salasanan takana. Litteroidussa tekstissä haastateltavat erotettiin aluksi lyhenteillä H1, H2 jne. Tässä valmiissa tutkimusraportissa haastateltavat on nimetty lainausten yhteydessä pelkästään termeillä *vanhempi* tai *nuori* haastateltavien tunnistamattomuuden takaamiseksi. Aineiston litteroinnin jälkeen tutustuin aineistoon perinpohjaisesti lukemalla sen läpi monta kertaa etsien samalla aineistosta nousuvia tutkimuskysymyksen kannalta olennaisia teemoja ja merkityksiä. Tutkimuksen valmistuttua tulen hävittämään sekä audiotallenteen että kirjoitetun tallenteen asianmukaisesti.

Tässä tutkimuksessa mielenkiinnon kohteena ovat perheiden kuvaamat kokemukset ja kertomukset asunnottomuudesta, eli puhutun kielen sisältö. Näin ollen tutkimusaineisto analysointitavaksi valikoitui sisällönanalyysi, joka on kvalitatiivisen tutkimuksen yksi laji. (Hirsijärvi ym. 2014, 162, 166). Sisällönanalyysillä tarkoitetaan tutkimusaineiston tiivistämistä siten, että tutkittavaa ilmiötä voidaan kuvata lyhyesti ja yleistettävästi, sekä nostamaan esiin

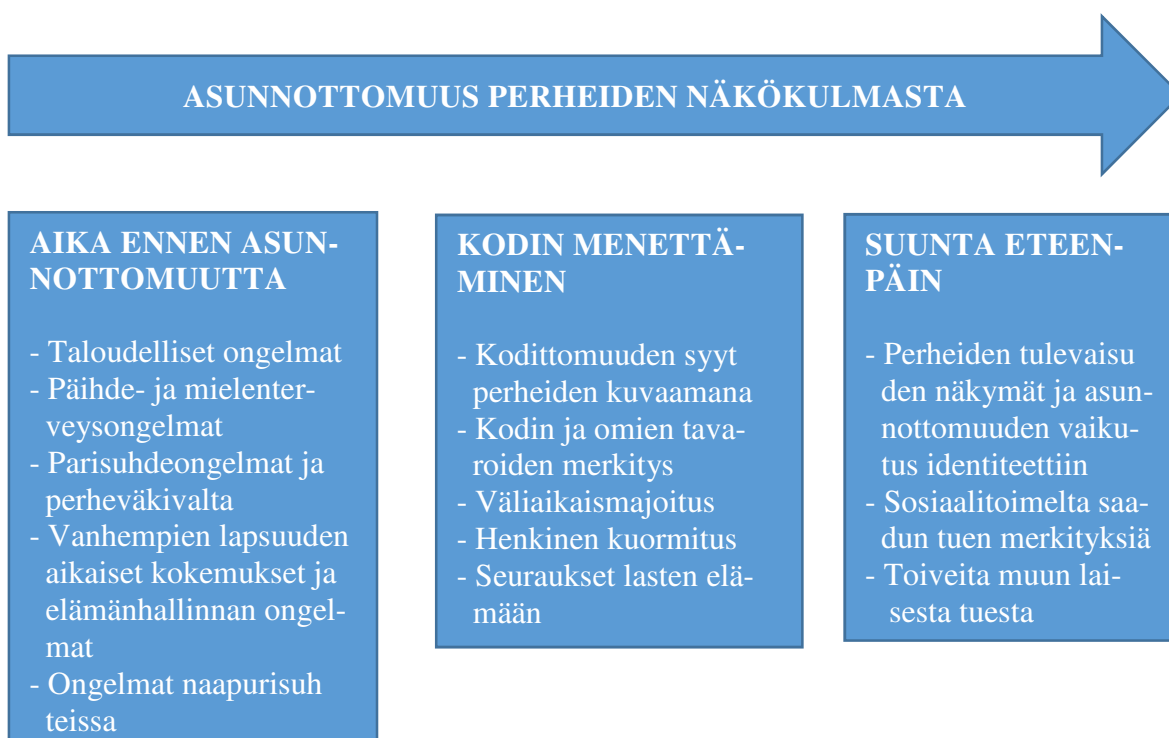
tutkittavien ilmiöiden välisiä suhteita. Sisällönanalyysissa pyritään erottamaan aineistosta samankaltaisuudet ja eroavuudet, sekä muodostetaan aineistosta sisällön mukaisia luokkia. Sisällönanalyysissa olennaiseksi nousee aineistosta ilmenevien merkitysten, tarkoitusten, aikomusten, yhteyksien sekä seurausten ilmeneminen. (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2001, 23; Tuomi & Sarajärvi 2009, 108-109.) Analyysin tavoitteena tutkimuksessa on löytää keskeiset ydinasiat, jotka kuvaavat tutkittavaa kohdetta, eli lapsiperheiden asunnottomuutta, ja joiden varaan tutkimustulosten analysointia voidaan rakentaa (Kiviniemi 2007, 80).

Sisällönanalyysi voidaan toteuttaa joko aineisto- tai teorialähtöisesti. Tämän tutkimuksen analyysimenetelmäksi valikoitui induktiivinen, eli aineistolähtöinen sisällönanalyysi, koska analyysin yhteydessä aineistosta nostettiin esiin juuri haastateltavien tuottamia teemoja. Tavoitteena oli siten tarkastella yksittäisiä asioita ja vetää niistä yleistettäviä johtopäätöksiä. Tutkimuksessa kuitenkin tiedostetaan teorian vaikutus jo tutkimuskysymysten valikoitumiseen ja myöhemmin aineiston analyysiin, koska jo tutkimussuunnitelmavaiheessa perehdyin laajalti lapsiperheiden asunnottomuuteen teoriatasolla. (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 75, 95.) Tuomi ja Sarajärvi (2003, 110,115) määrittelevät aineistolähtöisen, eli induktiivisen sisällönanalyysin perustuvan tulkintaan ja päättelyyn, jossa edetään aineistosta kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä. Sisällönanalyysin avulla aineistosta pyritään muodostamaan sanallinen ja selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä järjestämällä aineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon. Analysoinnin tavoitteena on informaation lisääminen hajanaisen aineiston selkiyttämisen ja yhtenäistämisen myötä.

Tässä tutkimuksessa aineiston sisällönanalyysi toteutettiin kolmevaiheisena prosessina, johon sisältyi aineiston pelkistäminen eli redusointi, aineiston ryhmittely teemojen mukaisesti, eli klusterointi ja lopuksi teoreettisten käsitteiden luominen eli abstrahointi (ks. Tuomi & Sarajärvi 2003, 110-111). Aineiston analyysin ensimmäisessä, eli pelkistämisvaiheessa jokaisesta haastattelulitteroinnista poimittiin tekstinkäsittelyohjelman avulla tutkimustehtävän kannalta olennaisia otteita haastateltavien kertomuksista ”leikkaa-liimaa” tekstinkäsittelytoiminnon avulla. Tässä tutkimuksessa analyysiyksikköinä toimivat haastateltavien tuottamat lauseet, lauseen osat ja useita lauseita sisältävät ajatuskokonaisuudet. Analyysin toisessa vaiheessa aineistolle suoritettiin ryhmittely poimimalla analyysiyksiköistä samaa asiaa tarkoittavat käsitteet sisällön mukaisesti eri alaluokkiin. Nämä luokat nimettiin sisältöä vastaa-

vasti. Analyysin kolmannessa, eli käsitteellistämisvaiheessa samankaltaiset alaluokat ryhmiteltiin sisältöä vastaavasti pääluokkien alle, ja pääluokat nimettiin. (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 109-111.)

Tässä tutkimuksessa aineisto kerättiin narratiivisen teemahaastattelun avulla, jonka myötä aineistosta ilmeni kunkin haastateltavan tuottamia kertomuksia asunnottomuudestaan lineaarisen jatkumon muodossa. Haastateltavat kertoivat ajasta ennen asunnottomuutta, nykypäivästä kodin menettämisen näkökulmasta sekä tulevaisuuden näkymistään, joten nämä valikoituivat analyysin kolmeksi pääluokaksi. Näiden kolmen pääluokan alle syntyi haastateltavien esiin nostamien teemojen perusteella alaluokkia. Seuraavassa kuviossa (kuvio 1.) on kuvattu analyysin perusteella muodostuneiden teemojen pää- ja alaluokat.

Kuvio 1. Analyysin seurauksena muodostuneet luokat.

Analyysin toteutuksen jälkeen aineistosta valittiin tutkimuksen kysymyksenasettelun kannalta parhaiten kuvaavat lainaukset kuvaamaan edellä mainittujen luokki mukaisesti haastateltavien kokemuksia, joita esitellään tutkimustulosten yhteydessä.

5.4 Tutkimuksen etiikka

Asunnottomuus on aiheena arkaluonteinen. Oman kodin merkitys on tärkeä, ja sitä pidetään suomalaisessa kulttuurissa lähes itsestäänselvyytenä. Oman kodin menettäminen tai puuttuminen voivat näin ollen tuntua poikkeavalta tai jopa häpeälliseltä. Vanhemmuus yhdistetään usein kotiin ja perheeseen (Kulmala & Vanhala 2004, 98). Erityisen arkaluonteista koodittomuudesta tekee tämän tutkimuksen osalta se, että tarkastelun keskiössä on lapsiperheiden asunnottomuus. Vanhemman rooliin ja velvollisuuteen sisältyy lapsen perustarpeiden turvaaminen. Kodin menettäminen voi vanhempien näkökulmasta näyttäytyä epäonnistumisena, ja on siten myös vanhemmuuden kannalta herkkä asia. Kodin menettäminen ja perheen jääminen asunnottomaksi voi olla raskas, ja toisinaan jopa traumaattinen kokemus yksilölle. Laitinen ja Uusitalo (2008, 106, 112) luonnehtivat traumaattisia tutkimusaiheita haastaviksi, koska niiden luonne edellyttää tutkijalta sensitiivistä tutkimusotetta aina kysymyksen asetelusta teoreettis–metodologisiin valintoihin. Tällaisissa tutkimusaiheissa traumatisoitujen yksilöiden voi olla vaikea tuottaa tietoa tapahtumista ja sanoittaa kokemuksiaan. Raskaiden kokemusten mieleen palauttaminen voi olla tutkittaville henkisesti kivuliasta, joka aiheuttaa rajoitteita tutkimuksen toteuttamiselle. Toisaalta, raskaiden tapahtumien kertaaminen voi olla jopa korjaava kokemus haastateltavalle, koska tarinan uudelleen kertominen voi auttaa yksilöä jäsentämään tapahtumia itselleen ymmärrettävämpään muotoon.

Tutkimuksessa pyrittiin huomioimaan tutkimusaiheen arkaluonteisuus suhtautumalla haastateltaviin kunnioittaen ja lähestymällä aihepiiriä sensitiivisesti aina yhteydenottokirjeestä (liite 1) haastattelun toteuttamiseen ja tutkimusraportin kirjoittamiseen. Tutkimuksen etiikan kannalta tärkeää on haastateltavan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 44) Haastateltavien itsemääräämisoikeutta pyrittiin kunnioittamaan tässä tutkimuksessa siten, että haastateltavat saivat itse valita, osallistuvatko he tutkimukseen, ja mitä asioita he halusivat haastatteluissa jakaa. Haastateltaville annettiin myös mahdollisuus valita, missä, koska ja millä kokoonpanolla haastattelut toteutetaan. Tuomea ja Sarajärveä (2009, 125) mukaillen, tässä tutkimuksessa tiedostettiin, että tutkijalla on institutionaalinen asema tutkittavaan nähden, jonka valossa tutkittavien väärin kohtelu näyttäytyy arveluttavalta. Tutkimuksen toteuttamisessa pidettiin ensisijaisena sitä, ettei tutkimus saa aiheuttaa ylimääräistä harmia haastateltaville heidän jo valmiiksi kuormittavissa elämäntilanteissaan.

Tässä tutkimuksessa kohteena ovat ihmiset, joten tutkimusasetelmassa pyrittiin huomioimaan Tuomea ja Sarajärveä (2009, 131) mukaillen eettisestä näkökulmasta ihmisoikeuksien

toteutuminen, kuten osallistujien informointi tutkimusasetelmasta, osallistujien vapaaehtoisuus, osallistujien oikeuksien ja hyvinvoinnin turvaaminen, tutkimustietojen luottamuksellisuus, osallistujien anonymiteetti ja tutkijan vastuullisuus (ks. myös Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet 2013). Tutkimusetiikka huomioitiin tutkimuksessa noudattamalla läpi tutkimuksen avointa ja vuorovaikutteista linjaa haastateltaviin nähden. Hirsjärvi ym. (2014, 23-25) kiteyttävät tutkimusetiikan kannalta olevan tärkeää tiedonhankintatapojen ja koejärjestelyiden tarkka suunnittelu sekä tutkittavien informointi ja kirjallisen suostumuksen pyytäminen haastateltavilta. (ks. myös Clarkeburn & Mustajoki 2007, 44.) Tämän tutkimuksen tutkimussuunnitelma hyväksyttiin sen kaupungin sosiaali- ja terveydenhuollon toimialalla, josta haastateltavat kartoitettiin. Haastateltavien tiedonsaantioikeus ja tutkimusasetelman avoimuus huomioitiin tutkimuksessa antamalla haastateltaville sekä kirjallisesti yhteydenottokirjeessä (liite 1) että suullisesti tietoa tutkimuksen toteuttamisesta, tavoitteesta, haastateltavien anonymiteetista sekä haastatteluaineiston hävittämisestä tutkimuksen päätteeksi jo ennen haastatteluita. Haastateltaville tarjottiin lisäksi luettavaksi tutkimussuunnitelma ja myöhemmin mahdollisuus valmiin tutkimuksen toimittamiseen heille. Haastateltaville myös kerrottiin, että tutkimusta varten on saatu virallinen tutkimuslupa.

Haastateltavien informoinnin ja asiaankuuluvan lupamenettelyn varmistamiseksi haastateltavilta pyydettiin allekirjoitus tutkimussuostumuslomakkeeseen (liite 2) ennen haastattelun aloittamista, jossa haastateltavat sitoutuvat tutkimukseen osallistumiseen sekä haastattelun nauhoittamiseen. Haastateltaville tarjottiin myös mahdollisuus saada kopio lomakkeesta. Lisäksi haastateltaville kerrottiin ennen haastattelua suullisesti ja kirjallisesti mahdollisuudesta perua osallistumisensa missä vaiheessa tutkimusta tahansa, ja että tutkimukseen osallistuminen ei vaikuta heidän sosiaalitoimelta saamiinsa palveluihin. Haastateltaville myös ilmoitettiin, ettei tutkija saa perhettä koskevia tietoja sosiaalitoimelta, eikä tutkija myöskään saa luovuttaa perhettä koskevia tietoja sosiaalitoimelle.

Tutkimuksessa kiinnitin huomiota myös omaan jääviyteeni tutkijana, koska työskentelen haastateltavien kotikunnassa lastensuojelun sosiaalityöntekijänä. Näin ollen rajasin tutkimuksen ulkopuolelle oman alueeni asiakkaat, sekä asiakkaat, joiden kanssa olin työskennellyt aiemmin, tai tiesin tulevani työskentelemään tulevaisuudessa. Jääviyden tarkoituksena on Clarkeburnin ja Mustajoen (2007, 194) kuvaamana mahdollistaa puolueettomuus esimer-

kiksi päätöksiin liittyvissä asioissa. Tutkijan tulee jäädä itsensä, mikäli tutkijaa ja tutkittavaa yhdistää jokin tekijä, joka voi vaikuttaa siihen, ettei tutkija pysty toimimaan asiassa puolueettomasti ja tasapuolisesti.

Tutkimusetiikkaa huomioiden tässä tutkimuksessa pyrittiin kohtelemaan haastateltavia huomaamalla, empaattisella ja kunnioittavalla tavalla, sekä takaamaan haastateltavien anonymiteetti tutkimusaineiston asianmukaisella säilyttämisellä ja tuhoamisella tutkimuksen päätteeksi (ks. Hirsjärvi ym. 2014, 23-27). Niin ikään tutkimuksen raportoinnissa kiinnitettiin huomiota haastateltavien tunnistamattomuuteen. Haastateltavien tietoja muutettiin tai häivytettiin tarpeen mukaan, eikä haastateltavien tarinoita ole kerrottu kokonaisuudessaan. Myös haastateltavien kotikaupunki jätettiin mainitsematta haastateltavien suojaamiseksi. Haastateltavien anonymiteetin säilyttämisestä huolehdittiin myös siten, että tutkimustulosten analyysikappaleessa haastateltavien suorien lainauksien yhteydessä on käytetty vain termejä *vanhempi* ja *nuori* nimen ja sukupuolen sijaan.

Tässä tutkimuksessa tavoiteltiin sisäistä johdonmukaisuutta aina raportoinnista argumentointiin ja lähteiden käyttämiseen (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009). Tutkimuksessa pyrittiin noudattamaan tutkimuksen eettisiin periaatteisiin lukeutuvaa tutkimuksen rehellistä ja huolellista toteuttamista sekä avoimuutta ja tarkkuutta tulosten raportoinnissa. Erityisen tärkeänä näyttäytyy haastateltavan näkökulmasta eettisesti kestävien tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmien noudattaminen (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 44.) Raportoinnin tarkkuuteen kiinnitettiin huomiota jo tutkimussuunnitelmavaiheessa laatimalla yksityiskohtainen tutkimussuunnitelma, ja myöhemmin raportoimalla tarkasti kaikki tutkimuksen työvaiheet tässä valmiissa tutkimusraportissa. Hirsjärvi ym. (2014, 24) linjaavat tutkimuksen eettisen toteutuksen kannalta olevan tärkeää selostaa tarkoin tutkimuksen eri vaiheet ja siinä käytetyt menetelmät unohtamatta myös kriittistä tarkastelua.

Tutkimuksen aikana haastattelumateriaali säilytettiin lukitussa kaapissa työhuoneessani, ja sähköiseksi muutettu aineisto salasanan takana tietokoneellani. Tutkimuksen aineistoa olen käyttänyt vaan tässä tutkimuksessa, ja tulen hävittämään asianmukaisesti tutkimukseen liittyvän aineiston tutkimuksen valmistuttua, josta olen kertonut haastateltaville kirjallisesti ja suullisesti.

Tavoitteenani oli haastatella tutkimukseen vain perheiden vanhempia, joten tutkijana en ollut osannut varautua siihen, että erääseen haastatteluun osallistui yllättäen myös perheen kaksi alle 16-vuotiasta nuorta. Vanhemman pyytäessä nuoria mukaan haastatteluun, arvioin nuorten olevan ikänsä perusteella riittävän vanhoja aiheen käsittelemiseksi. En siten nähnyt nuorten osallistumiselle estettä. Päädyin kuitenkin noudattamaan erityistä sensitiivisyyttä nuoria haastateltaessa ja pyrin huomioimaan eettisestä näkökulmasta nuorten tiedonsaanti- ja itsemääräämisoikeuden. Varmistuin nuorten tiedottamisesta siten, että he olivat läsnä ennen haastattelua tilanteessa, jossa perheelle kerrottiin tutkimuksen tavoitteista, osallistumisen vapaaehtoisuudesta, haastateltavien anonymiteetin säilymisestä, haastattelun nauhoittamisesta sekä aineiston hävittämisestä tutkimuksen päätyttyä. Tarjosin lisäksi nuorille mahdollisuutta tutustua yhteydenottokirjeeseen ja tutkimussuunnitelmaan. Näin ollen arvioin nuorten olleen riittävän tietoisia tutkimuksen toteutuksen reunaehdoista. (ks. Hirsjärvi ym. 2014, 25.). Vanhempi allekirjoitti tutkimussuostumuslomakkeen. Nuorilta en pyytänyt erikseen kirjallista suostumusta tutkimukseen osallistumisesta heidän ollessa alle 16-vuotiaita.

Arvelin, että haastattelun toteuttaminen ryhmähaastatteluna yhdessä läheisten kanssa ja tutussa ympäristössä, tarjosi nuorille oletettavasti turvallisemman ja tutumman asetelman ja ympäristön, kuin yksilöhaastattelu vieraan haastattelijan kanssa (ks. Helavirta 2007, 631). Lisäksi varmistin ennen haastattelua, että nuoret osallistuivat vapaaehtoisesti haastatteluun. Tutkimusaiheen ollessa raskas, pyrin noudattamaan erityisesti nuorten kohdalla periaatetta olla aiheuttamatta lisää harmia tutkittaville tutkimukseen osallistumisen myötä (ks. Laitinen & Uusitalo 2008, 106). Kerroin nuorille, ettei osallistuminen ole pakollista, eikä heidän tarvitse ottaa kantaa sellaisiin asioihin, joista eivät halua puhua. Pyrin minimoimaan tutkijan ja alaikäisten haastateltavien välisen epätasa-arvoisen valta-aseman siten, että nuoret valitsivat itse, mitä aiheesta haluavat kertoa, ja kuinka syvällisesti (Helavirta 2007, 631). Haastattelussa nuoret päätyivät vastaamaan lähinnä asunnottomuuden aiheuttamaan henkiseen kuormitukseen ja asunnottomuuden seurauksiin lasten ja nuorten elämään omasta tahdostaan. Näin ollen nuorten itsemääräämisoikeutta kunnioitettiin (ks. Clarkeburn & Mustajoki 2007, 44). Huomioitunani kaikki edellä kuvatut seikat nuorten haastattelussa, päädyin siihen lopputulemaan, että voin käyttää nuorilta saamaani haastattelumateriaalia tutkimuksessa.

Nuorten osallistuminen tähän tutkimukseen näyttäytyi jälkikäteen tärkeältä, koska lasten näkökulma jää toisinaan vähemmistöön sosiaalityön tutkimuksessa (Helavirta 2007, 630). Vähemmistöryhmien kokemukset asunnottomuudesta ovat tärkeitä, koska ne kyseenalaistavat

itsestään selvyyksinä pidettyjä asioita ja normatiivisia hyvän elämän malleja (Granfelt 1998, 176). Haastatteluun osallistuminen tarjosi nuorille mahdollisuuden tulla kuulluksi heidän elämäänsä koskevassa asiassa, asunnottomuudessa. Olisi myös nuorten aliarvioimista olettaa, etteivät he olisi tietoisia asunnottomuuteen liittyvistä asioista perheen elämässä, koska nuoret elävät kyseistä arkea täysipainoisina perheenjäseninä. Lisäksi haastatteluun osallistuminen ja kuulluksi tuleminen tarjosivat nuorille parhaassa tapauksessa mahdollisuuden jäsentää elämäntilannettaan selkeämmin (ks. Laitinen & Uusitalo 2008). Haastattelun rasakaasta aihepiiristä huolimatta haastattelun tunnelma oli toiveikas ja positiivinen, ja haastattelun yhteydessä keskusteltiin myös nuorten elämään liittyvistä positiivisista asioista. Haastattelijana pyrin mukauttamaan haastattelun ilmapiirin nuorten ikätason ja ymmärryskyvyn huomioiden, vuorovaikutukselliseen ilmapiiriin pyrkien sekä erityistä herkkyyttä noudattaen (ks. Helavirta 2007, 632-634).

Vaikka tutkimuksessa on tavoiteltu tutkimustiedon lisäämistä lapsiperheiden asunnottomuudesta Suomessa, tiedostetaan kuitenkin samalla, että jo tutkimuksen lähtökohta, eli asunnottomien perheiden rinnastaminen yhteiskunnan marginaaliin, voi vahvistaa asunnottomien lapsiperheiden marginaaliutta ja leimaamista tiettyyn muottiin. (vrt. Jokinen ym. 2004, 15) Pahimmillaan asunnottomat leimataan yleistetyksi massaksi, jonka puolesta tutkijat puhuvat (Granfelt 1998, 50.) Tässä tutkimuksessa pyritään sanoutumaan irti asunnottomien lapsiperheiden asettamista valmiiseen muottiin, vaan sen sijaan pyritään tarjoamaan heille tilaisuus määritellä itse elämäntilannettaan.

6 LAPSIPERHEIDEN KOKEMUKSIA ASUNNOTTOMUUDESTA

Esittelen tässä luvussa tutkimuksen tulokset analyysiin nojautuen vastaamalla tutkimuskysymyksiin, eli siihen, mitä asunnottomat perheet kertovat asunnottomuuden syistä, seurauksista ja saamastaan tuesta, ja siihen, miten perheiden kokemukset asunnottomuudesta ovat asettaneet heidät joko marginaaliin tai osallisiksi yhteiskunnassa. Perheiden asunnottomuuteen liittyvissä kokemuksissa erottui analyysin perusteella kolme eri ajanjaksoa. Menneisyyttä kuvaavaa aikaa tarkastelen alaluvussa 6.1 *Aika ennen asunnottomuutta*. Nykyhetkestä kertovaa aikaa tarkastelen alaluvussa 6.2 *Kodin menettäminen*. Tulevaisuutta kuvaavaa ajanjaksoa tarkastelen alaluvussa 6.3 *Suunta eteenpäin*. Seuraavissa alaluvuissa esittelen tutkimuksen tuloksia edellä mainittujen pääteemojen ja edelleen niistä muodostuneiden alateemojen avulla. Tutkimustulosten esittämisessä olen käyttänyt otteita haastateltavien kertomusteksteistä havainnollistamaan teemoja. Nämä otteet ovat nimetty pelkästään termeillä *vanhempi* ja *nuori* haastateltavien tunnistamattomuuden takaamiseksi, vaikka esimerkit sisältävät otteita jokaisesta haastattelusta.

6.1 Aika ennen asunnottomuutta

Tutkittavat kertoivat eläneensä erilaisissa elämäntilanteissa ennen asunnottomaksi jäämistään. Perheistä kolme olivat asuneet vuokra-asunnossa ennen asunnon menettämistä. Vain yksi perhe oli asunut omistusasunnossa. Vuokralla asuvista perheistä kaksi oli asunut yksityiseltä vuokranantajalta vuokratussa asunnossa, ja yksi kaupungin vuokra-asunnossa. Tutkimuksen perusteella perheiden asunnottomuuden taustat ovat moninaiset ja perheiden elämäntilanteet vaihtelivat suuresti. Perheiden asunnottomuuden taustalla näyttäytyi useita erilaisia, toisinaan myös päällekkäisiä ongelmia. Myös aiemman tutkimustiedon (mm. Buckner & Bassuk 1999; Portwood ym. 2015) perusteella lapsiperheiden asunnottomuuden taustalla vaikuttaa usein moniongelmaisuuksia, kuten perheväkivaltaa, työttömyyttä, pienituloisuutta, mielenterveysongelmia, päihdeongelmia ja asumisen ongelmia.

Tutkittavien kertomuksista nousi myös esiin tiettyjä elämäkokemuksia ja käännekohtia, jotka olivat mahdollisesti vaikuttaneet asunnottomuuteen johtavaan polkuun. Tällaisia elämäkokemuksia tutkimuksessa olivat esimerkiksi päihteidenkäytön aloittaminen 11-vuotiaana ja perheväkivallan uhriksi joutuminen. Tällaisia syrjäytymispolkuja on paikallistettu

myös huono-osaisuuteen liittyvässä tutkimuksessa. Esimerkiksi Saari (2015, 103-105) kirjoittaa köyhyyden ja huono-osaisuuden kytkeytyvän pitkällä aikavälillä ilmeneviin toistuviin ja kasautuviin tapahtumiin ja muutoksiin, jolla on vaikutusta huono-osaisuuden kehityskulkuun, syrjäytymisen polkuun. Negatiiviset elämäntapahtumat heikentävät yksilön resursseja ja toimintakykyä edesauttaen negatiivisia kumulatiivisia vaikutuksia ja syrjäytymisvaaraa. Toisaalta tässä tutkimuksessa asunnottomaksi jääminen esimerkiksi päihdekuntoutuksen tai perheväkivallan vuoksi näyttäytyi myös positiivisena asiana, koska nämä tapahtumat olivat syänneet tutkittavien elämää muilta osin hallittavampaan suuntaan.

Tutkimukseen osallistuneiden perheiden elämäntilanteet ja taustat vaihtelivat suuresti, jonka perusteella näyttäytyi selkeänä, ettei asunnottomia lapsiperheitä voida yleistää tietynlaiseksi ryhmäksi (ks. Jokinen ym. 2004, 13.) Tässä tutkimuksessa ei siten pyritä yhdistämään tutkittavien kuvaamia ongelmia automaattisesti asunnottomuuden syyksi, tai ainakaan sen ainoaksi syyksi. Asunnottomuuden taustalla tunnistetaan voivan ilmetä useita erilaisia syitä ja elämäntilanteita. Lisäksi tutkimuksessa tiedostetaan myös yhteiskunnan rakenteellisten tekijöiden vaikutus asunnottomuuteen (ks. Lehtonen & Seppälä 2013). Seuraavissa alaluvuissa esitellään haastatteluiden perusteella nousseita perheiden elämää kuormittavia asioita ja tapahtumia ajalta ennen asunnon menettämistä, kuten taloudellisia ongelmia alaluvussa 6.1.1, päihde- ja mielenterveysongelmia alaluvussa 6.1.2, parisuhdeongelmia ja perheväkivaltaa alaluvussa 6.1.3, vanhemman lapsuuden aikaisia kielteisiä kokemuksia ja elämänhallinnan ongelmia alaluvussa 6.1.4 sekä ristiriitoja naapuruston kanssa alaluvussa 6.1.5.

6.1.1 Taloudelliset ongelmat

Aiemman tutkimustiedon valossa taloudelliset ongelmat, työttömyys ja köyhyys vaikuttavat usein lapsiperheiden asunnottomuuden taustalla (Buckner & Bassuk 1999; Hutchinson 1999; Vostanis 1999; Portwood ym. 2015), ja perheiden epävarma asumisen tilanne johtuu useimmiten vuokraveloista (Lehtonen ym. 2013). Myös tässä tutkimuksessa lähes jokaisen perheen asunnottomuuden taustalla nousi esiin taloudellisia ongelmia, kuten velkaantumista, vuokrarästejä ja luottotietojen menetystä. Haastatteluhetkellä kaksi haastatelluista vanhempista olivat työelämässä, kolmas työttömänä ja neljäs vanhempainvapaalla. Kaksi vanhempaa olivat menettäneet luottotietonsa, ja yhdellä perheellä oli aiempaa vuokrarästiä. Osa tutkimukseen osallistuneista perheistä elivät yhteiskunnan etuuksien varassa, joten heidän tulotasonsa oli matala. Kaiken kaikkiaan taloudelliset ongelmat näyttivät yhdistyvän joidenkin tutkittavien kertomuksissa aiempaan elämäntilanteeseen, jolloin heidän elämänhallintansa

oli ollut syystä tai toisesta heikompaa. Toisaalta tutkimusaineistoa analysoitaessa huomioidaan lapsiperheiden köyhyyden ja huono-osaisuuden taustalla myös yhteiskunnan rakenteelliset tekijät, kuten lapsiperheiden aseman heikentyminen, tulojaon polarisoituminen ja palvelujärjestelmän supistuminen (mm. Forssen 2012; Saari 2015; Riihinen 2011).

Tutkimuksen aineistosta ilmeni, että tutkittavat liittivät taloudelliset ongelmansa osin itsestään, ja osin muista johtuviksi. Eräs vanhempi kertoi taloudellisten ongelmien ja luottotietojen menettämisen aiheutuneen entisen puolisonsa toimista. Toinen vanhempi ilmaisi menettäneensä luottotiedot omalla toiminnallaan ja tietämättömyydellään menneisyydessä.

Vanhempi: ”Kato mun eksä oli aiheuttanu nää kaikki asiat, velkajutut mulle, niin mulla oli myös vuokratästä hänen takia, mutta ei (asuntotoimiston nimi), ja (asuntotoimiston nimi) ei anna asuntoa, jos on vuokratästejä. Muuten kyllä antaa, vaik olis luottotiedot mennyt...”

Toisaalta tutkimuksessa tiedostetaan myös yhteiskunnan yleisen ilmapiirin voivan vaikuttaa yksilön kokemukseen itsestään tai elämäntilanteestaan. Yhteiskunnassa korostuu tällä hetkellä näkemys yksilön omasta vastuusta, joka edesauttaa syyllisen etsimistä yksilöstä itsestään, ja häivyttää yhteiskunnan rakenteellisten ongelmien tunnistamista yksilöiden ongelmien taustalla (Hellsten 2011; Matthies 2014; Tainio 2009).

Kaksi tutkittavaa vanhempaa olivat menettäneet luottotietonsa, ja heillä oli myös aiempia vuokratästejä. Nämä vanhemmat nostivat esiin luottotietojen menettämisen haitalliset vaikutukset tulevaisuuden rakentamiselle, koska luottotietojen puuttuminen vaikeutti merkittävästi esimerkiksi vuokra-asunnon ja kotivakuutuksen saamista.

Vanhempi: ”Ja sit niin ku ihan suoraan sanotaan, et joo, et niin, kun et niin, kun turha toivoo täältä asuntoa, koska sul on luottotiedot menny, soita muualle. Niin ku hirveen monesta paikkaa sanottiin näin, et luottotiedot menny, sori et saa. Soita muualle...”

Luottotietojen menetys näyttäytyi aineiston perusteella aiheuttavan tutkittaville käytännön ongelmien lisäksi kokemuksen huonommuudesta ja ikään kuin toisen luokan kansalaisuudesta. Tutkittavat kuvasivat luottotietojen menettämisen heikentävän heidän tasavertaisia mahdollisuuksiaan ja oikeuksiaan yhteiskunnassa. He kokivat luottotietojen menetyksen myös leimaavana, ja kumpikin tutkittavista toi esiin kokeneensa tönkää käytöstä eri virastoissa tilanteeseen liittyen. Luottotietojen menettämisestä nousi aineiston perusteella vanhemmille marginaaliin ajautumisen tuntemuksia, joita voidaan Helnen (2002, 21-22) kuvaamana määritellä myös sosiaalityössä piirissä reunalle ajautumisena tai ajamisena sekä eksklusion, eli ulossulkemisen käsitteellä. Vanhemmat kertoivat kokeneensa tullessa ikään

kuin suljetuksi ulos ympäröivästä yhteiskunnasta ja osallistumismahdollisuuksiensa kaventuneen luottotietojen puuttuessa.

Vanhempi: ”Ja sinänsä ottaa se päähän, ku tiedotusvälineissä puhutaan silleen, että puhutaan siitä, et kaikki ihmisten on niinku tasavertasia tällai niin kun, mut peen marjat, siis niin, kun se vaan on niin, et jos on luottotiedot menny, ja niin kun ei oo töitä tai mitään semmosta, niin on hirveen huono tilanne

Yhtenä johtopäätöksenä tämän tutkimuksen aineiston perusteella voidaan todeta, että taloudelliset ongelmat ovat yleisiä lapsiperheiden asunnottomuuden taustalla, ja taloudelliset ongelmat asunnottomuuden ohella voivat aiheuttaa yksilölle reunalle, eli marginaaliin ajautumisen kokemuksia. Myös aiemman tutkimustiedon perusteella köyhyys edesauttaa marginaaliin ajautumista, koska tulojen puute kapeuttaa yksilön mahdollisuuksia taloudellisten resurssien, sosiaalisen toimijuuden, aktiviteetteihin osallistumisen sekä yhteisön kanssa samankaltaisen elämisen standardin ylläpitämiselle. (mm. Forssen 2012; Seim 2014, 168.)

6.1.2 Päihde- ja mielenterveysongelmat

Päihde- ja mielenterveysongelmat vaikuttavat aiemman tutkimustiedon perusteella usein lapsiperheiden asunnottomuuden taustalla (mm. Buckner & Bassuk 1999; Cumella 1999 a; Korhonen 2002; Portwood ym. 2015). Tämän tutkimuksen aineiston perusteella vanhemman mielenterveysongelmat nousivat esiin kahden perheen osalta, joista toisen kohdalla samanaikainen päihde- ja mielenterveysongelma. Toinen vanhempi kertoi kärsivänsä epävakaasta persoonallisuushäiriöstä ja päihdeongelmasta, kun taas toinen vanhempi kertoi puolisonsa sairastavan masennusta. Haastatteluiden perusteella ilmeni, että nämä vanhemmat olivat kärsineet näistä ongelmista jo ennen asunnottomaksi jäämistään.

Päihdeongelmasta kärsinyt vanhempi kertoi päihdeongelmansa alkaneen jo varhaisnuoruudessaan. Lapsuudessa koetut ongelmat voivat Lehtosen ym. (2013) mukaan vaikuttaa myöhempään elämään negatiivisesti, ja olla myös osasyynä asunnottomuuden taustalla. Tässä valossa voidaan pohtia lapsuuden ongelmien vaikutusta myöhempään elämään ja osasyynä myös asunnottomuuden taustalla myös tämän perheen kohdalla.

Vanhempi: ”Joo tosiaan niin, kun mä oon addikti, että niin kuin on ollu päihteiden kanssa ongelmii koko mun, mul on päihdehistoria alkanut ykstoista vanhana, et 17-vuotiaaksi saakka se on menny ihan niinku alkoholilla ja bentsoilla, mutta niin kun siitä sit tuli kuvioihin, niin ku kovat huumeet tuli niin, kun siitä sitten aika nopeesti sitten niin ku mukaan että, että tämmöstä.

Vanhempi kertoi yhtäaikaisen päihde- ja mielenterveys ongelmansa aiheuttaneen merkittäviä ongelmia perheen asumiseen ja arkeen monin eri tavoin ennen asunnon menettämistä. Perhe oli vanhemman kuvaamana ollut viimeisen vuoden aikana pitkään päihdekuntoutuslaitoksessa, kahdella eri lastensuojelun perhekuntoutusosastolla, isovanhemman luona sekä sosiaalitoimen tuetussa asunnossa. Aiemman tutkimustiedon perusteella (mm. Fredriksson 2008; Lehtonen & Salonen 2008; Paasu 2005) kaksoisdiagnoosipotilaat, eli samanaikaisesti päihde- ja mielenterveysongelmista kärsivät yksilöt ovat kaikista vaikeimmin autettavissa sosiaalipalveluissa ja myös asunnottomuuden suhteen. Granfelt (1998, 68) on havainnut, että päihde- ja mielenterveysongelmaiset asunnottomat ovat vaikeassa tilanteessa, koska he eivät kuulu selkeästi kenenkään auttamistahon piiriin, jonka seurauksena he saattavat ajautua eri palveluiden välillä kiinnittymättä mihinkään kunnolla. Tämä ilmiö näyttäytyi myös tässä tutkimuksessa, koska haastatteluun osallistunut yhtäaikaisesta päihde- ja mielenterveysongelmasta kärsinyt vanhempi oli ollut usean eri palvelun ja tuen piirissä pienen ajan sisällä, ja osa näistä palveluista olivat päättäneen ristiriitatilanteiden vuoksi viranomaisten kanssa.

Vanhempi: ”*Ei, mä olin vaan pari kuukautta (perhekuntoutuksessa), että ku siel ei niin ku toipuvia addikteja kauheesti ymmärretty, ja kiinnitettiin kauheesti huomioo siihen, öö vanhaan epäreheellisyystaustaan ja niin ku siihen mitä on niin, kun ollu... On varmaan hyötyä monelle mutta niin ku he taas keskittyy aivan liikaa siihen menneisyyteen... Joo, tosiaan sit sielt niin ku sitten öö sit mä kotiuduin (tuetun asumispalvelun nimi) laitoksesta loppujen lopuks ja tota (tuetun asumispalvelun nimi) mä olin niin ku pari kuukautta, et sielt tuli semmosta sählinkiä et ku mul on ton selän kanssa ongelmia, niin se oli sillai, että tota, mä olin valvonu pari yötä ja tällainäin et niin sitten tultiin sanomaan, et mä oon käyttäny kamaa, ja mähän vedin siit aikamoiset pultit ja mähän kävin (päihdeongelmiaisille perheille suunnatun avopalvelun nimi) ja tällainäin.”*

Edellisestä lainauksesta ilmenee lisäksi asiakkaan kohtaamisen merkityksellisyys. Sosiaalityössä joudutaan väistämättä ottamaan puheeksi ikäviä asioita, ja puuttumaan tarvittaessa yksilöiden henkilökohtaisen elämän alueille. Tapa, jolla asiat otetaan puheeksi, näyttäytyy kuitenkin olennaisen tärkeältä asiakkaan auttamisen ja luottamuksellisen asiakassuhteen säilymisen näkökulmista. Kunnioittavalla, luottamuksellisella ja dialogisella kohtaamisella on merkittävä vaikutus asiakkaan autetuksi tulemisen kokemuksessa ja asiakkaan asioiden hoitumisessa (Lehtonen ym. 2013; Manninen & Tuori 2005; Nousiainen 2005).

Kansainvälisessä tutkimuksessa on osoitettu, että osa asunnottomista lapsiperheistä, joiden keskuudessa ilmenee esimerkiksi vanhemman mielenterveys- ja päihdeongelmia, ovat vaarassa rajautua tuetun väliaikaismajoituksen ulkopuolelle (Chaviano 2016). Yhtenä haasteena

päihdeongelmista kärsivien yksilöiden auttamisessa näyttäytyy myös retkahdukset, joita ilmeni myös tämän tutkimuksen perusteella.

Vanhempi: ”*Ja tota sit synnytyksen jälkeen niin, kun oli retkahduksia, mä kielsin (päihdeongelman) ja tota noin muutin sitten...*”

Viranomaisten kanssa asioimisen ongelmien lisäksi vanhempi kertoi päihdeidenkäytöstään aiheutuneen myös itselleen huolia etenkin liittyen raskauteen ja syntyvän lapsen terveyteen.

Vanhempi: ”*...et sitten ku sain tietää, et oon raskaana, niin kun lopetti ne sitten ja otti selvää lääkityksistä ja. Suurin pelko oli se, et niin, kun se, et otti selvää just, et mul on C-hepatiitti, ja et niinkun lapsi ei saa sitä ja miten niinku lääkitykset on vaikuttanu alkuras-kaudes ja tällai näin, et nään on ollut se niin, kun lähtötilanteet, et kun tulin raskaaksi ja siitä lähti se elämän muutos sitten.*”

Positiivisena seikkana vanhempi nosti esiin raskaaksi tulemisen muuttaneen hänen elämänsä suunnan, ja antaneen sille uuden merkityksen sekä syyn raitistumiseen.

Vanhempi: ”*Et kun mä tulin raskaaks, niin mä oon lopettanu kovat huumeet... No siis. Tota mä en oikestaan nää, et niin, kun mul ois ollu muuta vaihtoehtoo, koska niin kun mä halusin tehdä (lapsen nimi) eteen kaikkeni, et vaikka mä en sillon niin, kun aluks nähnykkään niin, kun omaa päihdeongelmaa ja omaa osuutta mutta tota noin, et niin ku ihan tavallinen, et mä oon lähteny kuntoutukseen ja valinnu oman elämän ja ruvennu tekeen sen niin, kun oman osuuden, niin ku hoitanu sen oman tonttini, niin sillon on niin, kun myös muut hoitanu...*”

Näin ollen raskaaksi tuleminen ja päihdekuntoutukseen lähteminen näyttäytyivät voimauttavia tekijöitä tämän vanhemman elämässä siitä huolimatta, että hän menetti asuntonsa tilanteen seurauksena. Vaikka tutkimukseen osallistunut asunnoton ja päihde- sekä mielenterveysongelmista kärsivä yksinhuoltaja on monella eri elämän osa alueella marginaalin edustaja, näyttäytyi oman toimijuuden ja osallisuuden toteutuminen vahvana hänen elämäntilanteessaan. (vrt. Uggerhoj 2014, 277.) Tämä seikka vahvistaa jo edellä esiin nostettua huomiota siitä, ettei asunnottomia perheitä voida automaattisesti niputtaa samanlaiseksi ryhmäksi, eikä kaikkia asunnottomia voida leimata pelkästään marginaalin edustajiksi. Tämän vanhemman kohdalla asetelma herättää pohtimaan, kuka ylipäätään saa määritellä missä kulkee normaaliuden ja marginaalin raja (ks. Jokinen ym. 2004)?

Kansainvälisessä tutkimuksessa on osoitettu, että asunnottomuus kasvattaa voimakkaasti asunnottomien perheiden lasten ja vanhempien mielenterveysongelmien esiintyvyyttä (Vostanis 1999), mutta on mahdotonta, ja myös tarpeetonta erottaa, onko asunnottomuus mielen-

terveydenongelmien syy vai seuraus. Tutkimuksen aineiston perusteella näyttäytyy kuitenkin siltä, että asunnottomuudesta aiheutunut kuormitus voi lisätä henkistä pahoinvointia. Eräs vanhempi kuvasi puolisonsa masennusoireiden vaikeutuneen asunnottomuuden myötä.

***Vanhempi:** ”Vaimo ei saa tukea tällä hetkellä, että haluaisin, että vaimo saa hyvin tukea ainakin psykologinen tai käytännön... Vaimolla oli silloin aikaisemmin, oli tukea psykologinen, Hän kävi silloin joka kuukausi tuki. Hänellä on kokemuksia että. Mutta hän saa asunto takaisin, sitten lopetti. Nyt taas hävisi asunto.”*

Kansainvälisissä tutkimuksissa (mm. Cumella 1999a; Panos 1999; Vostanis 1999) on löydetty viitteitä perheiden asunnottomuuden sekä lasten ja vanhempien mielenterveysongelmien välillä. Lisäksi asunnottomien perheiden on tutkittu tarvitsevan paljon mielenterveyspalveluita, jotka eivät kuitenkaan aina ole asunnottomien saatavilla yhtä helposti. Kansainväliset tutkimukset eivät kuitenkaan ole suoraan verrannollisia Suomen oloihin muun muassa erilaisen palvelujärjestelmän vuoksi. Muutoinkin voidaan kyseenalaistaa yksinkertainen oletus siitä, että juuri tietty tapahtuma itsessään aiheuttaisi mielenterveysongelmia.

Yhteenvetona vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmista lapsiperheiden asunnottomuuden taustalla voidaan tutkimuksen perusteella varovaisesti todeta, että sekä päihde- että mielenterveysongelmia näyttäytyy lapsiperheiden asunnottomuuden taustalla, ja etenkin kaksoisdiagnoosiasiakkaiden auttaminen palvelujärjestelmässä on haasteellista. Päihdeongelmat, ja varsinkin yhtäaikaiset päihde- ja mielenterveysongelmat, näyttäytyvät monimutkaisina ongelmina. Mielenterveysongelmista kärsivien kohdalla asunnottomuuden kuormitus näyttää kasvattavan henkistä huonovointisuutta yksilöillä, joilla on haasteita jaksamisensa kanssa jo ennen asunnottomaksi jäämistään. Päihde- ja mielenterveysongelmat pelkätään voivat heikentää yksilön aktiivista osallisuutta yhteiskuntaan. Näin ollen päihde- ja mielenterveysongelmat yhdistettynä asunnottomuuteen kasvattavat yksilön riskiä ajautua yhteiskunnan marginaaliin.

6.1.3 Parisuhdeongelmat ja perheväkivalta

Tähän tutkimukseen osallistuneet perheet olivat yhtä lukuun ottamatta aiemman tutkimustiedon perusteella tyypillisiä asunnottomia lapsiperheitä sen suhteen, että perheet koostuivat yksinhuoltajaäidin ja lapsen tai lasten muodostamista kokoonpanoista (ks. Cumella 1999 a; Buckner & Bassuk 1999). Vain yksi haastatelluista eli kahden vanhemman ja lasten muodostamassa ydinperheessä. Kaksi haastateltavista kertoivat parisuhteensa päättyneen juuri ennen asunnon menettämistä, ja kolmas kertoi eläneensä lapsen kanssa pidempään kahden.

Vanhempi: ”Ei aikasemmin mulla oli ihan eksän kanssa yksityinen (vuokra-asunto), vaikka luottotiedot oli just menny. En tiedä eikse näkyne, vai mikä siinä oli. Mutta sitten ku ero tuli yhtäkkiä, vuokranantaja ilmoitti, että hän on myymässä asunnon, niin sit sieltä piti lähteä. Ja mä olin kyllä tietoinen siitä, olikse kuukaus pari ennen, ja olin ilmoittanu siitä, hakenu niinku asuntoa, mutta en mä oo sit saanu.”

Asunnottomilla vanhemmilla on Kirkmanin ym. (2010, 3) mukaan muita useammin vaihtuvia parisuhteita, jotka saattavat aiheuttaa lapsille turvattomuutta. Tutkimusten valossa asunnottomien perheiden lapset altistuvat muita lapsia todennäköisemmin myös perheväkivallalle (Hagues & Malon 1999; Vostanis, 1999). Lapsuudessa koetuilla ongelmilla voi olla kauaskantoisia seurauksia, ja ne voivat vaikuttaa aikuisuuteen ja asunnottomuuteen aikuisiällä (Forssen ym. 2002; Saari 2015). Edellä kuvatuista perheiden asunnottomuuden taustalla ilmenevistä ongelmista huolimatta tässä tutkimuksessa sanoudutaan irti esimerkiksi eron tai vaihtuvien parisuhteiden liittämisestä automaattisesti lasten pahoinvointiin tai perheiden ongelmiin. Tutkimuksessa kyseenalaistetaan yksinkertaistavien yleistysten tekeminen perheiden taustojen ja ongelmien välillä, koska perheiden elämäntilanteisiin vaikuttavat monet seikat aina yhteiskunnan rakenteellisista ongelmista yksilön omiin valintoihin (Lehtonen & Seppälä 2013).

Tutkimuksessa perheväkivallan rooli nousi kuitenkin voimakkaana esiin asunnottomuuden taustalla kahdessa perheessä. Näiden perheiden vanhemmat kertoivat kokeneensa perheväkivaltaa puolisonsa taholta ennen asunnon menettämistä. Toinen vanhemmista mainitsi eron ja asunnottomuuden syyksi perheväkivallan. Hän kertoi perheväkivallan kohdistuneen puolison taholta myös lapsiinsa. Toinen vanhempi puolestaan kertoi altistuneensa väkivallalle omassa lapsuudessaan ja myös edellisessä parisuhteessaan.

Vanhempi: ”Öö, siis mä olin naimisissa väkivaltaisen miehen kanssa ja olin raskaana. Mutta tää, Mul oli yksi lapsi toisen miehen kanssa. Ja hän oli just tullu suomeen ja aiheutti mulle paljon tämmösiä taloudellisia ongelmia siis, ja oli väkivaltainen koko ajan.”

Perheväkivaltaa kokeneiden vanhempien kertomuksissa ilmeni pelkoa ja uhatuksi tulemisen kokemuksia.

Vanhempi: ”Varmaan 2-3 vuotta semmosta pientä oli, pelkoo, kunnes se sit kärjisty sillee, et sit tuli niin ku täältä lastensuojelun puolelta tää päätös, et nyt on löydettävä joku ratkasu, ja se oli ihan hyvä. Vaikka se menikin näin pikaisesti ja nopee, mutta ihan hyvä... Se oli aika, se oli uhkaava niin ku lastenkin kannalta asua lähellä, niin ku ex-puolisoo, et se oli aika, ei ollu mitään kivaa. Et hän aktivoitu uhkailemaan tai jotain. Et nyt on saatu olla vuosi rauhassa. Et se on ollu hyvä... Siin oli molempia (=henkistä ja fyysistä väkivaltaa) Joo, kumpaankin (=sekä äitiin että lapsiin kohdistuvaa).”

Yllättävänä ja positiivisena seikkana perheväkivallasta kertoneiden vanhempien kuvauksista nousi, että asunnon menetyksestä huolimatta perheväkivallan vuoksi asunnottomaksi jääneet vanhemmat kokivat elämäntilanteensa tasapainoisemmalta ja hallittavammalta eron seurauksena. Asetelma poikkesi muista asunnottomista perheistä siten, että asunnon menettäminen tässä tilanteessa oli parantanut näiden perheiden elämänlaatua.

***Vanhempi:** ”No paljon parempana. Tosi hyvä ratkasu, vaikka se alus on tuntunu tosi vaikeelta, se tuntu niinku, et onks nyt ihan pakko lähtee, oli se. Jälkikäteen voi sanoo, ettei yhtään harmita...Just et saa olla rauhassa, elää, ei tarvi miettiä, et uskaltaako mennä ulos, et ihan tosi normi, tavallinen et niin ku outojaki, et kaikkia asioita tulee mietittyä, et saa olla vaan.”*

Varovaisena johtopäätöksenä voidaan asunnottomien perheiden perhesuhteista todeta, että asunnottomien perheiden keskuudessa ilmenee usein yksinhuoltajuutta sekä tämän tutkimuksen, että aiemman tutkimustiedon perusteella (ks. Cumella 1999). Lisäksi perheiden asunnottomuuden taustalla voi vaikuttaa niin tämän, kuin aiemmankin tutkimustiedon valossa (Hague ja Malos 1999) myös perheväkivaltaa, johon liittyy pelkoa ja uhkaa. Perheväkivallasta aiheutunut asunnottomuus kuitenkin voi merkitä perheille positiivista käännettä väkivaltaisesta suhteesta ja pelon ilmapiiristä irrottautumisessa. Näin ollen voidaan todeta traumaattisten tapahtumien voivan toisinaan johtaa syrjäytymisen riskin sijaan yksilön osallisuutta vahvistavaan tilaan, jossa yksilö saa takaisin oman toimijuutensa elämässään (ks. Dominelli 2014). Näistä viitteistä huolimatta ei ole mahdollista eikä mielekää vetää johtopäätöksiä avioerojen ja vanhempien vaihtuvien ihmissuhteiden mahdollisista vaikutuksista asunnottomuuden tai perheiden ongelmien taustalla. Yksilön omien ratkaisujen lisäksi lapsiperheiden asunnottomuuden taustalla vaikuttaa myös yhteiskunnan rakenteellisia ongelmia, kuten jo edellä todettu (Lehtonen & Seppälä 2013).

6.1.4 Vanhempien lapsuudenaikaiset kielteiset kokemukset ja elämänhallinnan ongelmat

Osa tutkittavista vanhemmista kuvasivat omasta lapsuudestaan alkaneita negatiivisia kokemuksia, kuten väkivallalle altistumista, traumatisoitumista, holtitonta päihteidenkäyttöä tai kyvyttömyyttä oman elämänsä hallintaan. Myös Lehtonen ja Seppälä (2013) ovat havainneet asunnottomien lapsiperheiden taustalla vaikuttavan erilaisia yksilöllisiä ja sosiaalisia mekanismeja, jotka liittyvät jo vanhemman lapsuudesta alkaneisiin pulmiin tai vaihtoehtoisesti

myöhemmällä iällä kasautuneisiin ongelmiin. Osa tutkittavista yhdistivät tässä tutkimuksessa vaikeiden kokemusten vaikuttaneen tavalla tai toisella kykyynsä tehdä valintoja tai hallita elämäänsä aikuisiällä.

Vanhempi: ”No tää mies. Se on ollut väärä valinta. Ja ehkä. Öö. Siis mullahan on niin ku lapsuus ollu mikä on ollut. Sit on ollu väkivaltaa ja kaikkea. Niin...Mul on muutenkin traumoja niin paljon. Pelkoja ja tämmösiä.”

Lehtonen ym. (2013) ovat havainneet tutkimuksessaan, että lapsuudessa koetut ongelmat voivat siirtyä sukupolvien yli seuraaville sukupolville. Tässä tutkimuksessa noudatetaan kuitenkin varovaisuutta johtopäätösten tekemisessä huono-osaisuuden periytymisessä, koska huono-osaisuuden siirtymiseen sukupolvelta toiselle vaikuttaa yksilöiden ja perheiden yksilöllisten tekijöiden lisäksi myös laajempia yhteiskunnallisia ilmiöitä (Nousiainen ym. 2016, 3, 11-12).

Menneisyyden ongelmista kertominen näyttäytyi aralta aiheelta tutkittavien näkökulmasta. Haastatteluiden yhteydessä, koin tarpeen sanoittaa tutkittaville, ettei tutkimuksessa etsitä syyllisiä perheiden asunnottomuuden takana, ja että tutkimuksessa ymmärretään elämäntilanteeseen vaikuttavan monen asian summa. Eräs tutkittava totesi viisaasti, ettei hän ole kyennyt muunlaisiin ratkaisuihin, koska hän ei ole osannut toimia aiemmin muulla tavalla.

Vanhempi: ”Joo niin tosiaan maksoin ne, ja sit tuli perinnästä uudestaan ja niin kun loppujen lopuksi on ollu tota hitaasti tää elämänvaihetta, kun ei oo niin, kun osannukkaan mitään muuta. Se on ollu se ratkasu, ku ei oo oikeen tienny mistään muustakaan ratkasusta... Et ei olis niin ku mitään, mut ku se on, niin kun on ollu nuorempana niin ku tyhmä. Ja mul tuli, niin ku aikasemmin ei oo vaan ollu niin ku kyky tai osaamista niin ku hoitaa niitä omia asioita.”

Tutkittavan kuvauksessa kiteytyi tutkimuksen kannalta tärkeä huomio, jonka perusteella jokainen yksilö pyrkii elämään parhaaksi katsomallaan tavalla, ja tekemään oikeita valintoja. Yksilön elämään kuitenkin vaikuttavat monet eri asiat, kuten persoonallisuustekijät, lapsuus ja ympäristö. Toisin sanoen yksilön menneisyys näyttää määrittelevään jossain määrin myös tulevaisuutta, mutta aina on mahdollisuus muutokseen. (mm. Lehtonen & Seppälä 2013.) Johtopäätöksenä tämän tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että osalla asunnottomien perheiden vanhemmista ilmenee lapsuudestaan alkaneita ongelmia ja kielteisiä elämäkokemuksia, jotka voivat olla osasyynä perheiden nykyisiin ongelmiin ja elämähallinnan puutteisiin. Tämä asetelma viittaa jossain määrin pahoinvoinnin kumuloitumiseen ja ylisukupolvisuuteen, joka on osoitettu myös aiemman teorian valossa (mm. Forssen ym. 2002;

Saari 2015). Tutkimuksen perusteella ei kuitenkaan voida tehdä suoria johtopäätöksiä ongelmien ylisukupolvisuudesta, ja kuten jo aiemmin todettu, lapsiperheiden asunnottomuuden taustalla vaikuttaa myös yhteiskunnan rakenteellisia ongelmia yksilön omien ratkaisujen lisäksi (Lehtonen & Seppälä 2013).

6.1.5 Ongelmat naapurisuhteissa

Tutkimuksessa ilmeni yhden perheen osalla vakavat ongelmat naapuruston kanssa ajalta ennen häätöä. Kyseisen perheen kohdalla asumisen häiriöt eivät kuitenkaan tutkittavan kertoman perusteella johtuneet esimerkiksi päihde- tai mielenterveysongelmista, vaan pikemminkin pikkulapsiperheestä aiheutuneista kovista äänistä ja vesivahingoista. Myös aiemman teorian tiedon valossa perheiden asunnottomuuden taustalla vaikuttaa usein edellisestä asunnosta saatu häätö tai muusta syystä tapahtunut asunnon irtisanominen (Kärkkäinen 2002, 379). Asunnottomat lapsiperheet kärsivät myös sosiaalisista ongelmista ja sosiaalisen tuen puutteesta (Buckner & Bassuk 1999). Tutkimukseen osallistunut vanhempi ilmaisi kokevansa perheensä tulleen kiusatuksi ja häirityksi naapurien taholta naapurien jatkuvista valituksista johtuen.

Vanhempi: ”Hänellä (naapuri) on varmaan vähän huono aika. Mä muutin silloin ja meillä oli kaksi lapsi (lapsen nimi) ja (lapsen nimi). He olivat pieniä, huuta ja haukkuu ja leikkiä tiäksä, meteliä. ja se on naapuri varmaan herkkiä ja huonossa kunnossa mun mielestä tai päihtynyt. Ainakin minä luulen että. Sitten tuli meille semmoinen monta varoitus, että melkein joka viikko tulee varoitus, varoitus, varoitus mutta he tietävät, että minä menen käräjäoikeuden, että ei, jos menee käräjäoikeuden, että ei tule häätö. Sitten (lapsen nimi) ja (lapsen nimi) leikki kylppärissä vesillä, että silloin tuli vähän vettä, ei mitään tommonen tiäksä vähän märkää. Se on heti huomias, että he tietävät aa se on vesivahinko. Sitä kautta meille tuli samanlainen (häätö)...”

Kyseessä on maahanmuuttajataustainen perhe, mutta perhe itse ei nähnyt esimerkiksi rasismia tai kulttuurieroja valitusten taustalla, vaan pikemminkin kateuden naapuruston taholta perhettään kohtaan.

Vanhempi: ”Koska tässä on kysymys kadehtia ja kateellisia. Minun mielestä ainakin täs on syy, on kadehtia ja kateellinen. Ei se rasismia. En usko, että rasistijuttuja, mutta se on täys, on kateellinen meille. Koska meillä on perhe, lapset tiäksä asunto ja auto. Asiat on hyvin. Toisilla ei ole ja he ovat tiäksä...Niin kateellisia...Niin minä ainakin luulen, mutta mä en usko, että rasismia.”

Tutkimuksessa kuitenkin tunnistetaan asunnottomien maahanmuuttajien olevan kahdella tavalla marginaalissa; sekä asunnottomuutensa että maahanmuuttajataustansa vuoksi (vrt. Huttunen 2004, 135), vaikka perhe ei itse kokenut esimerkiksi rasismin olevan ongelmien

syynä. Tämän asetelman perusteella voidaan siten pohtia esimerkiksi kulttuurierojen sekä mahdollisen syrjinnän ja tuen puutteen vaikutuksia naapuririitojen kärjistymiseen. Kyseisen perheen kohdalla asumisen ongelmat ja asunnottomuus olivat myös toistuneet, ja perhe oli menettänyt asunnon kaksi kertaa samoista syistä.

Vanhempi: ”*Joo (vuosiluku) mä sain asunnon takaisin, se on omistusasunto...Sen saman asunnon, mistä oli saanut häädön. Mä menin takaisin. Heti ensimmäinen kuukautta sain 3 varoitus, tulee taas häätö. Minä sanoin, että minä menen käräjäoikeuden. Koska sama hallitus. Sama, alhaalla oli sama, hän on päätekiä, mummo. Sitten he tietävät, että minä menen käräjäoikeuden. Ei tiäksä uskalta, mutta se, jatkuva tuli, koko ajan paperi, koko ajan paperi, matto pullisteli kaikkia juttuja. Mä tiedän, että ei pysty tule häätö, vain tulee vesivahingosta. Sitten tuli tiäksä keittiössä vesi...*”

Johtopäätöksenä tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että asumisen ongelmat ja ongelmat naapurisuhteissa voivat edesauttaa asunnon menettämistä. Asunnottomuuden syistä riippumatta asumisen taustalla olevat ongelmat ja häätö voivat uusiutua, mikäli näihin ongelmiin pulmiin ei puututa. Lehtosen ja Salosen (2008, 10) mukaan asunnottomuuden taustalla vaikuttaa usein puutteelliset asumisen taidot. Tässä valossa asunnon menettämisen taustalla olevat ongelmat ovat tärkeä tiedostaa, ja tarjota perheille tukea näiden ongelmien välttämiseksi jatkossa. Asumisen ongelmissa tarvitaan usein tukea elämänhallintaan ja asumiseen (Hynynen 2005, 3). Lehtonen ym. (2013) näkee lastensuojelun aktiivisemmän osallistumisten, asumisneuvonnan laajentamisen sekä erilaisten asumisvaihtoehtojen kehittämisen tarpeellisenä epävarmassa asumisen tilanteessa olevien perheiden kohdalla.

6.2 Kodin menettäminen

Perheiden nykyhetkestä keskusteltaessa keskiöön nousi tutkittavien puheissa kodin menettämiseen ja siihen liittyvien seurausten ja tuntemusten kuvaaminen. Asunnon menettäminen näyttäytyi raskaana kokemuksena perheiden kertomuksissa, ja osalla perheistä kodin menettämiseen liittyi kriisitilanne, kuten ero tai äkillinen lähtö perheväkivallan vuoksi. Toisaalta huomionarvoisena näyttäytyi, että tutkittavat kertoivat kodin menettämisestä tästä huolimatta rauhalliseen ja toteavaan sävyyn. Jaana Loipponen (2010, 159, 164-165) on havainnut saman ilmiön tutkiessaan kodin merkitystä menetyksen kerronnassa haastatteleamalla sotalleskiä. Sotalleskien kertomuksissa näyttäytyi päällimmäisenä eteenpäin sinnittely ja uusien mahdollisuuksien pohdinta, vaikka elämäntilanteeseen oli ajauduttu ulkoisen pakon vuoksi. Loipponen nimesi tutkimuksessaan tällaisen konkreettisen ja liioittelemattoman kerronnan ”rauhalliseksi realismiksi”, joka osaltaan näytti toteutuvan myös tässä tutkimuksessa.

Edellä olen kuvannut tutkimukseen osallistuneiden asunnottomaksi jääneiden perheiden taustoja ja mahdollisia aiempaan elämähistoriaan juontavia syitä asunnottomuuden takana. Tässä alaluvussa tarkastelen tutkittavien esiin nostamia konkreettisia asunnon menettämisen syitä sekä teemoja kodin menettämisen hetkellä, jotka liittyivät kodin ja tavaroiden merkitykseen, väliaikaismajoitukseen, asunnottomuuden aiheuttamaan henkiseen kuormitukseen sekä asunnottomuuden aiheuttamiin seurauksiin lasten elämään.

6.2.1 Kodittomuuden syyt perheiden kuvaamana

Aiemman tutkimustiedon valossa lapsiperheiden asunnottomuuden taustalla vaikuttaa useita syitä, kuten häätö tai muusta syystä asunnon irtisanominen (Kärkkäinen 2002), vanhemman lapsuuden perheessä kokema kodittomuuden tunne, taloudelliset ja sosiaaliset vaikeudet, yhteiskunnan rakenteelliset ongelmat tai yksilön omista valinnoista aiheutuneet seuraukset (Lehtonen & Seppälä 2013). Tässä tutkimuksessa näyttäytyivät myös erinäiset syyt perheiden asunnottomaksi jäämisen taustalla. Yhdellä perheistä asunnottomuuden syynä oli ollut häätö omistusasunnosta asumisen häiriöiden vuoksi, ja toisella päihdekuntoutukseen lähteminen. Kolmas perhe menetti asuntonsa yksityisen vuokranantajan päätettyä myydä asuntonsa, ja tilanteeseen liittyi myös ero väkivaltaisesta puolisoista. Neljäs perhe joutui lähtemään kotoaan sekä vanhempaan että lapsiin kohdistuneen perheväkivallan vuoksi. Tutkimuksessa ei kuitenkaan pyritä erottamaan yhtä ainoaa syytä asunnon menettämisen taustalla, koska, perheiden tilanteissa esiintyi kaiken kaikkiaan moninaisia ongelmia, ja ne kaikki osaltaan ovat mahdollisesti vaikuttaneet osana suurempaa ongelmavyöhytää asunnottomuuden taustalla.

Osa tutkittavista selittivät asunnottomaksi jäämistään ulkoisten tekijöiden perusteella. Näiden vanhempien kertomuksissa asunnottomuuden syyt nähtiin pikemminkin tietyistä tapahtumista aiheutuneiksi tai muiden ihmisten, kuten entisen puolison, oikeusjärjestelmän tai naapureiden aiheuttamaksi.

Vanhempi: ”Mun mielestä, mutta kaikki syy, oli oikeustalon... Ei voi olla niin helppo, meidän lavastettu, koska me ollaan, ei osaa tiäksä?... ja se on naapuri varmaan herkkiä ja huonossa kunnossa mun mielestä tai päihtynyt...”

Sen sijaan osa vanhemmista yhdistivät asunnottomaksi jäämisen syyksi esimerkiksi omat väärät valintansa ja oman toimintansa. Asunnottomien käsityksiä tutkiessaan Saari (2015, 207) on havainnut enemmistön pitävän itseään vastuussa asunnottomaksi jäämisestään, vaikkakin tunnistavat myös ulkoisten tekijöiden vaikutukset tilanteeseensa.

Vanhempi: ”No oikeestaan on se niin, kun sitten mun historia, niin ku tän (lapsen nimi) elämän kaaren aikana. Et niin ku mitä on tapahtunu hiukan ennen, että mitkä niin ku päätökset on johtanu mihinkin, että niin kun ollaan tultu tähän tilanteeseen, et kyllä...että miks on pitäny mennä niin ku taplaan aikasemmin asiat niin, et ei nyt saa asuntoa.”

Tutkimuksessa ei tavoitella syyllisten etsimistä perheiden asunnottomaksi jäämisessä, vaan pikemminkin perheiden omia tulkintoja tilanteesta ja sen syistä. Tutkimuksessa tiedostetaan, että haastateltavien muodostamiin kokemuksiin asunnon menettämisen ja ylipäättään ongelmiensa syistä, voivat vaikuttaa myös yhteiskunnan yleinen ilmapiiri ja yksilöiden ongelmien selitystapa. Suomalaisessa yhteiskunnassa on lisääntynyt individualistinen ajattelutapa, jonka perusteella yksilöiden omia valintoja pidetään syynä yksilön ongelmiin (Saari 2015). Tällainen ajattelutapa sivuuttaa nähdäkseni herkästi yhteiskunnan rakenteellisten ongelmien seuraukset yksilöiden elämäntilanteisiin, ja sen myötä inhimillisen suhtautumisen yhteiskunnan heikompiosaisiin. Tutkimuksessa ei kuitenkaan pyritä selittämään yksilön omaa vastuuta pois, vaan pikemminkin ymmärretään jokaisen yksilön rakentavan elämäänsä niillä kantimilla, jotka hänelle on itselleen tarjottu. Tutkimuksessa tunnistetaan esimerkiksi lapsuuden kokemusten, kasvuympäristön ja menneisyyden voivan vaikuttaa yksilön nykyisyyteen ja toimintakykyyn. Myös Lehtonen ym. (2013) ovat havainneet tutkimuksessaan, että lapsuudessa koetut ongelmat voivat vaikuttaa aikuisuuteen ja siirtyä jopa yli sukupolvien seuraaville sukupolville.

Yhteenvetona voidaan todeta, että tutkimukseen osallistuneiden perheiden kodin menettämisen konkreettiset syyt olivat moninaisia, ja ne liittyivät vanhemman päihdeongelmaan, perheväkivaltaan, eroon sekä vesivahingosta aiheutuneeseen häätöön. Tutkittavat selittivät asunnon menettämisen aiheutuvan joko ulkoisten tekijöiden tai oman toimintansa tuloksena. Johtopäätöksenä voidaan todeta sekä tämän että aiemman tutkimustiedon perusteella, että lapsiperheiden asunnottomuuden taustalla vaikuttaa monenlaisia ja toisinaan myös päällekkäisiä syitä, jotka liittyvät sekä yksilöiden omiin valintoihin, että yhteiskunnan rakenteisiin.

6.2.2 Kodin ja omien tavaroiden merkitys

Asunnottomaksi jääminen sai tutkittavat kuvailemaan kotinsa ja omien tavaroidensa merkitystä heille. Oman kodin merkitys näyttäytyi tutkittavien kuvauksissa henkilökohtaisena ja itse koti tärkeänä tukikohtana heidän elämässään. Saari (2015, 22) nimittää kotiin liittyvää tunnekokemusta emotionaaliseksi suhteeksi, ja kotiin liittyvää merkitystä tärkeänä sosiaaliseen ympäristöön juurtumisessa. Kotiin liittyy psykofyysinen tunne, jossa fyysinen ympä-

ristö ja ruumiillinen oleminen yhdistyvät intiimiyden ja henkilökohtaisen viihtymisen siivittämänä (Vilkko, 2010 b, 14). Kotiin liitettiin tässä tutkimuksessa esimerkiksi turvallisuuden, pysyvyyden ja ennakoitavuuden tuntemuksia.

Vanhempi: ” *Asunto on tärkeä mun mielestä siinä. Se on niinku sun pesä, koti, perheen koti.*”

Kodin ja tavaroiden merkitys näyttäytyi korostuvan mahdollisesti vasta näiden perusasioiden menettämisen uhan hetkellä, jolloin yksilö tulee tietoisemmaksi perusasioiden merkityksestä. Granfelt (1998, 104-105) kuvaa kodin merkitystä yksilölle kolmen eri tason avulla. Kodin ensimmäisellä tasolla tarkoitetaan elämyksellistä ja ruumiillista kokemusta tilasta. Kodin toinen taso merkitsee suhdetta, joka muodostuu yksilön ja hänelle rakkautta symboloivan spatiaalisen tilan välille. Kodin kolmanneksi tasoksi muodostuu yksilön sisäinen koti, joka näyttäytyy psyykkisen autonomian kokemuksena ja mahdollistaa sisäisten mielikuvien tuottamisen sekä kyvyn puolustautua minuuden rajojen loukkauksilta.

Asuminen ja perhe liitetään läheisesti yhteen (Suikkanen & Kunnari 2010, 66). Vilkon (2010 a, 35-36) kuvaamana kotiin liitetään tunnetasolla ylipäättään sosiaaliset suhteet, koska kodin piiriin lukeutuvat läheiset ihmiset, perhe, sosiaalisen kanssakäymisen tilat sekä materiaallinen koti. Myös tässä tutkimuksessa kodin olemassaolo nähtiin erityisen tärkeänä etenkin lasten kannalta, joka kiteytyy alla olevasta lainauksesta.

Vanhempi: ”*Ja on se, et voi niin ku lapsellekki sanoo, et nyt mennään kotiin.*”

Kodin menettämisestä keskusteltaessa osa tutkittavista nostivat esiin omien tavaroidensa merkityksen sekä symboliikan. Omat tavarat näyttäytyivät tärkeänä osana omaa kotia ja kodin tuntua.

Vanhempi: ”*Niin, siis, oikeestaan ei ollu ku se muutama kassillinen niit vaatteita, ei ollu niitä omia tavaroita. Et kylhän näitä omia tavaroita kaipas. Et tietysti, kun mä sain mun omat tavara tännet, niin mä halasin mun pyykkitornia... Niin on ne omat tavarat, niin ku et on se niin ku koti, et voi sanoo kodiks, niin se on se...*”

Kodin esineet ovat lähtökohta yksilön moninaisille muistoille ja merkityksille, jolloin materiaalisesta kulttuurista syntyy muistojen ja merkitysten kautta uudelleen rakentuneita kuvia ja muistoja menneisyydestä (Huokuna 2010, 105). Myös Vilkko (2010 a, 49) on havainnut, että kotiin liittyy yksilön aistimuksellisia kokemuksia, ja kodista huolehtimalla, kalustamalla

ja somistamalla ylläpidetään kodin tuntua. Tämä ilmiö näyttäytyy myös alla olevasta lainauksesta, jossa tutkittava kuvaa mattoa kuin symbolisena merkityksenä uuden kodin rakentamisen ja sisustamisen kannalta.

***Vanhempi:** ”Et kyl tääl rupee näyttää niin ku omalta, ku on omat tavarat ja, et kyl mä esimerkiksi tää matto on niin, kun mun ensimmäinen, niin kun oma päätös, mä oon ostanu niin kun, tai no oikeestaan mä oon ostanu ihan mun ensimmäinen matto, minkä mä oon ostanu uutena, Ikeasta.”*

Tutkittavat ilmaisivat asunnottomuuden aikana kaipausta omia tavaroitaan ja vaatteitaan kohtaan sekä tunnetasolla että käytännön syistä. Kahdella tutkimukseen osallistuneista perheistä oli ollut tavarat varastoituna väliaikaisvarastoon, josta oli aiheutunut perheille ylimääräistä kuormitusta.

***Vanhempi:** ”... koska meidän kaikki tavarat nyt varastossa, mä joudun ostamaan koko ajan. Siellä varastossa ei voi käydä niin...mä ostan koko ajan, tiäksä pieniä juttuja ja tavaroja. Niin menee rahaa. Menee rahaa...”*

Myös yksilön toimijuus liittyy kotiin, koska kodin merkitys sisältää taloudelliseen asemaan, ikään ja sukupuoleen liittyviä ulottuvuuksia sekä yksilöllisiä valinnanmahdollisuuksia, mieltymyksiä ja henkilökohtaista liikkumavaraa (Vilkko 2010 b, 16). Tässä valossa asunnottomuus voi aiheuttaa kokemusta marginaalin ajautumisesta, koska oman tilan, eli kodin puuttuessa osallistumismahdollisuudet ovat kapeutuneet (ks. Uggerhoj 2014). Kodilla näyttää siten olevan sekä konkreettinen että henkinen merkitys yksilön toimijuuden ja osallisuuden kannalta. Johtopäätöksenä tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että kodilla ja omilla tavaroilla on tärkeä merkitys yksilöiden turvallisuuden, pysyvyyden ja toimijuuden tunteen kannalta, ja näin ollen kodin menettäminen voi heikentää yksilön osallisuuden kokemusta.

6.2.3 Väliaikaismajoitus

Kaikki tutkimukseen osallistuneista perheistä olivat saaneet sosiaalitoimen kautta jonkinlaisen väliaikaismajoituspaikan jäätyään asunnottomaksi. Haastatteluhetkellä yksi perheistä asui kriisimajoituksessa, toinen väliaikaismajoituksessa ja kolmas välivuokra-asunnossa. Neljäs perheistä oli päässyt juuri muuttamaan omaan asuntoonsa oltuaan aiemmin sosiaalitoimen tuetussa asunnossa. Osa perheistä oli joutunut siirtymään väliaikaismajoituksesta toiseen jopa useamman kerran. Kukaan perheistä ei ollut absoluuttisesti asunnoton. Kolme perheistä olivat kuitenkin tämän tutkimuksen määritelmän mukaan asunnottomia, eli oman asuntonsa menettäneitä ja väliaikaismajoituksessa asuvia. Neljäs perhe oli juuri kokenut

asunnottomuuden, joten myös tämän perhe soveltui tutkimuksen kohderyhmään. Tutkimukseen osallistuneista perheistä yksi oli kokenut hädän aiemminkin, ja kolmelle perheelle asunnon menettäminen oli ensimmäinen kerta. Asunnottomuus ja väliaikaismajoitus olivat kestäneet haastateltavien perheiden keskuudessa vajaasta kuukaudesta useampaan vuoteen.

Suomessa lainsäädäntö turvaa lapsiperheille katon pään päälle asunnottomuuden uhatessa (Lastensuojelulaki 417/2007), mutta kuntien tarjoamat väliaikaismajoitukset eivät aina ole ongelmattomia. Tutkimuksessa näyttäytyi yllättävänä, että kaikki tutkittavat kuvasivat haastatteluisissa enemmän väliaikaismajoitukseen ja uuden asunnon saamiseen liittyviä vaikeuksia, kuin itse asunnon menettämisen kokemuksia. Väliaikaismajoitusten ongelmat, kuten asumisen väliaikaisuus, heikko laatu, pieni koko, levoton ympäristö ja vaihtuvuus nousivat vahvana teemana esiin kolmessa haastattelussa.

Asunnottomille lapsiperheille suunnatut väliaikaismajoitukset ovat toisinaan turvattomia (Barnes 1999). Myös tässä tutkimuksessa kaksi neljästä vanhemmasta toivat vahvasti esiin tyytymättömyyttä väliaikaismajoituksiin muun muassa, koska väliaikaismajoitus sijaitsi levottomalla alueella, sen ympäristössä ilmeni päihteiden käyttöä, rikollisuutta sekä häiritsevää käytöstä. Tutkittavat toivat esiin pelkoa ja turvattomuutta väliaikaismajoituksissa. Vanhemmat ilmaisivat huolta etenkin lapsille aiheutuneesta turvattomuudesta.

Vanhempi: ”Ja sit heti kun me muutettiin tänne, niin täähän on niinku ensimmäinen keros... Sit ei menny, ku siis tää on niinku maassa tää asunto. Tänne voi niinku hypätä sisälle tost partsista. Ja tää alue, ku tää on kaupungin alue. Ei tääl oo ihan niinku turvallista porukkaa, ku tuolla kattelee. Nii. Sitte, just ku mä just ajattelin, et tää ei oo niin ku turvallista, niin ei menny ku pari viikkoa, me nukuttiin lapset kaikki samassa huoneessa sinä päivänä, ja joku tuli koputtaa keskellä yötä ikkunalle. Se oli ihan hirveetä. Meitä pelotti koko perhettä ihan hirveesti. Sit selvis, et se on meidän yläkerran naapuri, joka oli ihan umpikännissä, ja sit kävin avaamassa sillä. Mul oli puukko kädessä. Mä ajattelin, et tää on joku ansa tai juoni, kuse itki siellä et avaa ovi, et mä asun täällä. Ja mä en tunnistanu sitä, ku mä olin vasta muuttanut tänne, niin mä en tienny, ketä tääl asuu. Niin lapset näki, ku mä otin veitsen ja menin avaamaan...Joo ja sitten joskus meidän partsilta on viety tavaraa ja sitten tota meidän kellarikin ryöstettiin...Et ei täällä niinku, en mä niinku uskalla jättää hetkeksikään ovee auki, ja lähtee viemään vaikka roskia, tota partsin ovee, et sen verran en niin ku luota.”

Kaksi vanhempaa kertoivat joutuneensa siirtymään asunnottomaksi jäätyään väliaikaismajoituksesta toiseen jopa useamman kerran, ja kolmas tiesi joutuvansa siirtymään nykyisestä väliaikaismajoituksestaan pois, vaikka perhe haluaisi jäädä. Myös neljäs vanhempi kertoi joutuneensa vaihtamaan lapsensa kanssa toistuvasti paikkaa asunnottomuuden aikana, mutta

tämä johtui väliaikaismajoitusten vaihtuvuuden sijaan perheen siirtymisistä päihdekuntoutuksesta tuettuun asumisen ja kahden perhekuntoutuspaikan väliällä. Tutkittavat ilmaisivat väliaikaismajoitusten vaihtuvuuden aiheuttavan epävakautta ja muutoksia perheen jo ennalta hämmentävään elämäntilanteeseen.

Vanhempi: ”En tiedä oliko niillä mitään joku, eka me oltiin siinä (kaupungin osa), sit yhtäkkiä me jouduttiin (kaupungin osa). En mä tiedä oliko siinä, että niillä ei ollut semmosta pitkäaikaista, piti mitään vaihtaa...Joo ja silloin meitä pomoteltiin siitä (kriisimajoituksen nimi) asunnosta sinne tänne... siinä tilapäiset asunnot, nämä (kriisimajoituksen nimi). Eka kuukausi jossain ja sitten jossain ja sitten vihdoinkin viimein saatiin tää.”

Tutkittavat kuvasivat majoituspaikkojen vaihtuvuudesta aiheutuneen kuormitusta ja ennakkoimattomuutta perheilleen. Vain yhdessä haastattelussa ilmaistiin tyytyväisyyttä nykyiseen väliaikaismajoitukseen, mutta ongelmallisena näyttäytyi sen sijaan tieto asunnon vaihtumisesta perheen jo kotiuduttua asuntoon.

Vanhempi: ”No ehkä siinä on yksi, mikä oli jonkun aikaa, oli se epätoivosuus, et mihin nytten, koska tää on tilapäisasunto, et ku ei voi jäädä. Et se on se, mikä on mieltä painanu eniten. Mikä on mitään lapsiinkin kohdistunut enemmän, et jäädäänkö me tähän, mihin me lähetään? ...Et se on ehkä se yksi huonoin juttu, mikä siinä on, et ku ei voi jäädä. No ei mulla oikeestaan, et tosi hyvä, että on tällaisia väliaikaisjuttuja, asuntoja. Sit siinä tulee ehkä se mutta, että niitä vois vähän säädellä, et sais pysyviä. Et osa on, ja osa ei. Mä nyt päädyin just semmoiseen taloon, että ei. Se on ehkä se yksi et vähän joustettais. Mut mä tiedän, et se ei ollut täältä lastensuojelupuolelta, vaan muualta.”

Perheiden väliaikaismajoitukseen liittyy myös marginaaliin ajautumisen kokemuksia oman osallisuuden tunteen kapeutuessa (ks. Uggerhøj 2014). Myös tässä tutkimuksessa osa tutkitavista kokivat, etteivät he itse pystyneet vaikuttamaan asumistilanteeseensa tai siihen liittyviin ratkaisuihin, kuten seuraavasta lainauksesta ilmenee.

Vanhempi: ”...niin mä en niinku ollut yhtään tyytyväinen, et mä asun täällä. Siis mä olin niinku yksin tällä asian kanssa, et mun oli vaan pakko ottaa tää asunto vastaan.”

Suomessa lapsiperheiden asunnottomuus on keskimäärin lyhytaikaista muihin asunnottomien ryhmiin verrattuna muiden Pohjoismaiden tavoin (Kärkkäinen 2002, 379). Tästä huolimatta tilapäisiksi tarkoitettuihin asunnottomuusongelmiin vastaavat majoittumisvaihtoehdot voivat muodostua jopa vuosiksi ihmisten kodiksi (Granfelt 1998, 57). Myös tässä tutkimuksessa ilmeni, että osa perheistä oli joutunut asumaan jopa useita vuosia väliaikaismajoituksissa. Asetelma näyttää huolestuttavana, koska asunnottomuuden pitkittymisen tiedetään kasvattavan syrjäytymisriskiä (Timonen 2011, 80).

Vanhempi: ”Meille sanottiin, että kolme kuukaudeksi vain, se kesti kolme vuotta. He sanoivat, että kolmen kuukauden päästä tulee uusi asunto.”

Neljästä tutkimukseen osallistuneesta perheestä kaksi kuvasivat väliaikaismajoituksessa olemista kuin ulkomailla asumiseen, joko jokapäiväisten tarpeiden puuttumisen vuoksi tai tilanteen epävakauden tunteen vuoksi. Kodin menettäminen aiheutti perheille ikään kuin välitilassa olemisen tunteen. Tutkittavien kertomuksista kuvastui perheillä olevan katto pään päällä, mutta he eivät tunteneet olevansa kodissa tai voivansa asettua väliaikaismajoitukseen.

Vanhempi: ”Vähän niin ku olis ulkomailla. Se on sama kokemus heille (lapsille). Sä et tienny, missä oot ja et tiedä jäätkö sä sinne. Ei pysty niin ku asettumaan, ku et tiedä, mitä tapahtuu, niin ei se oo lapsille hyväksi.... Joo, sillai että voi asua pitkään siellä miettimättä pitkään aikaan asuntoa, et se asia ois niin ku niin loppuun käsitelty. Tässäkin niin ku tuntuu et tää on kesken.”

Kodin rajojen rikkoutuminen esimerkiksi sosiaalisen, emotionaalisen tai ruumiillisen tapahtuman, kuten eron, muuton tai uudelleen asuttamisen seurauksena saattaa järkyttää yksilön ja totutun tilallisuuden välistä suhdetta. Tämä häiriö aiheuttaa yksilölle epäjärjestyttä sekä sijoiltaan menemisen ja vierauden tuntemuksia. (Vilkkö 2010, 53.)

Asunnottomille suunnatut väliaikaismajoitukset ovat toisinaan ongelmallisia Cumellan ja Vostanisin (1999 b) tutkimuksen perusteella muun muassa niiden tilan pienuudesta johtuen, jolloin perheiden arjen rutiineiden säilyttäminen vaikeutuu. Myös tässä tutkimuksessa kaksi perhettä kertoivat väliaikaismajoituspaikan olleen liian pieni perheiden kokoon nähden.

Nuori: ”Se (asunto) oli tosi pieni. Ja sit ne ei päästäny meitä, me oltiin siellä joku kolme vuotta semmosessa miniboksissa...Ja varasto oli täynnä, mä muistan pienenä. Meil oli niinku olohuone, eiku meil oli aika iso varasto, niin siel, siin oli kaikki tavarat. Meil oli vaan talos vaan joku sänky, joku vaatteita ja sit siel oli jotai keittiö, se oli niin, ku tää plus toi huone ja sit tämmönen huone.”

Kaikki haastateltavat eivät myöskään olleet tyytyväisiä väliaikaismajoitukseen sen heikon tason vuoksi.

Vanhempi: ” Se oli erittäin tiäksä huonokuntoinen asunto, vessanpönttö ja kaikki keittiö ja ei toimi, jääkaappi tapetti oli...Joo se meni tosi huono meille ja kaikki kalusteet meni rikki.”

Asunnon laadusta ja pienuudesta esittivät kritiikkiä sekä vanhemmat että nuoret. Vanhemmat perustelivat antamaansa kritiikkiä lasten edun huomioimisella, koska väliaikaismajoitusten levoton sijainti tai liian pieni koko nähtiin ongelmallisena lasten kannalta. Myös Kirkman ym. (2010) ovat todenneet, että väliaikaismajoituksissa majoittumisen epävarmuus ja

kaottisuus aiheuttavat lapsille hämmennyksen, epävarmuutta, surua, vihaa sekä liiallista vastuunkantoa muista perheen jäsenistä. Antamastaan kritiikistään huolimatta kahden eri perheen haastateltavat halusivat tässä tutkimuksessa erikseen korostaa, ettei heidän odotuksensa ole kohtuuttomia uuden asunnon suhteen.

Vanhempi: ”Mut en mä, vaikka mä tässä puhun, et lapsille omat huoneet, niin mä en oo koskaan ollu vaativa ihminen, et kaikki pitää olla viimesen päälle. Vaan. Mut mun mielestä, ku on mahdollisuus saada sellanen, niin miksi muut saa ja mä en saa, niin se on väärin. ”

Johtopäätöksenä tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että väliaikaismajoituksella, ja sen koolla, laadulla, majoituksen kestolla ja ympäristöllä on suuri merkitys asunnottomille perheille. Ongelmallisena näyttäytyy perheille suunnattujen väliaikaismajoitusten väliaikaisuus, vaihtuvuus, asumisen pitkittyminen, levoton ympäristö, turvattomuus, pieni koko ja heikko laatu. Tästä voi aiheutua perheille esimerkiksi turvattomuuden, ennakoimattomuuden ja oman toiminnan kapeutumisen tuntemuksia jo valmiiksi raskaassa elämäntilanteessa. Näin ollen lapsiperheiden tarpeisiin vastaamaton väliaikaismajoitus voi lisätä perheiden pahoivointia ja marginaaliuden kokemusta.

6.2.4 Henkinen kuormitus

Kodin menettäminen näyttäytyi tutkimuksen valossa raskaana kokemuksena perheille, ja se oli ravistellut perheiden arkea, perusturvallisuutta ja tulevaisuuden ennakointimahdollisuuksia aiheuttaen perheille monenlaista henkistä kuormitusta.

Vanhempi: ” No, on siinä ehkä se huolikin mielessä, että minne, minne päin lähtee, et on tietty semmonen alue, et halusi takaisin päin et on, ne käy niin ku pyöriin mielessä. Ja sit et saako asuntoa.”

Asunnottomuuden aiheuttama henkinen kuormitus perheille on tunnistettu myös muissa tutkimuksissa. Esimerkiksi Lehtonen ja Seppälä (2013) ovat havainneet asumisen epävarmuuden voivan aiheuttaa perheille kuormitusta, pelkoa ja turhautuneisuutta. Myös tähän tutkimukseen osallistuvat vanhemmat kuvasivat asunnon menettämisestä ja väliaikaismajoituksesta aiheutuneen perheille henkistä kuormitusta, kuten masennusta, turvattomuutta, toivotomuutta, katkeruutta sekä epävarmuuden ja ennakoimattomuuden tuntemuksia.

Vanhempi: ”No tuli sitä levottomuutta kummallekin, tai oikeestaan kaikille... No, on siinä ehkä se huolikin mielessä, että minne, minne päin lähtee... Kyllä se silti on niin ku takarivossa että, ku ei saa jäädä.”

Asunnottomien perheiden kokema epävarmuus on näyttäytynyt myös Bucknerin ja Bassukin (1999) tutkimuksessa, jonka perustella asunnottomat perheet kärsivät merkittävästä stressistä asumisen pysyvyyden puuttuessa ja väliaikaismajoitusten vaihtuessa (ks. myös Kirkman ym. 2010). Asunnottomaksi jääminen aiheuttaa tutkimusaineiston perusteella osalle vanhemmista myös toivottomuuden tuntemuksia, kuten seuraavasta lainauksesta ilmenee.

Vanhempi: ”Mut joskus, kun käy niin, että sä yrität ja siitä huolimatta asiat ei edisty, eikä mitään, niin kyl ihminen silloin niin ku lannistuu eikä jaksa enää yrittää. Ja mulla niinku kaikista näistä kokemusta...No mäen jaksa uskoa siihen (=asunnon saamiseen). Ei oo edenny monta vuotta, niin miks se nyt sitten... Niin ku mä sanoin, en mä nää mitään valoo siinä, et mä saisin uuden asunnon ja en mä tiedä...Jotenkin tuntuu vaan niin vaikealta että ei se, en usko et se menee niin yksinkertaisesti, et soitan ja sanon vaan, et mä oon löytänyt nyt asunnon, ja maksattekste nyt takuurahat.”

Kansainvälisissä tutkimuksissa asunnottomuus on yhdistetty lasten ja vanhempien mielen-terveysongelmiin (mm. Buckner & Bassuk 1999; Vostanis 1999). Myös tässä tutkimuksessa joidenkin tutkittavien kertomuksista ilmeni asunnottomuuden aiheuttaneen masentuneisuutta ja epävarmuuden tuntemuksia koko perheen elämään.

Vanhempi: ”Masennusta...Minulle ja lapsillekin epävarmuutta.”

Pahimmassa tapauksessa asunnottomuudesta oli aiheutunut vanhemmalle katkeroitumisen ja vahvan epäoikeudenmukaisuuden tuntemuksia, joita ilmenee alla olevasta lainauksesta.

Vanhempi: ”Mut mun mielestä, ku on mahdollisuus saada sellanen (=asunto), niin miksi muut saa ja mä en saa, niin se on väärin. Tuntuu että et, muilla on etuoikeus, et se, et jos sul on joskus luottotiedot menny, niin sitä niin ku tuomitaan liikaa, et ei katota sitä, et monta vuotta, et miks minkä takia, jos mä oon hoitanut monta vuotta tän vuokran tässäki, niin miks mä en hoitais sitä päävuokralaisena?”

Kodin menettäminen aiheuttaa tämän tutkimuksen perusteella myös paljon työtä ja käytännön järjestelyitä vanhemmille. Eräs haastateltava kertoi taistelleensa raskaan oikeusprosessin häätönsä purkamisesta. Tutkimuksessa ilmeni myös muun muassa uuden asunnon etsimisen, vuokravakuuden ja kotivakuutuksen selvittämisen sekä toimeentulotuen hakemisen vieneen vanhemmilta paljon aikaa, joka oli lasten ja perheen kanssa vietetystä ajasta pois.

Vanhempi: ” Kyllä niin, kun ihan suurin piirteen soitti niin, kun kaikki yksityiset ja pienemät vuokrafirmat kaikki niin ku aivan kaikki läpi. Et niin, kun se oli niin ku kaikki välit niin kuin soitti. ja niin kun kyl se kävi psykkeen päälle, et niin ku sitä teki... Et et töitä sai tehdä, ku on niin ku tässä tilanteessa, niin ihan oikeesti niin ku täytyy se itte tehdä...Sitä oli niin, kun niin kun tosi väsynyt ja just silla et niin ku mikään ei onnistu...”

Suomen palvelujärjestelmä on tunnetusti monimutkainen (Lehtonen & Salonen 2008, 125), joka ilmeni myös tässä tutkimuksessa. Eräs tutkittava ilmaisi kokevansa Suomen palvelujärjestelmän pirstaleisena ja avun hakemisen monimutkaisena, kuten alla ilmenee.

Vanhempi: ”*Ku ei mulle anneta mitään informaatiota paljon näistä. Enkä mä jaks enää sitä, et kerran mä olin muutaman kuukauden työttömänä ja mun piti toimittaa sata paperia ja siltikään ei tullut mitään...Ja jotenki siinä toimeentulotukiasioissaki, siin on niin ku mun mielestä heidän pitää paljon parantaa selvästi. Niin mä jouduin elää siinäki niin ku veloilla...Sit se sanoo, et joo pitää selvittää ton kanssa. Tuo tää paperi. tee tää tee toi. Ja toi on liian kallis. Tää on liian tämä ja toi, ne tekee sen liian vaikeeks, et ei siinä niin ku riitä enää motivaatio...Monta kertaa oli sellaisia tilanteita, et en saanu ketään kiinni, ja se asunto ehti mennä, ku ei se vuokranantaja odota.”*

Tutkimuksen perusteella näyttäytyy, että asunnottomaksi jääminen ja sen seuraukset kuluttavat paljon vanhempien voimavaroja jo valmiiksi raskaassa elämäntilanteessa. Eräs tutkittava kuvasi asioiden hoitamisen tuntuneen hänestä ylivoimaisen vaikealta omien voimavarojensa ollessa heikentyneet.

Vanhempi: ”*Mun mielestä ihminen, joka on kokenut eroa just, ja kahen lapsen, mul oli silloin, tyttö oli vauva, pieni, ja ite oli masentunut, et miten sellanen ihminen niin ku voi jaksaa soittaa ympäriinsä ja selittää samoja asioita koko ajan eri sossuille...Et muo niinku harmittaa, että, ja sitten mä monta kertaa vihjasin sossullekin, että voisitko auttaa, et saisin toisen asunnon sieltä heiltä, mut aina tulee heiltä, et sun pitää ite hakea, sun pitää ite tehdä tää. Mun mielestä, jos silloin jos sossu on siinä jotenkin mukana ja kertomassa, et tällasesta asiakkaasta on kyse, että hän on kyllä hoitanut ja kuten itekin näätte sieltä, et voisitteko tarjota hänelle... Jotenki tuntuu, et mä oon niin ku taas tän asian kanssa niin yksin. Et jos täs lapsia pitäis ajatella, niin must tuntuu, et mun pitäis sossulta saada semmonen tuki ja apu ja sitten selvityksiä myös...”*

Edellä mainitusta tutkittavan kertomuksesta kuvastui Suomen palvelujärjestelmän haasteellisuus, sillä juuri vaikeassa elämäntilanteessa olevien yksilöiden tulisi jaksaa ja kyetä selvittämään sekä hakemaan oikeanlaisia palveluita itselleen. Tässä valossa korostuu nähdäkseni sosiaalityön rooli heikompiensaisten auttamisessa, perheiden kokonaistilanteiden kartoittamisessa ja palveluiden koordinoimisessa. Toisaalta tutkimuksessa kuitenkin tiedostetaan sosiaalityön auttamisen ja asiakkaan puolesta tekemisen rajan olevan toisinaan häilyvä, koska myöskään puolesta tekeminen ei ole asiakkaan etu. Joskus sosiaalityön rooli on kuitenkin toimia asiakkaan puolesta tilanteissa, joissa asiakas on syystä tai toisesta estynyt toimimasta itsenäisesti tai edes tuetusti.

Tutkimuksen perusteella ilmeni, että asunnottomuus voi vaikuttaa heikentävästi myös yksilön oman toimijuuden ja osallisuuden tuntemukseen. Eräs haastateltava esimerkiksi koki elävänsä muiden päätösten varassa kykenemättä vaikuttamaan niihin.

Vanhempi: ”Et nytkin mä niinku pelkään, et jos mulle tarjotaan joku asunto, sit jos mä en tykkää siitä, et onks mulla varaa sanoa ei. Et mä pelkään niin, ku tässäkin kävi, et jos mä sanon ei, niin saanko mä enää niiltä asuntoa. Et mul ei oo semmonen olo, et mul on niin ku valinta varaa...Niin. Vähän niin ku pakko, pakko tehdä päätöksiä, mitä ei välttämättä oikeesti halua... Ja tänki mä otin ihan pakon edestä. En mä halunnut oikeesti asua täällä... En mä tykänny tästä, mut mä ajattelin, että lasten kannalta on ehkä järkevää ottaa tää vastaan, kun nyt on saanu jonkun...”

Tämän tutkittavan kertomuksesta nousi esiin oman hallinnan tunteen, eli subjektiivisuuden menettäminen, joka näyttäytyy Dominellin (2014, 80-82) kuvaamana syrjäytymiseen liitettävänä sosiaalisena tilana, joka etäännyttää yksilöitä nauttimasta yhteiskuntaan osallistumisesta ja päätösvallassa omista asioistaan kohtaan aiheuttaen taloudellista ja sosiaalista eksklusiota ja heikentäen kansalaisoikeuksien toteutumista. Tämän haastattelun perusteella asunnottomuus näytti aiheuttavan mitä suurimmassa määrin marginaaliuden kokemusta.

Sen sijaan toinen tutkimukseen osallistunut vanhempi oli niin ikään vaikeassa elämäntilanteessa, mutta tällä vanhemmalla oli vahva kokemus siitä, että hänen tulee itse suorittaa oma osuutensa asioidensa hoitamisessa. Tämän vanhemman puheesta oli tulkittavissa oman toimijuuden ja osallisuuden toteutuminen, ja oman elämänsä hallinta epävarmasta tilanteesta riippumatta. Dominelli (2014, 82) yhdistää tämän voimaantumiseen, joka on marginaaliuden vastakohtana. Kyseisen perheen kohdalla asiat olivat tosin edenneet ideaalitalanteen mukaisesti vastavuoroisessa ja luottamuksellisessa asiakassuhteessa, ja perhe oli saanut asunnon.

Vanhempi: ”...mä uskon myös siihen, et ku tekee niin ku oman osuutensa, mitä mä aikaseminkin sanoin, et ku tekee sen oman tonttinsa. Niin myöski sen huomaa kuntoutukses jo, et (sosiaalityöntekijän nimi) teki oman tonttinsa, hän teki sen minkä lupas, kun mä hoidin sen niin, kun oman osuuteni.”

Johtopäätöksenä tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että asunnottomuudesta voi aiheutua perheille merkittävää henkistä kuormitusta, kuten masennusta, turvattomuutta, toivottomuutta, katkeruutta sekä epävarmuuden ja ennakoimattomuuden tuntemuksia. Osalle vanhemmista asunnottomuus on aiheuttanut osallisuuden kapeutumista ja marginaaliuden kokemuksia. Myös Saari (2015, 160) on havainnut asunnottomuuden vaikuttavan negatiivisesti perheiden elämänlaatuun, elintapaan ja elintasaan. Asunnottomuus näyttää siten kasvattavan

perheiden riskiä ajautua yhteiskunnan marginaaliin. Tästä huolimatta kokemus omien vaikutusmahdollisuuksien kapeutumisesta ei kosketa automaattisesti kaikkia asunnottomia.

6.2.5 Seuraukset lasten elämään

Tutkimukseen osallistuneet vanhemmat ja nuoret toivat esiin asunnottomuuden ja väliaikaismajoituksen vaikuttaneen negatiivisesti lasten elämään. Myös aiemman tutkimustiedon valossa asunnottomuus voi aiheuttaa lapsille muun muassa epävarmuuden, kaoottisuuden, surun ja vihan tuntemuksia sekä psyykkisiä ongelmia (Kirkman ym. 2010). Asunnottomuudesta oli koitunut muun muassa stressiä ja ahdistusta eräälle tähän tutkimukseen osallistuneelle nuorelle, kuten seuraavasta lainauksesta on luettavissa.

***Nuori:** ”Niin, toi vähän niinku stressas muo alun perin, niin ku sillon ku saatiin tietää siit hädöst. Sit öö muo vähän kyl ärsytti niin ku ne, emmä tiä, niinku vähän vaan ärsytti ihan sikana. Mä sain kuulla kaikkee tälleen, et se stressas ja näin...Siis kyl muo vähän, ja muo kyl vähän ahistiki.”*

Tutkimukseen osallistuneet vanhemmat kuvasivat asunnon menettämisen aiheuttaneen lasten elämään myös paljon epävarmuutta, joka ilmeni vanhempien kuvaamana muun muassa lasten esittäminä runsaina kysymyksinä.

***Vanhempi:** ”... ja lapsillekin epävarmuutta. Paljon kysymyksiä, et miksi näin, ja et siirrytäänkö me täältäkin. Se oli aika pitkään heillä kysymyksenä, kun me muutettiin tänne, niin heistä, niin kun koko ajan, sama vaikka heille niin ku vakuutteli ja kerto, et ei me ollaan täällä nyt pysyvästi, niin ne oli aina, että lähetäänkö me täältä, et pysytääns me täällä. Kyl ne mietti sitä, ja semmosta epävarmuutta lapsille,*

Tutkimuksessa ilmeni, että väliaikaismajoitus voi aiheuttaa turvattomuutta ja levottomuutta lapsille muun muassa majoituksen rauhattoman sijainnin vuoksi (ks. myös Kirkman ym. 2010).

***Vanhempi:** ”...turvattomuutta ehkä, joo... Sillon, ku tuli tää koputus ikkunaan, niin sen jälkeen ne oli vähän epävarmoja.”*

Osa vanhemmista ja nuoret kertoivat tutkimuksessa lasten altistuneen väliaikaismajoituksen ympäristössä esimerkiksi muiden asukkaiden päihteidenkäytölle sekä asiattomalle huutelulle. Osassa tutkittavien kommentteista myös ulkomaalaisuus nähtiin uhkana siitä huolimatta, että osa haastatelluista perheistä olivat itsekin maahanmuuttajataustaisia.

Nuori: ”Joo, ottaa päästä, et ne on sielä roskiksen vieres. Ja esimerkiksi ku pitää, esimerkiks mä lähen heittää roskii, niin ku välil mä joudun heittää. Nii muo vähän ahistaa, ku ne miehet ain istuu siel niin ku et. Joka aamu, joka ilta, joka yö, joka päivä ja näin. Niinku ne on melkein ain siellä. Niin ku niil ei oo varmaa mitää muuta tekemistäkään... ja niinku mä en tiedä minkä maalaisia kaikkia ne on, mut niin ku ainaki ulkomaalaisia. Sit ne niinku käyttää siel päihkeitä, huutaa, juo ja polttaa ja näi...Ku emmä oo tottunut yhtää tällasii. Niin ku et siel (kaupungin osa) niin ku, kyl mä tajuun, (kaupungin osa) oli kyl juoppoja, mutku ei ne mitää huudellu, niin ku noi.”

Sekä vanhempien että nuorten kuvauksissa ilmeni lasten ja nuorten liikkumisen väliaikais-majoituksen ympäristössä olevan jopa turvatonta.

Nuori: ”Tääl on ahistavaa liikkua. Jos sä meet pihalle, tääl vaan katotaan suo niin pitkään. Kun sä lähet niin ku pois sieltä, niin ku maisemilt. Sit ku sä tuut, niinku jos sä tuut takas, niin suo katotaan niin kauan, kun sä lähet pois, nii sillee you know.”

Asunnon menettämiseen johtaneet tilanteet voivat aiheuttaa lapsille jopa traumaattisia muistoja (Hagues & Malon, 1999). Eräs vanhempi kertoi tämän tutkimuksen yhteydessä asunnottomuuden seurauksineen näyttäytyneen erityisen raskaana lapsilleen heidän jo ennalta todettujen erityishaasteidensa vuoksi.

Vanhempi: ”Et siin oli viel sekin taustalla, kun ne on kaikki erityislapsia, niin se on ollu tosi haastava sitte tämmöselle selittää näit tilanteita. Et se on kyl sit näkynyksi sitte tunnepuolella aika paljonkin, et on siin ollu haasteitakin sitten. Et nyt he niin ku on kotiutu siihen, että se on nyt koti. Olise aluks vaikeeta heiänki...Paljon levottomuuksia ynnä muita ongelmia sitten enemmän.”

Tutkimuksessa erään perheen lapset olivat joutuneet perheväkivallan uhriksi ennen asunnottomaksi jäämistään. Kansainvälisissä tutkimuksissa on arvioitu asunnottomien perheiden lapsilla olevan kasvanut riski altistua fyysiselle ja seksuaaliselle väkivallalle sekä väkivallan todistamiselle (Buckner & Bassuk 1999; Cumella 1999 a), ja lasten olevan alttiita onnettomuuksille, vilustumiselle ja infektioille väliaikaismajoituksissa (Hutchinson 1999). Tässä tutkimuksessa kuitenkin kyseenalaistetaan asunnottomien perheiden niputtaminen automaattisesti tietynlaiseksi joukoksi, ja oletamus siitä, että perheiden asunnottomuuden taustalla ilmenisi aina heikkoa vanhemmuutta.

Kirkmanin ym. (2010) tutkimuksen perusteella asunnottomuus aiheuttaa lapsille toisinaan liiallista vastuunkantoa muista perheenjäsenistä. Sama ilmiö oli havaittavissa myös tässä tutkimuksessa erään nuoren kertoessa pienemmän sisaruksensa varjelemisesta seuraavasti.

Nuori: ”Ja sit katokku, pikkusisko kävelee tuolt, niin me ei haluta et se saa jonku myrkytyksen siit röökistä... Se halua mennä ulos ja joskus me mennään niinku yönmaissa, mis ketään ei oo tuolla, et tuol narkkarit on jossain muualla, niin me mennään tiätsä tonne etupihalle pikkusiskon kanssa...”

Asunnottomuudella on seurauksia toisinaan myös lasten koulunkäynnille, ja asunnottomat lapset saattavat joutua vaihtamaan koulua tavallista useammin (Power 1999). Tutkimukseen osallistuneet nuoret ilmaisivat asunnottomuuden ja väliaikaismajoituksen aiheuttaneen haasteita sosiaalisille suhteille sekä huolta koulun mahdollisesta vaihtumisesta, kuten alla olevasta lainauksesta ilmenee.

Nuori: ”Niin ku muo vähän stressas, et mis mä asun sit, ja asunks mä missään ees (kaupungin nimi) tai mitään, ja mä en tykkää yhtään, ku pitää mennä uusiin kouluihin, niin ku et mä en tykkää tutustuu ihmisiin, niinku, et kyl mulle riittää nää vanhat kaverit. et mä mielummin tyydyn näihin, ja jatkan mielummin samas koulus ku ennen ja näin...Niin helmikuussa se tulee Suomeen, niin ku sen pitäis saada meillä asuu. Sit muo vähän stressaa se, et mis mä...et minnepäin sitä asuntoa annetaan, ja mont huonetta siin on, koska emmä haluis jakaa mun veljen kanssa huonetta, koska sit yhtäkkiä siin ois yhes huonees kolme lasta samaan aikaan, et kyl se on vähän niin ku ahistavaa.”

Eräs vanhempi kertoi lastensa joutuneen vaihtamaan asunnottomuuden myötä koulun ja päiväkodin, joka näyttäytyi lapsille raskaana. Hagues ja Malon (1999) toteavat asunnottomaksi jäävien lasten voivan menettää kodin lisäksi myös ystävänsä, koulunsa, leikkiympäristönsä sekä sosiaalisen piirinsä, joka näyttäytyy myös tässä tutkimuksessa alla olevasta nuoren kommentista.

Nuori: ”Nii mul ei oo tääl ketään, mul ihan kuolen tylsyyteen, ja sit pikkusisko romutti ikään mun näppäimistön, niin en pysty pelaamaan hyvin.”

Asunnottomuuden myötä myös lasten yhteisöllisyys ja pysyvät sosiaaliset suhteet usein kärsivät (Kirkman ym. 2010, 2). Tämä ilmiö näyttäytyi myös tässä tutkimuksessa, ja eräs vanhempi toi esiin joutuvansa kuljettamaan lapset päivittäin entiselle asuinalueelle ystäviään tapaamaan lasten sosiaalisten suhteiden ylläpitämiseksi.

Vanhempi: ”Ja minä, minä joudun joka päivä, (lapsen nimi) ja (lapsen nimi) viedään vanha asunto, missä siellä on kavereita.”

Erään taaperoikäisen lapsen vanhempi sen sijaan esitti huolta vaihtuvien majoituspaikkojen vaikutuksesta lapsensa kehitykseen.

Vanhempi: ”... ja sit niin ku se stressi siitä, et niin, kun lapsen kehittymisestä, et miten se lapseen vaikuttaa, et niin ku paikat vaihtuu ja ihmiset vaihtuu, ei oo mitään pysyvää.”

Positiivisena ja lohdullisena seikkana näyttäytyi kuitenkin tutkimuksen perusteella, ettei asunnottomuus automaattisesti heikennä lasten ja nuorten elämänlaatua, vaan tärkeänä näytetty lasten perustarpeista huolehtiminen sekä perheiden keskinäinen huolenpito ja yhtenäisyys.

Vanhempi: ”Hän on sen verran nuori, ja sit ku niin ku on pyrkiny pitämään ne rytmit, et ku on pysyny ne, niin kun se päivärytmi ennallaan kumminkin, vaikka paikka on vaihtunu, ja mä oon pysyny siinä koko ajan, niin eihän niinkään.”

Myös Vostanisin (1999) tutkimuksen perusteella lasten psyykkiset suojaimekanismit ja sosiaalisten suhteiden pysyvyys ennaltaehkäisevät lasten pahoinvointia ja psyykkistä sairastumista kuormitustilanteissa. Barnes (1999) on havainnut lapsiperheiden asunnottomuuden voivan jopa vahvistaa perheen sosiaalisia suhteita. Tähän tutkimukseen osallistunut nuori kiteytti tutkijalle osuvasti perheen yhtenäisyyden merkitystä seuraavasti;

Nuori: ”Haluutsä tietää mitä se on? –Rakkautta.”

Johtopäätöksenä asunnottomuuden ja väliaikaismajoituksen seurauksista lapsille voidaan todeta sekä tämän, että aiemman tutkimustiedon perusteella asunnottomuuden vaikuttavan monin tavoin kielteisesti lasten elämään, vaikka perheen yhtenäisyys ja keskinäinen tuki toimivat lapsia kannattelevina voimavaroina. Asunnottomuudesta voi aiheutua lapsille esimerkiksi turvattomuuden, epävarmuuden ja stressin tuntemuksia sekä huolta koulun vaihtumisesta ja ystävyysuhteiden ylläpitämisestä. Sen sijaan asunnottomuuden suoranaisia negatiivisia seurauksia vanhemmuuteen ei ilmennyt tämän tutkimuksen perusteella. Tosin, tutkimuksessa esiin noussut vanhempien kokema henkinen kuormitus ei voi olla vaikuttamatta myös vanhemmuuteen, ja sitä kautta lasten hyvinvointiin. Asunnottomuuden aiheuttama kuormitus vanhemmuudelle on myös havaittu kansainvälisissä tutkimuksissa (Barnes 1999; Herber ym. 2011; Kirkman ym. 2010). On kuitenkin mahdotonta ja tarpeetonta yhdistää asunnottomuus automaattisesti heikentyneeseen vanhemmuuteen, koska tämänkin tutkimuksen valossa ilmeni vahvoja perhesuhteita ja vastuullista huolenpitoa perheiden keskuudessa. Lisäksi on mahdotonta erottaa, mitkä kaikki syyt vaikuttavat yksilön ominaisuuksiin vanhempana.

6.3 Suunta eteenpäin

Perheiden tulevaisuudesta keskusteltaessa tutkittavien kertomuksista nousi esiin tulevaisuuden odotuksia sekä positiivisessa että negatiivisessa mielessä. Lisäksi tutkittavat kertoivat samassa yhteydessä sosiaalitoimelta saamansa tuen merkityksistä ja pohtivat myös mahdollista muuta kaipaamaansa tukea. Tutkittavien kertomuksista oli myös havaittavissa asunnottomuuden vaikutuksia heidän identiteettiinsä. Tässä luvussa tarkastellaan edellä mainittuja teemoja seuraavissa alaluvuissa.

6.3.1 Perheiden tulevaisuuden näkymät ja asunnottomuuden vaikutus identiteettiin

Tulevaisuus ja siihen liittyvät odotukset näyttäytyivät vanhempien puheissa vaihtelevina. Tutkittavien kuvauksista nousi esiin niin toiveikkautta, sopeutumista kuin toivottomuuttakin kuvaavia puheenvuoroja. Huomionarvioista on, että osa tutkittavista saattoivat tuottaa myös samanaikaisesti sekä optimistisia, että pessimistisiä näkemyksiä tilanteensa ja tulevaisuutensa suhteen. Lisäksi tutkimusaineiston perusteella näyttäytyi, että asunnottomuus seurauksineen saattaa osaltaan vaikuttaa myös tutkittavien identiteettikäsitteisiin.

Osasta haastatteluista nousi esiin toivottomuuden tuntemuksia tulevaisuuden suhtautumisen suhteen. Näistä kertomuksista oli havaittavissa uskon menettämistä omiin vaikutusmahdollisuuksiin ja asunnon saamiseen. Erään vanhemman kertomuksesta nousi esiin ahdistus siitä, etteivät asiat ja tulevaisuus ole omissa käsissä. Asunnottomuus näytti vaikuttavan siten myös tutkittavan oman toimijuuden ja osallisuuden kapeutumiseen.

***Vanhempi:** ”... joo niin kuin on ollu niin kuin hyvin turhauttavia tilanteita, niin kun epätoivonen olo ja ja tämmönen niin ku, et ei tää ihan oikeesti oo todellista, et niin ku et ku on niin kiven takana... ku, kun käy niin, että sä yrität ja siitä huolimatta asiat ei edisty, eikä mitään, niin kyl ihminen silloin niin ku lannistuu eikä jaks enää yrittää. Ja mulla niinku kaikista näistä kokemusta.”*

Optimistisesti tulevaisuuteen suhtautuneet tutkittavat puolestaan uskoivat saavansa vielä oman kodin, ja asioiden järjestyvän parhain päin. Tutkittavat kuvasivat saavansa voimaa erilaisista asioista, kuten uskosta, lapsista, perheestä, vaikeuksien selättämisestä sekä sinnikkydestä. Asunnottoman toimintakyvyn parantumiseen vaikuttaa Saaren (2015, 208) kuvaamana jo pelkästään asioiden myönteisen kulun mahdollisuus tulevaisuudessa, joka on tulkittavissa myös seuraavasta lainauksesta.

Vanhempi: ”Kyllä se, minä arvostan, koska minä tiedän mitä minulla on, että tällä hetkellä, sen takia että minä arvostan...Mulla on aina eilen eilen, tänään tänään ja huomenna huomenna, että minä ei muista eilen...Joo, elän hetkessä...Joo, koska ei tiedä huomenna, mitä tapahtuu, joo... Kyllä, mun mielestä se on tällä hetkellä tosi hyvä, ette emme joudu asua sillan alla pahvilaatikossa...Minä olen aina, että minä olen syntynyt (maan nimi). Että mä, mä näin, että mitä kaikki. Kävin yliopiston asti. Koulun asema ja kaikki, mikä on Suomessa. Mä oon niin lähellä, tiäksä lasten kanssa. Koulun ja kaikki minä tutkin, että minun mielestä paras maa Suomi, joo lasten asema ja melkein kaikki...”

Tulevaisuuteen optimistisesti suhtautuvien vanhempien puheista kuvastui myös selviytymisen teemoja, jotka ilmensivät pärjäämiskeinoja, kuten aktivoitumista omien asioidensa suhteen vaikeassa elämäntilanteessa. Tutkittavien selviytymistä kuvaavissa kokemuksissa nousi tärkeimpänä seikkana esiin tutkittavien osallisuus omien asioidensa päättämisessä ja muutosten mahdollistamisessa. Kokemistaan raskaista vaiheista huolimatta, asunnottomuudesta selviytyvien perheiden haastatteluiden perusvire näyttäytyi positiivisena ja toiveikkaana. Selviytymistä kuvaavissa kertomuksissa ilmeni kaikista vähiten marginaaliuden kokemuksia, eli yhteiskunnasta syrjään ajautumisen ja osallisuuden vähentymisen kuvaavia teemoja (vrt. Dominelli 2014). Sen sijaan näissä kertomuksissa painottui kokemus vahvasta toimijuudesta.

Vanhempi: ”Ni. (lapsen nimi) on pistäny sen, tota pelastanu mun elämän ja sitten niin, kun mä oon kuntoutukseen mä lähin (lapsen nimi) takia, mut nopeesti se sitten muuttu omaksi haluksi. Et niin, ku jos mä voin hyvin, niin voi lapsikin hyvin...No siis. Tota mä en oikestaan nää, et niin, kun mul ois ollu muuta vaihtoehtoo, koska niin kun mä halusin tehdä (lapsen nimi) eteen kaikkeni, et vaikka mä en silloin niin, kun aluks nähnykkään niin, kun omaa päihdeongelmaa ja omaa osuutta, mutta tota noin, et niin ku ihan tavallinen, et mä oon lähteny kuntoutukseen ja valinnu oman elämän ja ruvennu tekeen sen niin, kun oman osuuden niin ku hoitanu sen oman tonttini, niin silloin on niin, kun myös muut hoitanu...”

Positiivisissa kuvauksissa sosiaaliset suhteet ja perheen yhtenäisyys näyttäytyivät perheiden voimavarana tutkimuksessa, ja siten tärkeänä merkityksenä tulevaisuuden kannalta. Esimerkiksi Herber ym. (2015) ovat todenneet tutkimuksessaan asunnottomien perheiden lapsilla ja vanhemmilla olevan usein läheiset välit. Sosiaalisella tuella on olennainen rooli Saaren (2015, 202-203) kuvaamana elämän hankalissa tilanteissa ja vaikeuksista selviytymisessä. Asunnottomien kohdalla sosiaalinen tuki on välttämätöntä tilanteesta selviytymiseksi.

Vanhempi: ”Ja sit mä oon niinku nähnyt paljon paha, niin mä osasin arvostaa rauhallista elämää ja semmosta turvaa, niin sen ympärille mä aloin rakentaa uutta elämää. Ja tein sellaisia asioita, niinku urheilin, ystäväystyyn, olin paljon sosiaalisempi, mul oli aikaa enemmän niin ku keskittyä muihinkin, kun lapset kasvo...Niin, joo, mut mul on, jos vertaa niin ku nyt, niin mul on asiat oikeesti niin ku hyvin. Et ei oo pelkoo sillai niinku miehestä tai. Ainoo niinku mä toivoisin vaan, et lapsilla ois niin ku asiat hyvin.”

Sosiaalisen tuen lähteet voidaan Saaren (2015) kuvaamana jakaa virallisiin ja epävirallisiin tahoihin. Virallisen tuen tarjoajana toimivat viranomaiset, ja epävirallisina tahoina yksilön läheiset. Myös tässä tutkimuksessa näyttäytyi perheiden saaneen apua sekä viranomaisilta että omilta läheisiltään, kuten perheeltään, isovanhemmiltaan ja ystäviltään.

Vanhempi: ”*On ollu. Silleen omat vanhemmat. Ja sitte työkavereita ja kavereita, jotka ymmärsi sen tilanteen, ja et pystyikin sitte puhumaan... Se oli ittellekki semmosta vähän niin ku terapiaa.*”

Viranomaistahot, jotka olivat auttaneet tutkimukseen osallistuneita asunnottomia perheitä, olivat muun muassa lastensuojelu, perhetyö ja huumehoitoklinikka. Vertaistukea eräs vanhempi kuvasi saaneensa NA-ryhmistä.

Vanhempi: ”*...mulle on tärkeit noi NA-ryhmät, et mulla ei pysy pää kasassa, jos mä en pääse, et niin, kun millä mä kykenen sit hoitamaan (lapsen nimi) jos mä en pääse ryhmiin. Et niin, kun ihan on niin, kun tukenu siinä, et mä saan niin, kun omaa aikaa, mä pääsen sinne ryhmiin, pystyn hoitaa niinku itteeni... Ja kun just niiden tähden mä löysin NA:n, mä löysin toipuvat, mä oon löytänyt tän niin, kun puhtaan elämäntavan, et niin, kun ja saan elää (lapsen nimi) kanssa yhteistä elämää et niin kun... No siin, just niin, kun se, että ku on saanu niinku tukea ja niin kun ryhmissäkin ollaan niin, kun jaksettu sanoa, et kyl sä vielä sen asunnon saat ja niin kun tällai näin... Joo siis, tota noin, äiti on suostunu pitää mun kissoja... isä on sit niin ku auttanu, sillain et niin kun pystyny ottaa. Ja se on niin ku ollu tosi kiva...*”

Huomionarvoisena tutkimuksesta nousee esiin, että lähes kaikki vanhemmat mainitsivat lapsensa voimavaroinaan vaikeassa tilanteessa.

Vanhempi: ”*Että moni asia tuntuu, että he (lapset) auttaa muo niin ku enemmän ku mä autan heitä. Et se auttaa.*”

Tulevaisuuteen suuntaavat unelmat oman kodin saamisesta ja sen ominaisuuksista elivät väliaikaismajoituksessa asuvien tutkittavien puheissa.

Vanhempi: ”*Minä ajattelin, että palaan omistusasunto taas... Minä ainakin, mul on toivomus, toive, että olis, haluaisin sellainen asunto ainakin, ainakin neljä huonetta, että. Sitä varten, että mulla tyttären oma huone ja pojalle huone, heillä on murrosikäisiä, en halua samassa huoneessa asua, ainakin toive, toivomus. Ei, jos on kallis pääkaupunkiseudulla.*”

Perheiden tulevaisuuden näkökulmiin näytti tutkimuksen perusteella vaikuttavan joidenkin tutkittavien kohdalla tilanteeseen sopeutuminen. Tutkittavien sopeutumista kuvastavissa näkökulmissa ilmeni kokemuksia raskaasta elämäntilanteesta, mutta positiivinen perussävy tästä huolimatta.

Vanhempi: ”Totta kai, joo ihana. Se on tärkeä, että se on turvallisuus, että on rauhallinen ja turvallinen...mutta minä olen pieni ja rauhallinen, että ei voi mitään... Miehelle ei mitään. Mies on vähän kova, että sama kuin. Päivä kerrallaan. Mies kestää kaiken.”

Näistä sopeutumisesta kertovista tutkittavien kokemuksista nousi esiin tilanteen hyväksyminen ja siihen tyytyminen. Kuitenkin tutkittavien kokemus omasta toimijuudestaan näyttäytyi kahtiajakoisena sopeutumista kuvastavien kertomusten osalta. Tilanteeseen oltiin sopeutettu, mutta oman osallisuuden toteutumista ei nähty vahvana. Esimerkiksi erään perheen kohdalla tutkittava ilmaisi perheensä ajautuneen viranomaisten päätösten vuoksi väliaikaismajoituksesta toiseen, josta oli aiheutunut perheelle paljon raskautta ja huolta. Tutkittava vaikutti kuitenkin sopeutuneen tilanteeseen, eikä kyseenalaistanut viranomaisten toimintaa tai tilannetta ylipäätään.

Vanhempien kertomuksista kuvastui erilaisia ja yksilöllisiä suhtautumistapoja asunnottomuuteen ja ylipäätään elämään, jotka samalla määrittivät haastateltavien identiteettiä (ks. Erkkilä 2005). Tutkittavien kokemukset asunnottomuudesta ja tulevaisuudesta vaihtelivat tutkittavasta ja elämäntilanteesta riippuen. Pysyvän asunnon saanut tutkittava suhtautui luonnollisesti hyvin optimistisesti tulevaisuuteensa. Sen sijaan vuosia väliaikaismajoituksessa asunut vanhempi näytti menettäneen toivonsa ja masentuneen tilanteen seurauksesta. Saaren (2015, 197) kuvaamana huono-osaisuus, kuten epäonnistumiset, haavoittuvuus, kehonkuva ja elämäntilanteen ongelmat vaikuttavat yksilön identiteettiin negatiivisesti. Epäonnistumisen kokemuksista seuraa haavoittuvuuden tunnetta.

Hyvärisen (2007, 134) mukaan yksilöiden kertomuksista voidaan erottaa semanttisten roolien valikoima aina vahvasta toimijuudesta uhriuteen ja kohteena olemiseen. Tällöin kertomuksessa nousee olennaiseksi kertojan subjektiasema, eli määrittelee yksilö itsensä toimijana, haavoittujana vai muiden toiminnan kohteena. Tämä ilmeni myös tämän tutkimuksen aineistosta, jonka perusteella vanhemmat kuvastivat erilaista, yksilöllistä ja henkilökohtaista suhtautumistapaa asunnottomuuteen ja ylipäätään elämäntilanteeseensa. Tutkimus osoitti asunnottomuuden voivan olevan osasyynä vaikuttamassa yksilöiden identiteettiin ja sitä kautta tapaan, miten he suhtautuvat itseensä ja elämäntilanteeseensa. Asunnottomaksi jäävät käsittelevät yksilöllisesti kokemustaan, ja esimerkiksi Kirsi Nousiainen (2015) on havainnut pitkäaikaisasunnottomien kohdalla erilaisia identiteettikategorioita, kuten asunnottoman, pärjäävän yksilön, työorientoituneen, uhrin, hylätyn, kulkurin, päihdeongelmaisen,

aktiivisen nuoren miehen ja vangin identiteetikategoriat. Myös tässä tutkimuksessa haastateltavien kuvauksista nousi esiin erilaisia tarinoita, joissa haastateltavat ilmensivät kokemukseen asunnottomaksi jäämisestä sekä identiteettiään.

Tutkimuksessa kuitenkin tiedostetaan, että yksilöiden identiteettikäsityksiin vaikuttaa myös yhteiskunnan institutionaaliset käytännöt, joissa tehdään eroja toisiin ja rakennetaan identiteettiä ja omaa asemaa sekä itselle että toisille. Tässä valossa yhteiskunnallinen asema, kuten asunnottomuus, voi toimia identiteettiä luovien erontekojen rakennusaineena. Identiteetin rakentumiseen liittyy vallankäyttöä, ja se asettaa vähemmistöryhmiin, kuten asunnottomien joukkoon, kuuluvat alempiarvoiseen asemaan, koska heidän äänensä ei tule valtaväestön tavoin kuuluville. (Jokinen ym. 2004, 10-11.) Asunnottomien perheiden kategorisointia voidaan lähestyä myös leimatun identiteetin näkökulmasta, jolloin tiettyyn ihmisryhmään liitetään vahvoja negatiivisia luonnehdintoja, eli stereotypioita. Ervin Goffman (1961) on niin ikään päätenyt jo vuosikymmeniä sitten siihen johtopäätökseen, että yhteiskunta luo yksilöille institutionaalisia identiteettejä etenkin vähemmistöryhmiä kohdattaessa. (Juhila 2004, 20-26). Asunnottomuuden vaikutus yksilöiden identiteettiin tiedostetaan, joten se on hyvä huomioida myös asunnottomia perheitä autettaessa. Kirsi Nousiainen (2005) tarjoaa ratkaisuksi emansipatorista työtettä, jonka avulla asunnottomien omaan identiteettinäkemyskseen voidaan pyrkiä vaikuttamaan toisin tarkastelun näkökulmasta.

Yhteenvetona tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että asunnottomuus näyttää vaikuttavan asunnottomien perheiden identiteettiin. Tutkimuksen perusteella vanhempien tapa suhtautua tulevaisuuteen vaihtelee aina toiveikkaasta toivottomuuteen, ja asunnottomuus on joidenkin vanhempien osalta vaikuttanut heikentävästi kokemukseen oman elämänsä vaikutusmahdollisuuksista. Näin ollen näyttäytyy, että asunnottomuuden yhteydessä koettu toivottomuus ja kokemus siitä, ettei voi vaikuttaa omiin asioihin, kasvattavat asunnottomien perheiden marginaaliuden kokemusta ja vähentävät osallisuuden toteutumista (ks. Uggerhoj 2014). Asunnottomuudesta huolimatta osa perheistä suhtautuvat tutkimuksen perusteella kuitenkin tilanteeseen optimistisesti, ja perhettä tukevinä tekijöinä näyttäytyvät esimerkiksi lapset ja perheen yhtenäisyys sekä läheisiltä ja viranomaisilta saatu apu.

6.3.2 Sosiaalitoimelta saadun tuen merkityksiä

Tutkittavien kokemukseen nykyisestä tilanteestaan ja tulevaisuudestaan näytti vaikuttavan paljolti se, minkälaista tukea he olivat saaneet vaikeassa elämäntilanteessaan. Tutkimukseen osallistuneet perheet olivat saaneet sosiaalitoimelta runsaasti apua asunnottomuuteen liittyen. Asunnon menettämiseen liittyvän kriisin jälkeen tutkittaville jäi mahdollisesti myös enemmän tilaa analysoida asunnon menettämiseen liittyviä tapahtumia, saamaansa tukea sekä tulevaisuuden odotuksia. Pääsääntöisesti sosiaalityöntekijöiltä saatuun apuun oltiin erittäin tyytyväisiä. Majoituksen saamisesta, muuttoavusta sekä tavaroiden väliaikaisvarastoinnista oltiin jälkikäteen erittäin kiitollisia. Toisaalta vanhemmat suhtautuivat kahtiajakoisesti sosiaalitoimelta saamaansa tukeen, koska sosiaalitoimen järjestämään väliaikaismajoitukseen oltiin pääsääntöisesti tyytymättömiä.

Perheet olivat saaneet sosiaalitoimelta taloudellista, ohjauksellista ja henkistä tukea. Kukaan perheistä ei ollut jäänyt taivasalle, vaan jokainen oli saanut jonkinlaisen väliaikaismajoituksen sosiaalitoimen kautta. Tutkittavat kertoivat saaneensa taloudellista apua muun muassa muuttoautoon, tavaroiden varastointiin, väliaikaismajoituksen rahoitukseen, vuokravakuuteen ja vuokratästeihin.

Vanhempi: ”*On joo. No ne muutto oli avustus, joo, se oli niin nopee muutto, et siin oli niin joo. Kyllä siihen sai apua ja siihen vuokriin ja et tämmösiin... No sen verran sitte, et hän on täältä lastensuojelusta laittanu lausuntoja, et niitä suosituksia...No siin oli sitten. Sain tätä perhetyötä. Sitä oli. Sekin oli ihan hyvä juttu... Et seki oli siinä mukana et seki oli hyvä, vaikka oli vaan keskustelua ja muuta, niin se oli ihan ok.*”

Asunnottomien kokemuksia tutkittaessa, on havaittu tärkeimpänä tukimuotona käytännön asioissa, kuten talouden hoitamisessa ja viranomaisasioinnissa auttaminen (Lehtonen & Salonen 2008, 59). Käytännön apu sosiaalitoimelta nähtiin myös merkittävänä. Perheet olivat saaneet sosiaalitoimelta konkreettista apua esimerkiksi asunnon saamisessa, ulosottomiehen kanssa asioimisessa, asumisvaihtoehtojen etsimisessä ja lastenhoidon järjestämisessä.

Vanhempi: ”... (sosiaalityöntekijän nimi) on soittanut, ulosottomiehelle meillä loppui (asumisen päättymisen päivämäärä) asti lupa. Että se meni koulun loppuun asti. Sekin on iso juttu mulle... Mun mielestä hyvää apua. Muuten joutu kaatopaikka. Ulosottomies sano, että viedään kaatopaikka.”

Tutkimuksessa kolmen vanhemman kuvauksissa näyttäytyi toimiva asiakassuhde ja kokemus autetuksi tulemisesta. Autetuksi tulemisen kokemuksessa tärkeänä näyttäytyivät asiakkaan yksilöllinen ja kunnioittava kohtaaminen, dialogisuus, luottamuksellisuus, tavoitettavuus sekä konkreettisen avun tarjoaminen vaikeissa tilanteissa.

Vanhempi: ” *Kyl siis ollaan keskusteltu... Niin jos on ollu jotain askarruttavia, Et jos on ollu jotain mielessä jotain, niin on saanu kyllä aina vastauksen, et on kyselly, et ei oo tarvinnut yksin mieltä ja pähkäillä... Et sieltä on saanu sit tarvittaess hyvinkin tukee... Enemmänkin ku tyytyväinen. Sen voi sanoo, enemmänkin, kun tyytyväinen.* ”

Onnistunut kohtaaminen edellyttää dialogista asiakassuhdetta myös aiemman tutkimustiedon valossa (Lehtonen ym. 2013; Manninen & Tuori 2005; Nousiainen 2005). Asunnottomien perheiden yksilöllisten tarpeiden ja vahvuuksien huomioiminen ehkäisevät perheiden kokemaa häpeää ja eristäytymistä (Chaviano 2016, 41). Alla olevasta tutkittavan lainauksesta ilmenee sosiaalityöntekijän työskentelystä tärkeänä välittynyt kokemus kunnioittavasta ja yksilöllisestä kohtamisesta, jonka myötä tutkittava koki itsensä hyväksytyksi.

Vanhempi: ” *Ja sit ku mul on ittellä niin hyvä lastensuojelun työntekijä ja H-klinikan työntekijä. Et niin, kun mä voin olla heidän kanssaan niin kuin ihan kuin epävakaa oma itteni voin olla et niin, kun... Joo, mä luotan heihin (sosiaalityöntekijöihin) sataprosenttisesti. Et niin kun... hän ei pidä muo huonompana, tai mitään, että mä olen niin, kun tässä jamassa, tai että mä oon käyttäny päihteitä tai mitään. Vaan niin, kun hän on, vilpittömästi on se halu auttaa. Että niinku et just sekin, et ku hän on uskonu siihen, et muhunkin koko tän ajan. Niin siin on niin ku paljon.* ”

Asiakassuhteen luottamuksellisuus määritellään yhtenä tärkeänä sosiaalityötä ohjaavina eettisinä periaatteina (Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet 2013, 19). Myös tässä tutkimuksessa luottamuksellisuus sosiaalityöntekijän ja perheen välillä näyttäytyi merkittävänä autetuksi tulemisen kokemuksessa, kuten alla olevasta lainauksesta ilmenee.

Vanhempi: ” *Onhan siinä, et niin, kun saanu sitä hyvää kokemusta. Et niinkun kyl mä muistan, ku mä laitokseen menin ja sit ku ihmiset kehu siel lastensuojelua, niin ku tällainän niin mä olin silleen niin ku et mitä te ootte vetäny, mitä tää on? Et niin ku sit itte niin ku tajus ja sen myös, ja niin ku rupes luottaa siihen omaan työntekijään et niin ku kyl mää ki oon aika paljon niin, kun sählänny täsä vuoden aikana, että niin kuin ensin kertonu ihan vähän ja sit vähän enemmän ja kumminki vähän ajan päästä paljastanu vielä jotain ennen ku sit.* ”

Perheiden osallistaminen omien asioidensa hoitamiseen ja asiakassuunnitelman tekemiseen voimaannuttaa Chavianon (2016, 41) mukaan perheitä ja ehkäisee toimettomuuden tunteuksia. Yksilön aktiivisen toimijuuden ja osallistamisen tärkeys näyttäytyivät myös tässä

tutkimuksessa. Eräästä haastattelusta kuvastui tutkittavan hyödyllisenä kokema vastavuoroisuus työntekijän ja vanhemman välillä autetuksi tulemisen prosessissa. Tutkittava kertoi oivaltaneensa, että hänen tulee toimia itsekin oman tilanteensa eteen sosiaalityöntekijän tarjoaman avun lisäksi. Tämän tutkittavan kohdalla korostui tutkittavan osallisuus asioidensa hoitamisessa, joka ehkäisee marginalisoitumista (ks. Siisiäinen 2014).

Vanhempi: ”... mä uskon myös siihen, et ku tekee niin ku oman osuutensa, mitä mä aikasemminkin sanoin, et ku tekee sen oman tonttinsa. Niin myöski sen huomaa kuntoutukses jo, et (sosiaalityöntekijän nimi) teki oman tonttinsa, hän teki sen minkä lupas, kun mä hoidin sen niin, kun oman osuuteni. Et niinkun... On se, et niinkun yleensäkin, kun ottaa avun vastaan lastensuojelulta, niin kyl he pystyy auttaa.”

Eräs haastateltava selitti tuurilla hyvän sosiaalityöntekijän valikoitumista hänelle, ja kertoi kokemuksiinsa perustuen palvelun tason olevan työntekijä- ja toimistokohtaista.

Vanhempi: ”... et kyl se riippuu ihan niin kun lastensuojelusta, et millasta tukee sielt tulee et niin kun (kaupungin osan nimi) lastensuojelusta on saanu niinkun tosi hyvää tukea, on saanu, niin kun oon saanu. Mut ne mitä on kuullu muilta, nii on niinku, siis on hirveen vaihtelevaa. Niin ku se kokemus. Niin kun. Jotku on ollu niin ku sen tyyppisesti, et niistä ku viis veisataan tyylisiin, et ei niinku, ei paljon tehdä... Niin kun siis onhan työntekijät niin ku erilaisia, mut siis toimistokohtaista, niin kun aluekohtaista. Se on hirveen aluekohtaista. Et niin, kun esimerkiks niin kun (kaupungin nimi) puolel ja (kaupungin nimi) puolel, se on aivan eri maata... Joo, ja mä sanon oikeesti olla, et kyl riippuu ihan työntekijästä, mä saan oikeesti olla tosi kiitollinen, et mul on tommoset, tommonen työntekijä...”

Lehtonen ja Salonen (2008, 125) ovat havainneet, että sosiaalityöntekijöiden tavoittamattomuus näyttäytyy toisinaan pulmalliselta etenkin niiden asiakkaiden kohdalla, jotka tarvitsevat tukea asioidensa hoitamiseen. Myös tässä tutkimuksessa sosiaalityöntekijän tavoitettavuus näyttäytyy tärkeänä osana toimivaa asiakassuhdetta. Tutkimuksen perusteella yhtä vanhempaa lukuun ottamatta kaikki perheet kokivat työntekijän olevan helposti tavoitettavissa.

Vanhempi: ”Kyllä. Et jos on jotain niinku asiaa, nii mä sain (sosiaalityöntekijän) kiinni, et niin, kun mikä oli aina niin kun ihanaa, ja niin kun tuli semmonen olo, et niin kun oikeesti halutaan niin kun auttaa ja niin kun hyvää, et saa sen asunnon. Kyl siit apuu oli.”

Yhteenvetona sosiaalitoimelta saadusta tuesta voidaan tutkimuksen perusteella todeta, että perheet ovat saaneet runsaasti taloudellista, ohjauksellista ja henkistä apua sosiaalitoimelta jäätyään asunnottomiksi, ja he ovat pääsääntöisesti tyytyväisiä saamaansa apuun. Negatiivisena nähtiin kuitenkin väliaikaismajoitus sen ongelmallisuuden vuoksi. Tärkeänä autetuksi tulemisen kokemuksessa näyttäytyy tutkimuksen perusteella konkreettinen apu asioiden hoitamisessa, taloudellinen tuki, luottamuksellinen, kunnioittava ja yksilöllinen kohtaaminen

sekä sosiaalityöntekijän tavoitettavuus. Tutkimuksen perusteella myös perheiden oman toimijuuden tukeminen näyttäytyi tärkeänä osallisuuden vahvistamisen kannalta (ks. Chaviano 2016). Nämä tulokset antavat viitteitä siitä, että asunnottomat lapsiperheet tulevat kohdatuksi Suomen palvelujärjestelmässä lastensuojelulain (417/2007) ja Lapsen oikeuksien sopimuksen (Lapsen oikeuksien sopimus) edellyttämällä tavalla. Tutkimusaineistosta nousi kuitenkin myös puutteita Suomen palvelujärjestelmässä ja sosiaalitoimen auttamiskeinoissa, joita käsitellään seuraavassa alaluvussa.

6.3.3 Toiveita muunlaisesta tuesta

Tutkimukseen osallistuneet perheet olivat pääsääntöisesti tyytyväisiä sosiaalitoimelta saamaansa apuun. Tästä huolimatta osa tutkittavista näki sekä sosiaalitoimen että Suomen palvelujärjestelmän toiminnassa myös puutteita. Sosiaalitoimen osalta puutteita nähtiin esimerkiksi ennaltaehkäisevän ja varhaisen tuen tarjoamisessa, sosiaalityöntekijän tavoitettavuudessa, asunnon saamisen järjestämisessä, väliaikaismajoituksessa sekä asioista tiedottamisessa. Lisäksi sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus nähtiin ongelmallisena.

Sosiaalitoimen ennaltaehkäisevän ja varhaisen tuen puute näyttäytyi tutkimuksessa joidenkin perheiden osalla. Asunnottomuuteen puututtaessa tulisi Hynysen (2005, 7) mukaan lisätä painopistettä asumishäiriöiden ennalta ehkäisemiseen ja asunnottomuuden ehkäisemiseen. Osa tutkittavista olisi tutkimuksessa toivonut sosiaalityöntekijän hoitavan aktiivisemmin heidän asioitaan ja painottavan enemmän ennaltaehkäisevään työskentelyyn, kuten alla olevasta lainauksesta ilmenee.

Vanhempi: ”Mut silti mä oon sitä mieltä, että sossu ois voinu aikasemmin reagoida asiaan, tehdä asialle jotakin, et vasta siinä vaiheessa, kun mä olin oikeesti asunnoton, niin silloin ne vasta reagoi, vaikka siitä olin monta kuukautta sitten ilmoittanu... mutta en tiedä, onko se mun sosiaalityöntekijä vai kuka se on joka tässä tekee virheitä, mutta aina viime tinkaana, niin ku jätetään.”

Ennaltaehkäisevien palveluiden mahdollistamisessa korostuu yksittäisen sosiaalityöntekijän toiminnan lisäksi kokemukseni perusteella myös yhteiskunnan rakenteellisten tekijöiden osuus, kuten auttamisen resurssit, työntekijöiden suuri asiakasmäärä sekä palveluiden puutteet. Tutkimuksessa ei myöskään pyritä irrottamaan yksilön oman toimijuuden osuutta tilanteensa muuttamisessa. Heikommassa asemassa olevien yksilöiden kanssa työskenneltäessä tulee kuitenkin arvioida yksilön voimavarat ja elämäntilanne tukitoimia ja asiakkaan omaa

osuutta suunniteltaessa. Periaatteena voidaan pitää asiakkaan tukemista hänen voimavaransa huomioiden puolesta tekemisen sijaan (Lehtonen & Salonen 2008, 59).

Chavianon (2016) mukaan muun muassa informaation antaminen asunnottomille lapsiperheille näyttää tärkeänä perheitä autettaessa. Tiedon jakamisen tärkeys näytti myös tässä tutkimuksessa. Eräs vanhempi olisi toivonut sosiaalityöntekijän antaman enemmän informaatiota eri tukivaihtoehdoista ja mahdollisuuksista, kuten alla ilmenee.

Vanhempi: ”...ku ei mulle anneta mitään informaatiota paljon näistä...se sossu kehtas valehdella, että se on muka ottanu yhteyttä minuun. Koskaan ei, vaikka mulla oli lähetettyjä meilejä...Siis mulla ei ollu, mul ei ensinnäkään kerrottu, että on tämmönen vaihtoehto, et sossu voi olla tämmönen välivuokrausjuttu. Et mä sain niinku tästäkin vasta tämmösestä vaihtoehdosta tietää vasta sillon, asuntoasia, ku muo oli siirretty (väliaikaismajoitusta tarjoavan yrityksen nimi) asunnosta toiseen, Niin että vasta sen jälkeen mulle kerrottiin, et et on tällanenkin keino. Et se laitettiin niinku sellaiseksi viimeiseksi keinoksi ja alun perin ei ei, mun mielestä siihen ei vaa hirveesti reagoitu.

Myös sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus mainittiin kielteisenä asiana eräässä haastattelussa.

Vanhempi: ”Ja sit sossut vaihtu koko ajan, et ite piti olla hirveen aktiivinen.”

Kolme neljästä vanhemmasta toivoivat myös muilta yhteiskunnan organisaatioilta enemmän keinoja asunnottomuuteen vastaamisessa. Tämä tulos vahvisti yhteiskunnan rakenteellisten ongelmien yhteyttä lapsiperheiden asunnottomuuden taustalla (ks. Lehtonen & Salonen 2008). Etenkin luottotietojen menettämisestä aiheutuvat seuraukset näyttivät rakenteellisenä ongelmana kahden vanhemman kertomana, koska luottotietojen menettäminen oli vaikeuttanut muun muassa heidän asunnon ja kotivakuutuksen saamistaan.

Vanhempi: ”Ja mul ei oo vielä kukaan luottotiedot kunnossa, vaikka mä käyn töissä, en en saa mitään toimeentulotukea, vaan ihan palkkaa, ihan palkalla elätän itteeni ja lapsia. En mä yksityiseltä... et miksi toimitaan näin, et syrjitään toiset ja pistetään toiset niin ku etusijalle, et tällanen tuki pitäis mun mielestä olla sossulta...”

Eräs haastateltava toivoi puolestaan muutoksia häätöön liittyvään lainsäädäntöön.

Vanhempi: ”Minä en sano, että minua ei kohdeltu oikein. Minä sanoin, että vaihtaa kokonaan, niin muuttaa, lainsäädäntöä. Ei voi olla niin helppo, meidät lavastettu, koska me ollaan, ei osaa tiäksä?... Mutta pitää olla, että muuttaa lakia. Ei saa olla niin helppo ajattele kolme lasta, jos olis yks lasta mä ehkä ymmärrän, mutta kolme lasta, pieni lasta, suomen kansalaisia. Ei voi.”

Jaskarin (2007, 75, 83) mukaan suomalainen sosiaaliturvajärjestelmä on monimutkainen. Myös tässä tutkimuksessa ilmeni Suomen sosiaaliturvajärjestelmän pirstaleisuus ja rakenteelliset ongelmat esimerkiksi erään vanhemman kertomuksesta toimeentulotukiprosessin ja työttömyyskorvauksen hakuprosessin liittyen.

Vanhempi: ”Enkä mä jaks enää sitä, et kerran mä olin muutaman kuukauden työttömänä ja mun piti toimittaa sata paperia ja siltikään ei tullut mitään...Ja jotenki siinä toimeentulotukiasioissaki siin on niin ku mun mielestä heidän pitää paljon parantaa selvästi. Niin mä jouduin elää siinäki niin ku veloilla.”

Kaksi vanhempaa kritisoivat kaupungin asuntotoimiston toimintaa syrjivänä.

Vanhempi: ”Et niin, kun enemmän niinkun turhautti niinkun just joku (kaupungin asuntotoimisto) ... Et niin, kun jos sul on luottotiedot menny, ja näkyy siel niin ku tota vanhoja vuokravelkoja, mitkä on maksettu, se vaikuttaa, ne kattoo sitä, vaikka sä oot kuin maksanut ne. Mutta ku sun luottotiedot... Mutta se ei auta, ei ne, ei se auta. Mun mielestä (kaupungin asuntotoimisto) pitäis tehdä joku tällainen tutkimusjuttu ja selvittää niinku kansalaisten huolia, ja tämmöstä. Mun mielestä tää on epäreilua. Siis jos mä pystyn tätäkin maksaan, niin miks mä en pysty toista maksaan, miks ne ei voi mulle toista asuntoa antaa et tää on niiku väärin vaan.”

Väliaikaismajoituksen järjestäminen nähtiin usean haastattelun perusteella ongelmallisena esimerkiksi majoituksen levottoman ympäristön, väliaikaisuuden, vaihtuvuuden, pitkittymisen, pienen koon ja heikon laadun vuoksi. Väliaikaismajoituksen ongelmallisuutta on käsitelty omana kappaleenaan edellä luvussa 6.2.3.

Yhteenvetona tämän tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että asunnottomat perheet kokevat saamastaan avusta huolimatta puutteita toisinaan sekä sosiaalitoimen että Suomen palvelujärjestelmän toiminnassa. Sosiaalitoimen osalta puutteita nähtiin esimerkiksi sosiaalityöntekijän tavoitettavuudessa, ennaltaehkäisevän ja varhaisen tuen tarjoamisessa, väliaikaismajoituksessa, uuden asunnon järjestämisessä, asioista tiedottamisessa sekä sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuudessa. Ongelmallisena koettiin muiden toimijoiden osalta asuntotoimistojen käytänteet, työttömyysetuuden ja toimeentulotuen monimutkainen hakuprosessi sekä häätöön liittyvä lainsäädäntö. Palvelujärjestelmän ongelmat asunnottomien lapsiperheiden auttamisessa on tärkeä nostaa esiin, koska sosiaalipalveluiden tarve korostuu marginaalissa elävien yksilöiden kohdalla (Matthies 2014), ja asunnottomuus lisää marginaaliin ajautumisen riskiä lapsiperheiden kohdalla (Nousiainen 2015).

7 YHTEENVETO TUTKIMUSTULOKSISTA

Tämän pro gradu –tutkielman tavoitteena oli tarkastella lapsiperheiden asunnottomuutta perheiden näkökulmasta. Tässä luvussa kiteytetään tutkimuksen keskeisimmät tulokset ja vastaan tutkimuskysymyksiin: ”Mitä asunnottomat perheet kertovat asunnottomuuden syistä, seurauksista ja saamastaan tuesta?” ja ”Miten perheiden kokemukset asunnottomuudesta asettavat heidät joko marginaaliin tai osallisiksi yhteiskunnassa?”. Alaluvussa 7.1 esittelen asunnottomuuden taustalla ilmenevää moniongelmaisuuutta ja alaluvussa 7.2 esittelen yhteiskunnan rakenteellisia ongelmia ja väliaikaismajoituksen haasteita asunnottomuuden taustalla. Alaluvussa 7.3 kerron asunnottomuuden aiheuttamasta perheiden henkisestä kuormituksesta ja seurauksista lasten elämään, sekä alaluvussa 7.4 tarkastelen asunnottomuuteen saatua tukea ja asunnottomuuteen suhtautumista.

7.1 Moniongelmaisuus asunnottomuuden taustalla

Tutkimus osoitti lapsiperheiden asunnottomuuden taustalla voivan vaikuttaa monenlaisia ongelmia. Tutkittavista perheistä kahdessa oli esiintynyt perheväkivaltaa, joista toisessa miehen äitiin kohdistamaa, ja toisessa miehen äitiin sekä lapsiin kohdistamaa. Kolmannen perheen vanhempi kuntoutui parhaillaan huumeongelmasta, ja hänellä oli lisäksi mielenterveysongelma. Neljäs perhe oli maahanmuuttajaperhe, joka oli kärsinyt asumisen ongelmista ja mahdollisesti ympäristön ennakkoluuloista. Perheiden keskuudessa ilmeni lisäksi työttömyyttä, pienituloisuutta, ongelmia naapurustossa sekä vanhempien lapsuudesta alkaneita ongelmia. Näitä ongelmia ilmeni myös päällekkäin osalla perheistä, ja hädön syyt olivat uusiutuneet erään perheen kohdalla. Tämä tutkimus vahvistaa siten aiempaa tutkimustietoa siitä, että lapsiperheiden asunnottomuuden taustalla on usein moniongelmaisuuutta, kuten perheväkivaltaa, työttömyyttä, pienituloisuutta, mielenterveysongelmia, päihdeongelmia ja asumisen ongelmia (mm. Buckner & Bassuk 1999; Portwood ym. 2015). Tutkimuksen valossa asunnottomien perheiden taustat ovat kuitenkin hyvin moninaiset, eivätkä kaikki perheet ole moniongelmaisia. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että asunnottomien lapsiperheiden elämäntilanteet ja taustat ovat hyvin vaihtelevia, eikä perheitä voida tästä syystä niputtaa yhtenäiseksi joukoksi (ks. Jokinen ym. 2004, 13).

Tämä tutkimus vahvistaa tietämystä siitä, että asunnottomuus ja siihen kytkeytyvät ongelmat voivat pahimmillaan aiheuttaa perheille toiseuden ja leimatuksi tulemisen kokemuksia ja yhteiskunnan marginaaliin ajautumista. Tutkimuksen perusteella näyttäytyi, että asunnon

menettämisen myötä perheet kokevat pahimmillaan menettäneensä omat vaikutusmahdollisuutensa ja ajautuvansa muiden ihmisten ja viranomaisten päätösten varassa. Tämä ilmiö liittyy marginalisaatioon ja osallisuuden kapeutumiseen (Dominelli 2014). Asunnottomuuden ja sen taustalla ilmenevien pulmien voidaan näin ollen arvioida kasvattavan perheiden riskiä ajautua yhteiskunnan marginaaliin (ks. myös Nousiainen 2015).

Aiemman tutkimustiedon valossa (mm. Forssen ym. 2002; Saari 2015) on löydetty viitteitä asunnottomuuden ja muiden ongelmien mahdollisesta ylisukupolviuudesta. Ongelmien siirtymistä sukupolvilta toisille näyttäytyi myös tämän tutkimuksen perusteella, koska osa tutkittavista kuvasivat jo lapsuudestaan alkaneita ongelmia, kuten väkivallalle altistumista, traumatisoitumista, holtitonta päihteidenkäyttöä sekä kyvyttömyyttä oman elämänsä hallintaan. On kuitenkin tärkeää nostaa esiin yksilön elämän olevan kokonaisuus, johon vaikuttaa monet eri asiat, elämänkonteksti ja historia, eikä tapahtumien syy-seuraussuhteiden paikallistaminen ole aina mahdollista. Yksilöiden ratkaisujen lisäksi lapsiperheiden asunnottomuuden taustalla vaikuttaa Lehtosen ja Seppälän (2013) kuvaamana myös yhteiskunnan rakenteellisia ongelmia, joita näyttäytyi myös tämän tutkimuksen perusteella.

7.2 Yhteiskunnan rakenteelliset ongelmat ja väliaikaismajoituksen haasteet

Tämä tutkimus osoitti aiemman tutkimustiedon tavoin, että lapsiperheiden asunnottomuuden taustalla vaikuttaa yksilön oman elämänvalintojen ja elämäntilanteen pulmien ohella myös yhteiskunnan rakenteellisia ongelmia, kuten lapsiperheiden aseman heikkenemistä, lapsiperheköyhyyttä, palvelujärjestelmän puutteellisuutta ja avun hakemisen monimutkaisuutta. Niin ikään vuokra-asuntojen vaikea saatavuus pääkaupunkiseudulla sekä lapsiperheille soveltumaton väliaikaismajointus näyttäytyvät ongelmallisina. Saari (2015, 69–70) arvioi niin ikään lapsiperheiden yhteiskunnallisen aseman heikentyneen lapsiperheköyhyyden ja polarisaation lisääntymisen myötä. Yhteiskunnan rakenteellisina ongelmina näyttäytyvät myös aiemman tutkimustiedon valossa kohtuuhintaisten asuntojen puute, vuokratason kasvaminen 2000-luvulla (Kärkkäinen 2002, 385; Lehtonen ja Salonen 2008, 23), työttömyys ja tulottomuus (Timonen 2011, 80) sekä yhteiskunnan asumisjärjestelmän, kuten asuntoloiden ja asumispalveluiden puutteet (Tainio 2009). Ongelmallisena näyttäytyy myös sekä tämän, että aiemman tutkimustiedon valossa, että vaikeasti autettavat yksilöt, kuten samanaikaisesti päihde- ja mielenterveysongelmista kärsivät, ovat vaikeasti autettavissa sosiaalipalveluissa,

ja ajautuvat herkästi palveluista toiseen tulematta autetuiksi (Chaviano 2016; Fredriksson 2008; Lehtonen & Salonen 2008; Nousiainen 2015; Paasu 2005).

Tutkimuksen valossa yhteiskunnan tukiverkosto pelastaa asunnottomaksi jäävät perheet kadulta lainsäädännön velvoittamana (Lastensuojelulaki 417/2007), mutta kuntien tarjoamat väliaikaismajoitusratkaisut eivät aina vastaa perheiden tarpeisiin. Rakenteellisina ongelmina näyttäytyvät tämän tutkimuksen perusteella perheille tarjotun väliaikaismajoituksen osalta perheiden asunnottomuuden pitkittyminen sekä sosiaalitoimen järjestämien väliaikaismajoitusten vaihtuvuus, turvattomuus, heikko laatu, pieni koko sekä soveltumattomuus lapsiperheille. Väliaikaismajoituksen ongelmallisuus, sekä niiden kuormittava, toisinaan jopa traumaattinen vaikutus perheille, tunnistetaan myös kansainvälisissä tutkimuksissa (Barnes 1999; Cumella & Vostanis 1999; Kirkman ym. 2010; Power ym. 1999). Yksilön asuinpaikka voidaan Jokisen (2004, 74) kuvaamana yhdistää identiteettiin yksilön rakentaessa paikalle identiteettiä ja päinvastoin. Tämä tutkimus osoittaa asuinpaikalla olevan suuri merkitys perheiden hyvinvointiin ja turvallisuuden tunteeseen. Johtopäätöksenä tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että asunnottomuus ja lapsiperheille soveltumaton väliaikaismajointus voivat pitkittyessään heikentää perheiden elämänlaatua, vähentää osallisuutta sekä lisätä riskiä ajautua yhteiskunnan marginaaliin (mm. Nousiainen 2015).

7.3 Perheiden henkinen kuormitus ja seuraukset lasten elämään

Asunnon menettämisestä voi aiheutua perheille tutkimuksen valossa henkistä kuormitusta, kuten masennusta, turvattomuutta, toivottomuutta ja ennakoimattomuutta. Asunnottomuudesta aiheutuu perheille myös paljon käytännön pulmia, kuten uuden asunnon etsimistä ja tavaroiden varastointia, jotka kuormittavat perheitä lisää jo valmiiksi raskaassa tilanteessa. Lapsiperheiden asunnottomuuden aiheuttama henkinen kuormitus perheille on tunnistettu myös kansainvälisissä tutkimuksissa (mm. Hutchinson 1999), ja asunnottomuuden on todettu heijastuvan sitä kautta negatiivisesti myös vanhemmuuteen (Barnes 1999). Myös tässä tutkimuksessa ilmeni osan vanhemmista kuormittuneen henkisesti ja jopa masentuneen raskaan tilanteen seurauksesta, joka ei voi olla vaikuttamatta vanhemmuuteen ja vanhemman mahdollisuuksiin olla lapselle läsnä. Johtopäätöksenä tutkimuksen perusteella voidaan todeta asunnottomuuden kasvattavan riskiä yksilöiden henkisen hyvinvoinnin ja jopa mielen-terveyden järkkymiselle, ja sitä kautta myös vanhemmuudelle. Asunnottomuuden altistaminen mielenterveysongelmille on todennettu myös aiemman tutkimustiedon valossa (Cumella 1999a; Panos 1999; Vostanis 1999). Asunnon menettämisen seuraukset näyttävät lisäävän

tämän tutkimuksen perusteella myös perheiden marginaaliin ajautumisen riskiä ja vähentävän osallisuutta, koska osa vanhemmista kokivat omien vaikutusmahdollisuuksiensa heikentyneen elämässään (ks. myös Dominelli 2014).

Tutkimuksen perusteella asunnottomuus ja väliaikaismajoitus voivat vaikuttaa negatiivisesti lasten elämään. Asunnon menettämisestä koituu lapsille esimerkiksi henkistä kuormitusta sekä epävarmuutta tulevaisuudesta. Väliaikaismajoitus näyttäytyy lasten näkökulmasta pahimmillaan turvattomalta ja levottomalta. Asunnottomuudesta aiheutuu haasteita myös lasten sosiaalisille suhteille ja vapaa-ajan viettämiselle sekä huolta koulun vaihtumisesta. Asunnottomuuden seurauksena lasten hyvinvointi voi heikentyä myös vanhempien kokeman kuormituksen vuoksi (ks. myös Barnes 1999), kuten jo edellä mainittu. Asunnottomuudesta näyttää siten aiheutuvan monin tavoin kuormitusta lasten elämään. Lapsuuden perheessä koettu kodittomuuden tunne voi vaikuttaa koko loppu elämään aiheuttaen pahimmillaan huono-osaisuuden kierteen (Lehtonen & Seppälä 2013). Johtopäätöksenä tästä voidaan todeta asunnottomuuden kasvattavan myös lasten marginaaliin ajautumisen riskiä (Nousiainen 2015).

Edellä kuvatuista asunnottomuuden negatiivisista seurauksista huolimatta perheillä näyttäytyy tutkimuksen perusteella olevan runsaasti voimavaroja, kuten lapset, perheen yhtenäisyys ja sosiaaliset suhteet, jotka ovat tunnistettu myös aiemman tutkimustiedon valossa (Herber ym. 2015; Saari 2015). Asunnottomuus voi Barnesin (1999) kuvaamana jopa vahvistaa perheiden sosiaalisia suhteita, ja lasten psyykkiset suojausmekanismit ja sosiaalisten suhteiden pysyvyys voivat Vostanisin (1999) mukaan ennaltaehkäistä lasten pahoinvointia ja psyykkistä sairastumista kuormitustilanteissa. Johtopäätöksenä voidaan todeta asunnottomuuden olevan riski tasapainoisen lapsuuden kokemukselle, mutta asunnottomuus ei automaattisesti merkitse kaikkien lasten kohdalla pysyviä ongelmia.

7.4 Asunnottomuuden tuki ja asunnottomuuteen suhtautuminen

Tutkimuksen valossa perheet ovat saaneet runsaasti taloudellista, ohjauksellista ja henkistä apua sosiaalitoimelta jäätyään asunnottomiksi. Perheet ovat myös pääsääntöisesti tyytyväisiä saamaansa apuun. Tärkeänä autetuksi tulemisen kokemuksessa näyttäytyy konkreettinen apu asioiden hoitamisessa, taloudellinen tuki, luottamuksellinen, kunnioittava ja yksilöllinen kohtaaminen sekä sosiaalityöntekijän tavoitettavuus. Myös perheiden oman toimijuuden tu-

keminen on tärkeää perheiden osallisuuden mahdollistamisen ja marginalisoitumisen kannalta (ks. Chaviano 2016). Myös aiemman tutkimustiedon valossa merkittävänä tekijänä asunnottomuuteen puuttumisessa näyttäytyy työntekijän ja yksilön välinen osallistava ja vastavuoroinen suhde (mm. Haatela 2015; Juhila 2011; Nousiainen 2005) ja emansipatorinen työote (mm. Nousiainen 2005). Niin ikään moniammatillinen yhteistyö (mm. Granfelt 2005; Manninen & Tuori 2005), vertaistuki ja yhteisöllisyys (mm. Manninen & Tuori 2005) nähdään tutkimusten perusteella hyödyllisinä asunnottomien perheiden auttamisessa.

Tutkimus osoittaa, että asunnottomat lapsiperheet tulevat kohdatuksi Suomen palvelujärjestelmässä. Tutkimusaineistosta nousee kuitenkin heikkouksia palveluverkoston ja sosiaalitoimen auttamiskeinoihin liittyen. Puutteita koetaan sosiaalitoimen palveluiden osalta esimerkiksi sosiaalityöntekijän tavoitettavuudessa, ennaltaehkäisevän ja varhaisen tuen tarjoamisessa, väliaikaismajoituksessa, uuden asunnon järjestämisessä, asioista tiedottamisessa sekä sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuudessa. Muiden toimijoiden osalta ongelmallisena nähdään esimerkiksi asuntotoimistojen toiminta, työttömyysetuuden ja toimeentulotuen hakemisen vaikeus sekä häätöön liittyvä lainsäädäntö. Etenkin kuormittavissa tilanteissa olevien yksilöiden voimavarat ja toimintakyky eivät aina riitä itsenäiseen toimintaan, jolloin kaivattaisiin sosiaalityöntekijältä aktiivisempaa roolia perheiden tukemisessa ja perheiden asioiden ajamisessa. Palvelujärjestelmän ongelmat asunnottomien lapsiperheiden auttamisessa on tärkeä nostaa esiin, koska sosiaalipalveluiden tarve korostuu Matthiesin (2014) kuvaamana juuri marginaalissa elävien yksilöiden kohdalla, ja asunnottomuus lisää marginalisoitumisen riskiä lapsiperheiden kohdalla (Nousiainen 2015).

Asunnottomuus näyttää tutkimuksen valossa vaikuttavan osaltaan yksilön suhtautumiseen tulevaisuuteensa sekä omaan identiteettiinsä. Vanhempien kokemukset tulevaisuudesta ja vaikutusmahdollisuuksistaan vaihtelivat tässä tutkimuksessa aina toiveikkuudesta toivottomuuteen. Huomionarvioista on, että samat tutkittavat saattoivat tuottaa sekä optimistisia, että pessimistisiä näkemyksiä tilanteensa ja tulevaisuutensa suhteen. Tämä kertoo paljon asunnottomuuden monisyisestä ongelmasta. Perheiden voimavaroina ja positiivista uskoa tulevaisuuteen luovina tekijöinä näyttäytyvät lapset, perheen yhtenäisyys sekä läheisiltä ja sosiaalitoimelta saatu tuki. Niin ikään optimistinen elämänasenne, uskonto, periksi antamattomuus sekä unelma pysyvästä kodista näyttäytyvät perheiden vahvuuksina. Haastateltavien

asentoituminen tulevaisuuteen vaihteli perheen tilanteesta ja taustasta riippuen. Tämän tutkimuksen valossa asunnottomuuden pitkittyminen voi aiheuttaa toivottomuutta ja toiseuden kokemuksia, sekä osallisuuden heikentymistä yhteiskunnassa (ks. Dominelli 2014).

Asunnon menettämisen myötä sekä kodin että omien tavaroiden merkitys korostuvat tutkimuksen perusteella. Kotiin liitetään pysyvyyden, turvallisuuden ja ennakoitavuuden tunteuksia. Kodin tärkeä merkitys on tunnistettu myös aiemman tutkimustiedon valossa. Esimerkiksi Vilkkonen (2010 a, 37-38) kuvaa kotia tilana, johon liittyy runsaasti emotionaalista latausta, unelmia, elämän suunnittelua sekä toiveita, jotka pohjautuvat yksilön motivaatioon, yhteiskuntaan ja ajankuvaan. Myös yksilön toimijuus liitetään kotiin (Vilkkonen 2010 b, 16). Kodin puuttuminen voi siten kasvattaa marginaaliuden riskiä yksilön osallistumismahdollisuuksien kapeutuessa asunnottomuuden seurauksena (ks. Uggerhøj 2014). Tässä tutkimuksessa myös omilla tavaroilla nähtiin tärkeä merkitys kodin tunteen rakentumisessa. Kodin tavaroiden yhteys moninaisten muistojen ja merkitysten rakentamiselle on tunnistettu myös aiemman tutkimustiedon valossa (Huokuna 2010; Vilkkonen 2010 a). Johtopäätöksenä voidaan todeta kodin ja tavaroiden olevan muutakin kuin materiaa. Niillä on tunnearvoa ja henkinen merkitys perheiden elämään ja kodin tunteeseen.

8 POHDINTA

Tässä luvussa peilaan tutkimustuloksia teoreettiseen keskusteluun tarkastellen alaluvussa 8.1 lapsiperheiden asunnottomuutta marginaalin ja osallisuuden näkökulmista. Lisäksi pohdin tutkimuksen tavoitteiden saavuttamista ja tulosten hyödynnettävyyttä alaluvussa 8.2. Arvioin alaluvussa 8.3 tutkimusmetodeita kriittisesti, ja esitän jatkotutkimusaiheita alaluvussa 8.4. Lopuksi esitän alaluvussa 8.5 suosituksia asunnottomuuteen puuttumisesta sekä tutkimuksen keskeisiä johtopäätöksiä.

8.1 Marginaalissa ja osallisena

Tutkimuksen alussa nostin esiin perheiden tulevan sekä määritellyksi että konkreettisesti syntyneeksi yhteiskunnan keskiöstä sen reunoille, marginaaliin asunnottomuuden myötä. Myös tämän tutkimuksen perusteella asunnottomaksi jääneet lapsiperheet näyttävät elävän vääjäämättä yhteiskunnan marginaalissa, koska heiltä puuttuu valtaväestöstä poiketen oma koti. Kotiin paikallistuu myös yksilön toimijuus, joten kodin puuttuminen kapeuttaa oman toimijuuden mahdollisuuksia (Vilkkonen 2010 b), joka näyttäytyi myös tässä tutkimuksessa.

Asunnottomuuden taustalla vaikuttaa usein moniongelmaisuutta (Saari 2015), ja asunnottomuus yhdistettynä muihin ongelmiin vaikuttaa negatiivisesti yksilöiden identiteettiin (mm. Granfelt 1998; Haatela 2015; Nousiainen 2005). Asunnottomuudesta aiheutuu siten marginalisoitumista usealla elämän eri osa-alueella (Granfelt 1998). Tämä tutkimus osoittaa, että asunnottomuus, sekä sen taustalla vaikuttavat ongelmat aiheuttavat perheille myös kokemuksia osallisuuden, eli oman toimijuuden kapeutumisesta. Etenkin asunnottomuuden pitkittyminen ja väliaikaismajoitusten vaihtuvuus aiheuttavat tutkittaville kokemuksia oman toimijuutensa kapeutumisesta, ja muiden varassa elämisestä. Tästä on seurannut perheille muun muassa epävarmuutta, henkistä kuormitusta sekä huolta lapsista. Niin ikään asunnottomuuden taustalla toisinaan vaikuttavat luottotietojen menetys sekä mielenterveys- ja päihdeongelmat vaikeuttavat tutkimuksen perusteella huomattavasti yksilöiden toimimista yhteiskunnassa ja sen palvelujärjestelmässä aiheuttaen toiseuden kokemuksia tutkittaville.

Huomionarvoisena tutkimuksesta nousee, että asunnottomuus ei automaattisesti aiheuta marginaaliuden kokemusta. Kaikki asunnottomat perheet eivät paikallista itseään puheen tasolla marginaaliin. Osa tutkittavista kokivat voivansa vaikuttaa elämäntilanteeseensa aktiivisesti asunnottomuudesta ja muista ongelmistaan riippumatta, joten heidän osallisuuden voidaan arvioida toteutuvan yhteiskunnassa. Osa tutkittavista kokivat puolestaan olevansa

muiden armoilla sekä asumisensa että tulevaisuutensa suhteen. Tutkimustulosten myötä voidaan pohtia, merkitseekö marginaalissa oleminen valtavirrasta poikkeamista, vai sitä, että tuntee osallisuutensa ja toimijuutensa kapeutuneen.

Marginalisoitumisen riskien tunnistaminen on sosiaalityön näkökulmasta tärkeää, koska sosiaalityön perinteisenä ammatillisena missiona on yhteiskunnan marginaaleissa elävien ihmisten puolelle asettuminen ja heidän asemansa ja osallisuutensa parantamiseen pyrkivä työote (Juhila 2002, 11). On kuitenkin tärkeää tiedostaa, että myös yhteiskunnan rakenteet ja instituutiot (Uggrehøj 2014), sosiaalityö mukaan lukien (Rajavaara 2011), voivat sysätä yksilöitä marginaaliin. Myös marginaalissa elävien määrittelyminen voi syventää toiseuden kokemusta ja vahvistaa negatiivisia stereotyyppioita (Helne 2002; Tainio 2009). Yksilöiden osallisuutta voidaan lisätä sosiaalityössä voimaannuttavan, dialogisen ja tasavertaisen asiakassuhteen avulla, joka auttaa yksilöitä määrittelemään itse omaa tilannettaan ja osallistumaan itseään koskevaan päätöksentekoon (Dominelli 2014; Siisäinen 2014).

8.2 Tutkimuksen tavoitteiden saavuttaminen ja tulosten hyödynnettävyys

Tällä tutkimuksella tavoiteltiin perheiden äänen ja näkemysten esiin tuomista lapsiperheiden asunnottomuuden syistä, seurauksista ja auttamismuodoista. Tutkimuksen avulla nostettiin esiin neljän vanhemman ja kahden nuoren kertomus perheen asunnottomaksi jäämisestä sekä heidän subjektiivista kokemuksistaan aiheeseen liittyen. Tutkimuksen myötä saatiin kattava ja monipuolinen kuva lapsiperheiden asunnottomuudesta otoksen pienuudesta huolimatta. Kiitos tästä kuuluu tutkittaville, jotka kertoivat haastatteluiden yhteydessä pääsääntöisesti varsin avoimesti asunnottomuudestaan aiheen arkaluonteisuudesta riippumatta.

Asunnottomuus aiheuttaa lukuisia ongelmia perheille (Buckner & Bassuk 1999) ja kasvattaa riskiä ajautua yhteiskunnan marginaaliin (Nousiainen 2015). Nämä ilmiöt ovat todennettavissa myös tämän tutkimuksen perusteella. Ongelmallista on, että marginaalissa elävien ääni tulee harvoin kuuluville heidän tilanteestaan keskusteltaessa, koska asunnottomat itse harvoin äänestävät ja järjestäytyvät ajamaan asioitaan (Saari 2015). Tutkimuksen avulla mahdollistui syrjäytymisvaarassa elävien asunnottomien perheiden kuulluksi tuleminen ja mahdollisuus määritellä itse omaa tilannettaan, ja siten tuottaa vastapuhetta marginalisaatiolle (vrt. Jokinen ym. 2004, 11). Osallisuuden mahdollistamisella voidaan edistää syrjäytymisvaarassa olevien yksilöiden toimijuutta, ja tuoda heidän ääntään kuuluviin voimaannuttavan

työotteen avulla (Siisäinen 2014). Suurin osa tutkittavista ilmaisivat kokevansa tutkimukseen osallistumisen tärkeänä muiden perheiden auttamiseksi ja palveluiden kehittämiseksi.

Tutkimuksen tavoitteena oli myös tuottaa lisätietoa lapsiperheiden asunnottomuudesta, koska lapsiperheiden asunnottomuus on niukasti tutkittu aihe Suomessa (Kärkkäinen 2002, 379). Tutkimuksen avulla pureuduttiin lapsiperheiden asunnottomuuden taustalla vaikuttaviin syihin, seurauksiin, väliaikaismajoitukseen ja muihin auttamismuotoihin, sekä asunnottomuuden seurauksiin lasten elämään ja koko perheen henkiseen kuormitukseen. Tutkimuksen avulla mahdollistui sekä vanhempien että nuorten näkemysten esiin nostaminen. Tutkimuksen tavoite tuottaa lisää ja monipuolista tietoa lapsiperheiden asunnottomuudesta toteutui siten pienestä otoksesta huolimatta.

Tutkimuksen tulokset antavat suuntaviivoja lapsiperheiden asunnottomuuden taustalla vaikuttaviin syihin, seurauksiin ja perheiden kokemuksiin Suomessa. Tutkimustiedon tuottaminen lapsiperheiden asunnottomuudesta on tärkeää ongelmien ennaltaehkäisemiseksi, perheiden auttamiseksi ja palveluiden kehittämiseksi sosiaalityön keinoin. Tuntemus marginaalissa elävistä yksilöistä, sekä heidän kohtaamisestaan ja auttamisestaan sisältyy kiinteänä osana sosiaalityön asiantuntijuuteen (Juhila 2002, 14). Tämä tutkimus auttaa osaltaan syventämään sosiaalityön asiantuntemusta asunnottomien lapsiperheiden parissa toimimisessa. Lisäksi tutkimuksen avulla nousi useita kehittämisen tarpeita perheiden asunnottomuuteen vastaamisessa, joten tutkimuksen avulla tuotettu tieto perheiden asunnottomuudesta mahdollistaa osaltaan palveluiden ja auttamismuotojen kehittämistä jatkossa.

8.3 Tutkimusmetodien kriittistä arviointia

Tutkimuksen tulokset ovat vain suuntaa-antavia otoksen pienen koon vuoksi, eikä sen perusteella voida vetää laajoja yleistyksiä lapsiperheiden asunnottomuudesta. Toisaalta laadulliselle tutkimukselle on luonteenomaista pieni otos ja tietoisuus siitä, ettei sen avulla pyritä tilastollisiin yleistyksiin (Hirsjärvi ym. 2014, 181; Tuomi & Sarajärvi 2009, 85). Kvalitatiivinen lähestymistapa soveltui tähän tutkimukseen, koska tutkimuksessa tavoiteltiin yksilön äänen ja yksilöllisen kokemuksen esille nostamista tutkittavasta ilmiöstä (Hirsjärvi ym. 2014, 161,164). Tutkimuksessa tiedostetaan, että yksilön subjektiivista kokemusmaailmaa tarkasteleva lähestymistapa tuottaa faktatiedon sijaan tietoa yksilön sosiaalisesta todellisuudesta, joka ei ole yleistettävissä olevaa tietoa (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 63).

Tavoitteena tutkimuksessa on ollut ymmärtää haastateltavien kokemuksia asunnottomuudesta, ja analysoida niitä aiempaan tutkimustietoon peilaten. Tutkimuksessa tunnistetaan, ettei tutkijalla ole koskaan mahdollisuutta tavoittaa täysin yksiselitteistä, perimmäistä ja ristiriidatonta totuutta tutkittavasta asiasta. Tieto ei siten koskaan ole arvovapaata, vaan myös tutkijan oma elämänselitys, kokemusmaailma ja tarkastelukonteksti vaikuttavat tutkijan tapaan tulkita ilmiöitä. (Granfelt 1998, 16, 38.) Tutkimuksessa huomioidaan, että tutkijan arvolähtökohdat muovaavat väistämättä tapaa, jolla tutkimuskohdetta lähestytään (Hirsjärvi ym. 2014, 161). Myös analyysin lopputulos ja tutkimusraportti ovat tutkijan tulkinnallisia konstruktioita tutkittavasta asiasta (Kiviniemi 2007, 80, 83). Tutkimuksessa olen peilannut tutkittavaa aihetta siten väistämättä oman taustani, koulutukseni ja elämänselitykseni kautta.

Tutkimuksen aineistonkeruumenetelmänä haastattelu soveltui tutkimukseen hyvin, koska se tarjosi minulle tutkijana mahdollisuuden esittää tarkentavia kysymyksiä, oikaista väärinkäsityksiä, selventää haastateltavien ilmausten sanamuotoja sekä käydä keskustelua haastateltavien kanssa (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 73). Narratiivinen haastattelu soveltui tutkimusaiheeseen, koska asunnottomuuden polku on usein lineaarinen, ja narratiivisessa haastattelussa suunnataan keskustelua lineaarisesti menneisyyteen, nykyisyyteen ja tulevaisuuteen (Kulmala 2006, 94). Haastattelun varjopuolena on tarpeen nostaa esiin, että haastattelun luotettavuutta voi kuitenkin heikentää tutkittavien yksilöiden taipumus antaa haastattelutilanteissa sosiaalisesti suotavia vastauksia, ja haastatteluaineisto on aina kontekstisidonnainen (Hirsjärvi ym. 2014, 206-207). Lisäksi on syytä tehdä näkyväksi, ettei yhden haastattelun avulla voida saavuttaa koko totuutta yksilön kokemuksista ja kertomuksesta, eivätkä haastateltavien subjektiiviset kokemukset ole myöskään vertailukelpoisia. Tutkimuksessa tiedostetaan konstruktiivisen lähestymistavan mukaisesti, että tutkittavat muodostavat kuvan omasta sosiaalisesta todellisuudestaan, joka on ihmismielestä riippuvainen, ja johon vaikuttaa yksilön luomat merkitykset ja tulkinnat (Tuomi & Sarajärvi 2009, 63). Haastatteluiden yhteydessä tutkittavat myös muodostavat tarinaa elämänselityksestä ja kokemuksistaan kerrottavissa muodossa omaan elämänselitykseen peilaten (ks. Paananen 2008).

Tutkimuksessa on niin ikään huomioitu, että aiheen arkaluonteisuus voi vaikuttaa haastateltavan halukkuuteen puhua tutkittavasta ilmiöstä, ja se kasvattaa riskiä jättää aineisto puutteelliseksi (Laitinen & Uusitalo 2008). Osallistuminen tähän tutkimukseen on kuitenkin ollut vapaaehtoista, joten tutkittavien oletetaan punninneen asiaa jo ennen haastatteluun osallis-

tumista. Haastattelu tiedonkeruumenetelmänä soveltui tähän tutkimukseen aiheen arkaluonteisuuden vuoksi, koska tutkittavat saivat itse valita, mitä, ja miten halusivat elämäntilanteestaan kertoa. Kolmen haastattelun toteuttaminen haastateltavien kotona tai sen hetkessä majoituspaikassa, tarjosi haastatteluille luottamuksellisen ja avoimen keskusteluympäristön. Koti voidaan nähdä haastatteluympäristönä erityisenä ja haastateltavan näkökulmasta luonnollisena, koska tieto on aina sidottu kontekstiin, ja kodissa toimitaan perheen asettamin ehdoin (Helavirta 2007, 634). Sen sijaan erään haastateltavan toiveesta työhuoneessani toteutettu haastattelu oli ilmapiiriltään pidättyväisempi ja kestoaltaan lyhyempi. Tämän seurauksena jäin pohtimaan haastattelun toteutuspaikan vaikutusta haastattelun ilmapiiriin. Toisaalta haastateltava toivoi itse haastattelun toteuttamista työhuoneessani.

Tutkimuksessa tiedostetaan, että tarkastelemalla lapsiperheiden asunnottomuutta rinnastetuna marginaaleihin, voidaan tahattomasti jopa edesauttaa asunnottomien lapsiperheiden kategorisointia ja marginaaliuden syventymistä ja (ks. Jokinen ym. 2004; Perttula 2015). Toisaalta tutkimuksen avulla tuotettiin myös vastapuhetta liittyen asunnottomien perheiden kategorioimisesta tiettyyn muottiin (vrt. Juhila 2004, 29), ja lisättiin asunnottomien perheiden osallisuutta tarjoamalla heille mahdollisuus saada äänensä kuuluviin (ks. Videmsek 2014). Kolmanneksi sosiaalityön näkökulmasta marginalisaation riskin tunnistaminen asunnottomuuden yhteydessä on perheiden auttamisen kannalta tärkeää, koska sosiaalityön tehtävänä on ylläpitää toivoa ja muutoksen mahdollisuutta vaikeissa elämäntilanteissa olevien yksilöiden kohdalla (Granfelt 1998, 177). Tässä valossa tutkimustiedon kasvattaminen lapsiperheiden asunnottomuudesta Suomessa, ja siihen liittyvästä marginaaliudesta, on perusteltua.

8.4 Jatkotutkimusaiheita

Tutkimus vahvisti aiempaa teoretietoa siitä, että asunnottomuudella on merkittäviä seurauksia lasten elämään (mm. Barnes 1999; Herber ym. 2011; Kirkman ym. 2010). Autettaessa asunnottomia perheitä, tulee lasten asema nostaa sosiaalityön keskiöön. Kahden nuoren spontaani osallistuminen tähän tutkimukseen, ja nuorten tarve kertoa tilanteestaan omasta näkökulmastaan, osoittautui erittäin tärkeäksi ja informatiiviseksi. Tutkimuksen perusteella tärkeänä jatkotutkimusaiheena näyttäytyy siten lasten ja nuorten kokemusten tarkempi kartoittaminen asunnottomuudesta ja väliaikaismajoituksesta Suomessa.

Asunnottomille lapsiperheille tarjottavat väliaikaismajoitusratkaisut näyttävät toisinaan ongelmallisilta tutkimuksen perusteella. Perheet voivat joutua vaihtamaan väliaikaismajoituspaikkoja, ja väliaikaismajoitus saattaa pitkittyä jopa vuosien mittaisiksi. Väliaikaismajoituksessa vietetty aika näyttäytyi tutkimuksen valossa merkittävänä asunnottomuuden prosessissa, ja sillä oli runsaasti negatiivisia vaikutuksia lasten ja perheiden hyvinvointiin, turvallisuuden ja ennakoitavuuden tunteeseen sekä arjen sujumiseen. Jatkotutkimusaiheena näyttäytyy näin ollen asunnottomille perheille suunnattujen väliaikaismajoitusten tarkastelu ja ennen kaikkea väliaikaismajoitusprosessin kehittäminen.

Tutkimuksessa tiedostetaan, että lapsiperheiden asunnottomuutta on lähestytty yksipuolisesti pelkästään sosiaalitoimen asiakkaiden näkökulmasta, jolloin esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden ja palvelun tarjoajien näkökulma jää sivuun. Tutkimuksessa myös tunnistetaan jokaisen yksilöivän konstruoivan omaa totuutta ja tarinaa elämästään, eikä asiakkaan näkökulma varmastikaan ole ainut oikea. Tutkimuksessa on kuitenkin suunnattu katse juuri asiakkaan kokemukseen tutkittavasta aiheesta, eikä yksilön kokemusta voida koskaan kyseenalaistaa. Jatkotutkimusaiheena näyttäytyy siten sosiaalityöntekijöiden ja muiden asunnottomien parissa työtä tekevien näkökulmien selvittäminen lapsiperheiden asunnottomuudesta ja sen auttamiskeinoista Suomessa.

8.5 Lopuksi

Tämä tutkimus nojaa teoreettiseen keskusteluun marginaalista ja osallisuudesta. Nämä teemat nousivat vahvasti esiin sekä tämän tutkimuksen myötä toteutetuissa haastatteluissa, että tutkimusta varten perehtymässäni tutkimus- ja teorian tiedossa. Tutkimus osoitti aiemman teorian tiedon tavoin, että asunnottomuuden taustalla on moniongelmaisuuksia, kuten taloudellisia ongelmia, työttömyyttä, päihde- ja mielenterveysongelmia sekä perheväkivaltaa (Buckner & Bassuk 1999; Lehtonen ym. 2013). Asunnottomuus kasvattaa siten perheiden riskiä ajautua yhteiskunnan marginaaliin (Nousiainen 2015), jolloin yksilöiden osallisuus omiin asioihinsa vaikuttamisessa heikkenee (Dominelli 2014; Granfelt 1998; Uggerhoj 2014). Näin ollen on tärkeää kiinnittää huomiota perheiden tukemiseksi takaisin yhteiskuntaan sekä omaan aktiiviseen toimijuuteen esimerkiksi asiakkaita osallistavan, dialogisen ja yhteiskuntaan integroivan työtöiden avulla (Juhila 2002; Nousiainen 2015; Saari 2015), jonka tavoitteena on asiakkaan voimaantuminen (empowerment) ja aktiivinen toimijuus (Payne 2005). Tässä valossa korostuu nähdäkseni juuri sosiaalityön tärkeä rooli heikossa asemassa olevien asunnottomien perheiden osallisuuden ja oman toimijuuden lisäämisessä sekä perheiden äänen

esiin nostamisessa yhteiskunnallisen tietoisuuden kasvattamiseksi lapsiperheiden asunnottomuudesta.

Asunnottomuuden ollessa niin kutsuttu pirullinen ongelma, tarvitaan sen hoitamiseen viranomaisrajoja ylittävää yhteistyötä (Hutchinson 1999) esimerkiksi asunto- ja sosiaalitoimen, kuntien, järjestöjen sekä kolmannen sektorin välillä (Hynynen 2005). Lisäksi kaivataan myös riittäviä taloudellisia resursseja niin työntekijöiden kuin palveluidenkin suhteen. Näin ollen moniammatillinen yhteistyö esimerkiksi päihdepalveluiden, mielenterveyspalveluiden, toimeentulotuen, talous- ja velkaneuvonnan sekä lastensuojelun kesken on nähdäkseni tärkeää asunnottomien perheiden auttamisessa (ks. myös Paasu 2005; Tainio 2009; Timonen 2011). Etenkin sellaisten perheiden kohdalla, joiden keskuudessa ilmenee yhtäaikaista päihde- ja mielenterveysongelmaa, korostuu yhteistyön tekeminen eri toimijoiden välillä. Tällaiset henkilöt ajautuvat muussa tapauksessa herkemmin palveluista toiseen, ja ovat vaikeammin autettavissa suuresta avun tarpeestaan huolimatta sekä tämän, että aiemman tutkimustiedon perusteella (Fredriksson 2008; Korhonen 2002; Lehtonen & Salonen 2008; Manninen & Tuori 2005; Nousianen 2005; Paasu 2005).

Tutkimus osoitti aiemman tutkimustiedon tavoin köyhyyden ja taloudellisten ongelmien liittyvät merkittävänä tekijänä lapsiperheiden asunnottomuuteen (mm. Buckner & Bassuk 1999; Hutchinson 1999; Vostanis 1999; Portwood ym. 2015). Köyhyys vaikuttaa negatiivisesti lapsiperheiden hyvinvointiin ja arkeen (Forssen 2012). Perheiden auttamisessa tärkeänä näyttäytyy epävarman asumisen tilanteessa olevien perheiden taloudellisen tilanteen kartoittaminen, ja tarvittaessa tuen tarjoaminen talouden hallinnan ongelmiin jo varhaisessa vaiheessa, esimerkiksi talouden sosiaaliohjauksen tai palveluohjauksen keinoin. Myös yhteistyö esimerkiksi talous- ja velkaneuvonnan, sosiaalisen luotonuksen, ulosottoviraston sekä asuntotoimistojen kanssa näyttäytyy sosiaalityön kannalta tärkeänä perheiden auttamiseksi. Lapsiperheiden marginalisaation ehkäisemisessä yhteiskunnalla ja laaja-alaisella perhepolitiikalla on Forssenin (2012, 109) kuvaamana merkittävä rooli. Lapsiperheiden taloudelliseen tilanteeseen voidaan vaikuttaa esimerkiksi taloudellisilla tulonsiirroilla. Päivähoidon tarjoamisella voidaan edesauttaa vanhempien työllistymismahdollisuuksia ja lasten tasapainoista kehitystä. Peruskoulunjärjestelmän avulla voidaan taata lapsille tasa-arvoinen asemasa kouluttautumiseen ja sosiaaliseen nousuun nähden. Lapsiperheiden hyvinvointipalveluilla voidaan tukea lasten kehitystä ja vanhempien roolia kasvattajina. (Forssen 2012, 109.)

Suomen palvelu- ja tulonsiirtojärjestelmä on monimutkainen ja pirstaleinen (Jaskari 2007; Saari 2015, 22). Etuuksien hakeminen edellyttää asiakkailta voimavaroja ja taitoa sukku-loida eri palveluiden piirissä. Heikossa asemassa olevat yksilöt joutuvat usein hakemaan palveluita ja tulonsiirtoja monesta paikasta samanaikaisesti, joka näyttäytyi myös tämän tutkimuksen perusteella. Tässä valossa korostuu sosiaalityöntekijän rooli palveluiden koordi-noijana. Suomen palvelujärjestelmää tulisi myös kehittää kohti asiakaslähtöisempään ja sel-keämpään suuntaa siten, että tarvittavat palvelut olisivat saatavilla samalta tiskiltä.

Aiempaa tutkimustietoa mukaillen, tämä tutkimus osoitti, että lapsiperheiden asunnottomuu-den taustalla vaikuttaa yksilöiden ongelmien lisäksi yhteiskunnan rakenteellisia ongelmia, kuten lapsiperheköyhyyttä, lapsiperheiden yhteiskunnallisen aseman heikentymistä (Saari 2015, 69–70), kohtuuhintaisten asuntojen puutetta (Kärkkäinen 2002, 385; Lehtonen ja Sa-lonen 2008, 23), työttömyyttä, tulottomuutta (Timonen 2011, 80) sekä yhteiskunnan asumis-järjestelmän, kuten asuntoloiden ja asumispalveluiden puutteita (Tainio 2009). Yhteiskun-nan rakenteellisiin ongelmiin ja lapsiperheiden asunnottomuuteen tulisi siten puuttua esi-merkiksi kaventamalla sosioekonomisten ryhmien välisiä eroja, ehkäisemällä etnistä vie-raantumista, poistamalla kannustinloukkuja (Saari 2015, 46) sekä muuttamalla vuokratasoa, työttömyyttä ja sosiaaliturvaa koskevaa lainsäädäntöä (Saari 2015, 137). Lisäksi asunnotto-muuteen tulisi puuttua lisäämällä kohtuuhintaisia vuokra-asuntoja (Timonen 2011, 25) sekä kunnan ja sosiaalitoimen tarjoamia asuntoja (Korhonen 2002, 26).

Yhteiskunnan rakenteellisiin ongelmiin vaikuttaminen on tärkeää, koska sekä tämän, että aiemman tutkimustiedon perusteella on löydetty viitteitä asunnottomuuden ja muiden ongel-mien ylisukupolvisuudesta (mm. Forssen ym. 2002; Saari 2015). Lapsuuden perheessä ko-ettu kodittomuuden tunne voi vaikuttaa koko loppu elämään aiheuttaen pahimmillaan huono-osaisuuden kierteen (Lehtonen & Seppälä 2013). Asunnottomat perheet ovat kuiten-kin hyvin erilaisia tämän tutkimuksen valossa, eikä heitä voi yhdistää samankaltaiseksi ryh-mäksi. Usein perheiden asunnottomuuden taustalla vaikuttavat elämänhallinnalliset ongel-mat, ja asunnottomuus voi myös uusiutua. Tärkeänä näyttäytyvät varhainen puuttuminen perheiden asumisen ongelmiin ja asunnottomuuden ennaltaehkäiseminen (mm. ARA 2016, 7; Fredriksson 2008, 23; Korhonen 2002, 20; Lehtonen & Salonen 2008, 23, 24). Suosituk-sena on asumisen tukipalveluiden (Timonen 2011, 82) ja asumisneuvonnan (Saari 2015, 25) lisääminen sekä lastensuojelun aktiivisempi osallistuminen työskentelyyn (Lehtonen ym. 2013).

Kehittämisen tarpeena näyttäytyy tutkimuksen valossa niin ikään asunnottomille perheille tarjottava väliaikaismajoitus, koska väliaikaismajoitus näyttää toisinaan ongelmalliselta sen väliaikaisuuden, pitkittymisen, vaihtuvuuden, heikon laadun, pienen koon, turvattomuuden ja levottomuuden perusteella (ks. myös Power ym. 1999). Lisäksi asunnottomuuskierteen taustalla voivat vaikuttaa myös asumisjärjestelmän, kuten asuntoloiden ja asumispalveluiden puutteet (Tainio 2009). Kuntien tulisi varautua etukäteen toimivien tukijärjestelmien ja väliaikaismajoitusratkaisuiden kehittämisellä etenkin suurilla paikkakunnilla, joihin lapsiperheiden asunnottomuus Korhosen (2002) mukaan keskittyy. Erityistä huomiota olisi tarpeen kiinnittää väliaikaismajoituksen lapsiystävällisyyteen, pysyvyyteen ja sijaintiin (ks. esim. Hutchinson 1999).

Tutkimus vahvistaa aiempaa tutkimustietoa siitä, että asunnottomuus aiheuttaa merkittävää henkistä kuormitusta sekä vanhemmille että lapsille (mm. Hutchinson 1999), ja se heijastuu siten negatiivisesti myös vanhemmuuteen (mm. Barnes 1999). Käytännön avun lisäksi on tärkeää kiinnittää huomiota perheiden henkiseen kuormitukseen, ja ohjata heitä tarvittaessa avun piiriin. Perheiden asiat ovat usein sekaisin asunnottomaksi jäädessä, jolloin työskentely ja tuki kohdistuvat usein käytännön järjestelyiden hoitamiseen. Huolena näyttäytyy toisinaan lasten mahdollinen sivuun jääminen asunnottomuuden ongelmiin puututtaessa (ks. esim. Kirkman 2010). Tämä tutkimus, aiempien tutkimusten tavoin, vahvistaa asunnottomuuden kuormittavan lasten henkistä hyvinvointia, sosiaalisia suhteita, turvallisuuden tunnetta ja koulunkäyntiä (Hagues & Malon 1999; Lehtonen & Seppälä 2013; Power 1999). Lapsena koetuilla ongelmilla voi olla yhteys ongelmiin aikuisuudessa (mm. Forssen ym. 2002; Saari 2015). Asunnottomia perheitä autettaessa näyttäytyy siten merkittävänä sekä lasten kohtaamisen ja osallisuuden (417/2007, § 29), että henkisen hyvinvoinnin huomioiminen.

Asunnottomien perheiden moniongelmaisuuden ja suomalaisen palvelujärjestelmän pirstaleisuuden näkökulmista sosiaalityöntekijällä on tärkeä rooli perheen kokonaistilanteen, tuen tarpeen ja toimintakyvyn kartoittamisessa sekä palveluiden koordinoimisessa. Ongelmallisenä näyttäytyy, ettei asunnottomille ole aina tehty sosiaalityön asiakassuunnitelmaa (Korhonen 2002; Tainio 2009). Sosiaalityön suunnitelmallinen työote, ja suunnitelman laatiminen yhdessä asiakkaan kanssa, tukevat asiakkaan asioiden etenemistä ja asiakkaan osallisuuden lisäämistä asioidensa hoitamisessa (ks. myös Timonen 2011). Tutkimus vahvistaa aiempaa teorianäkemystä siitä, että sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välisellä vastavuoroisella, kunnioittavalla, luottamuksellisella ja dialogisella asiakassuhteella on merkittävä vaikutus

asiakkaan autetuksi tulemisen kokemuksessa ja asiakkaan asioiden hoitumisessa. (Lehtonen ym. 2013; Manninen & Tuori 2005; Nousiainen 2005). Asunnottomien perheiden auttamistyön lähtökohtana tulisi olla kokonaisvaltainen ja suunnitelmallinen työote, jossa asiakkaalla on oma vastuusosiaalityöntekijä, joka arvioi asiakkaan elämäntilannetta, palveluiden tarvetta ja asiakkaan elämäntilanteen muutosprosessia (Tainio 2009). Sosiaalityöntekijällä on merkittävä rooli vuorovaikutteisen asiakassuhteen mahdollistajana, sekä prosessin ja palveluiden koordinoijana yhteistyössä asiakkaan kanssa.

Olen edellä kuvannut lapsiperheiden asunnottomuuden kytkeytyvän köyhyyteen, huonosuaisuuteen ja marginaaliin ajautumiseen, jotka ovat seurausta niin yhteiskunnan rakenteellisista, kuin yksilön elämänhistoriaankin liittyvistä ongelmista. Kysymykseksi nousee, miten tähän monisyiseen ongelmaan pitäisi konkreettisesti vastata? On tiedostettava, ettei köyhyyttä, asunnottomuutta ja marginalisoitumista pystytä varmuudella kitkemään koskaan yhteiskunnasta. Johtopäätöksenä tutkimuksen perusteella voidaan kuitenkin todeta, että olennaiseksi nousee yhteiskunnan auttamisverkoston vahvistaminen, asunnottomuuden taustalla ilmenevien ongelmien kartoittaminen ja ennaltaehkäiseminen, sekä riittävän ja yksilöllisen tuen tarjoaminen asunnon jo menettäneille perheille. Taloudellisissa ongelmissa auttaminen sekä lapsiperheiden tarpeet huomioiva väliaikaismajoitus näyttäytyvät oleellisina tukimuotoina asunnottomia perheitä autettaessa. Onnistunut työskentely edellyttää kokonaisvaltaista ja suunnitelmallista työtettä sekä dialogiin ja kumppanuussuhteeseen perustuvaa, asiakasta osallistavaa muutostyöskentelyä yhdessä perheiden kanssa. Tärkeänä näyttäytyvät myös eri toimijoiden välinen yhteistyö perheitä autettaessa, sekä erityisesti lasten huomioiminen työskentelyssä. Varhainen tuki on tärkeää ensisijaisesti lapsen edun, mutta myös koko perheen hyvinvoinnin kannalta, puhumattakaan perheiden asunnottomuudesta aiheutuvista suurista kustannuksista yhteiskunnalle. Lapset ovat yhteiskunnan tulevaisuus, ja lasten kohtaamaan pahoinvointiin tulee vastata hyvinvointiyhteiskunnassa riittävään varhain.

LÄHTEET

Almaguer-Kalixto, Patricia, Juaneda, Emma & Marcuello, Carmen (2014) Multilevel Governance Mechanism to Promote the Participation of Marginalized Groups. Teoksessa Matties, Aila-Leena., & Uggerhoj, Lars (toim.) Participation, Marginalization and welfare services – concepts, Politics and Practices Across European Countries. Ashgate. 131-148.

ARA Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus. (2016) Asunnottomat 2015. Selvitys 1 / 2016. Saatavilla <URL:<http://www.ara.fi/download/noname/%7BC003A167-BBC7-4282-A2A0-3F0061B9F6E9%7D/116308>>, luettu 6.5.2016.

Asunnottomien yö. Saatavilla URL:<http://www.asunnottomienyo.fi>, luettu 26.1.2016.

Asunto ensin –verkkosivu. Irti asunnottomuudesta. Saatavilla URL:http://www.asuntoensin.fi/asunto_ensin, luettu 28.12.2015.

Barnes, Jacqueline (1999) Parenting issues in homeless families. Teoksessa Vostanis, Panos & Cumella Stuart (toim.) Homeless children: problems and needs. Great Britain: Athenaeum press. 55-67. Saatavilla <URL:http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.jyu.fi/ehost/ebookviewer/ebook/bmxlYmtfXzEwNzg1NI9fQU41?sid=aa5051c2-8a58-487f-a81b-f2477714f24777145f49@sessionmgr4001&vid=0&format=EB&lpid=lp_3&rid=0>, luettu 14.6.2016.

Buckner, John, C. & Bassuk, Ellen, L. (1999) Family Homelessness in the USA. Teoksessa Vostanis, Panos & Cumella Stuart (toim.) Homeless children: problems and needs. Great Britain: Athenaeum press. 154-167. Saatavilla <URL:http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.jyu.fi/ehost/ebookviewer/ebook/bmxlYmtfXzEwNzg1NI9fQU41?sid=aa5051c2-8a58-487f-a81b-f24777145f49@sessionmgr4001&vid=0&format=EB&lpid=lp_3&rid=0>, luettu 30.7.2016.

Chaviano, Casey, L. (2016) A place of our own: a narrative review of the family housing services literature. Child & Family Social Work. Volume 21, Issue 1. 36–43. Saatavilla <URL:<http://onlinelibrary.wiley.com.ezproxy.jyu.fi/doi/10.1111/cfs.12102/full>>, luettu 10.6.2016.

Clarkeburn, Henriikka & Mustajoki, Arto (2007) Tutkijan arkipäivän etiikka. Tampere: Vastapaino.

Cumella, Stuart (1999 a) Homeless families. Teoksessa Vostanis, Panos & Cumella Stuart (toim.) Homeless children: problems and needs. Great Britain: Athenaeum press. 11-27. Saatavilla <URL:http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.jyu.fi/ehost/ebookviewer/ebook/bmxlYmtfXzEwNzg1NI9fQU41?sid=aa5051c2-8a58-487f-a81b-f24777145f49@sessionmgr4001&vid=0&format=EB&lpid=lp_3&rid=0>, luettu 13.6.2016.

Cumella, Stuart (1999 b) The impact of Health and social services. Teoksessa Vostanis, Panos & Cumella Stuart (toim.) Homeless children: problems and needs. Great Britain: Athenaeum press. 112-120. Saatavilla <URL:http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.jyu.fi/ehost/ebookviewer/ebook/bmxlYmtfXzEwNzg1NI9fQU41?sid=aa5051c2-8a58-487f-a81bf24777145f49@sessionmgr4001&vid=0&format=EB&lpid=lp_3&rid=0>, luettu 30.7.2016.

Cumella, Stuart & Voustanis, Panos (1999 a) Introduction. Teoksessa Voustanis, Panos & Cumella Stuart (toim.) Homeless children: problems and needs. Great Britain: Athenaem press. 7-10. Saatavilla <URL:http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.jyu.fi/ehost/ebookviewer/ebook/bmxlYmtfXzEwNzg1NI9fQU41?sid=aa5051c2-8a58-487f-a81b-f24777145f49@sessionmgr4001&vid=0&format=EB&lpid=lp_3&rid=0>, luettu 13.6.2016.

Cumella, Stuart & Voustanis, Panos (1999 b) Responding to Family Homelessness. Teoksessa Voustanis, Panos & Cumella Stuart (toim.) Homeless children: problems and needs. Great Britain: Athenaem press. 168-174. Saatavilla <URL:http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.jyu.fi/ehost/ebookviewer/ebook/bmxlYmtfXzEwNzg1NI9fQU41?sid=aa5051c2-8a58-487f-a81b-f24777145f49@sessionmgr4001&vid=0&format=EB&lpid=lp_3&rid=0>, luettu 13.6.2016.

Dominelli, Lena. (2014) The Age of Austerity in Welfare Services: Impact Upon Social Work and Marginalized People. Teoksessa Matthies, Aila-Leena & Uggerhoj, Lars (toim.) Participation, Marginalization and welfare services – concepts, Politics and Practices Across European Countries. Ashgate. 79–94.

Eduskunta.fi. KK 417/2011 vp — Päivi Lipponen /sd. Saatavilla <URL:https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kysymys/Documents/kk_417+2011.pdf>, luettu 6.11.2016.

Erkkilä, Raija (2005) Narratiivinen kokemuksen tutkimus: Koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa Perttua, Juha & Latomaa, Timo (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. Tartu: Guttenberg AS.

Eräsaari, Leena (2011) Sosiaalipalvelut käynnöksen jälkeen. Teoksessa Palola, Elina & Karjalainen, Vappu (toim.) Sosiaalipolitiikka Hukassa vai uuden jäljillä? Helsinki: Unigrafia Oy Yliopistopaino. 181–203.

Forssen, Katja (2012) Katsaus taloudellisen niukkuuden ja suomalaisten lapsiperheiden hyvinvoinnin trendeihin vuosina 1995–2010. Teoksessa Forssen, Katja & Roivainen, Irene & Ylinen, Satu & Heinonen, Jari (toim.) Kohtaako sosiaalityö köyhyyden? Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2011. Kuopio: Unipress. 105–127.

Forssen, Katja & Laine, Kaarina & Tähtinen, Juhani (2002) Hyvinvoinnin tekijät ja uhat lapsuudessa. Teoksessa Juhila, Kirsi & Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: Paino Kopijyvä Oy. 81-104.

Fredriksson, Peter (2013) Esipuhe. Teoksessa Lehtonen, Leena & Leino, Liisa & Lindström, Kristiina & Manninen, Marja (toim.) Voimapesä. Häätöuhasta pärjäävään perheeseen. Ympäristöministeriön raportteja 23 / 2013. Helsinki: Edita Prima Oy. 4–5.

Fredriksson, Peter (2008) Esipuhe. Teoksessa: Lehtonen, Leena & Salonen, Jari. (toim.) Asunnottomuuden monet kasvot. Ympäristöministeriö. 2/2008. Helsinki: Edita Prima Oy. 3–4.

Granfelt, Riitta (2007) Vankilasta vapauteen, kotiin ja yhteiskuntaan. Teoksessa Sunikka, Sanna & Seppälä, Ullamaija & Granfelt, Riitta (toim.) Asunnottomuus-kirja. Näkökulmia asunnottomien palvelujen kehittämiseen. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCA: Heikki Waris –instituutti. Helsinki: Yliopistopaino.

Granfelt, Riitta (2005) Vapautuvien vankien tuettu asuminen. Teoksessa Hynynen, Raija (toim.) Asuntoja ja tukea asunnottomille. Arviointi tuetun asumisen toimintamalleista. Suomen ympäristö. Ympäristöministeriö. 745. Helsinki: Edita Prima Oy. 119–158.

Granfelt, Riitta (1998) Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Haatela, Riikka (2008) Asunnottomien naisten identiteetit ja osallisuuden odotukset kuntoutumiseen tähtäävässä palveluketjussa. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi. (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino. 224–252.

Haahtela, Riikka (2015) Asiakkuuksien rakentuminen asunnottomille suunnatussa nais-työssä. Akateeminen väitöskirja. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Tampereen yliopisto. Tampere: Tampere University Press.

Hague, Gill & Malos, Ellen (1999) Homeless children and domestic violence. Teoksessa Vostanis, Panos & Cumella Stuart (toim.) Homeless children: problems and needs. Great Britain: Athenaeum press. S. 68-82. Saatavilla <URL:http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.jyu.fi/ehost/ebookviewer/ebook/bmx1YmtfXzEwNzg1Nl9fQU41?sid=aa5051c2-8a58-487f-a81b-f24777145f49@sessionmgr4001&vid=0&format=EB&lpid=lp_3&rid=0>, luettu 14.6.2016.

Heinonen, Jari (2014) Rakenteellinen sosiaalityö muutoksessa ja muuttajana. Teoksessa Pohjola, A., Laitinen, M. & Seppänen, M. (toim.) Rakenteellinen sosiaalityö aikakauden haasteena. UNIpress. 37–63.

Helavirta, Susanna (2007) Lasten tutkimushaastattelu: metodologista hermistymistä, joustoa ja tasapainottelua. Yhteiskuntapolitiikka-YP 72 (2007): 6. Saatavilla <URL:<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209117416>>, luettu 12.10.2016.

Helenelund, Jan-Erik. (2011) Rätten till boende/bostad ur ett bostadslöshetsperspektiv. Filosofinen tiedekunta. Vaasan yliopisto.

Hellsten, Katri (2011) Onko puhe Suomesta pohjoismaisena hyvinvointivaltiona perusteltua? Teoksessa Palola, Elina & Karjalainen, Vappu (toim.) Sosiaalipolitiikka Hukassa vai uuden jäljillä? Helsinki: Unigrafia Oy Yli-opistopaino. 146–180.

Helne, Tuula (2002) Sisällä, reunalla, ulkona? Kohti relationallista syrjäytymisen tarkastelua. Teoksessa Juhila, Kirsi & Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: Paino Kopijyvä Oy. 20-43.

Herber, Janettee & Cutuli, J.J. & Lafavor, Theresal & Vrieze, Danielle & Leibel, Cari & Obradović, Jelena & Masten, Anns. (2011) Direct and Indirect Effects of Parenting on the Academic Functioning of Young Homeless Children. Early Education & Development 2011, Vol.22(1). 77-104. Saatavilla <URL:<http://www-tandfonline-com.ezproxy.jyu.fi/doi/full/10.1080/10409280903507261>>, luettu 11.6.2016.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2001) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula. (2014) Tutki ja kirjoita. 19. painos. Porvoo: Bookwell Oy.

Hultqvist, Sara & Salonen, Tapio (2014) Service User Involvement in the Swedish Welfare Services: In Theory and in Practice. Teoksessa Matthies, Aila-Leena, & Uggerhoj, Lars (toim.) Participation, Marginalization and welfare services – concepts, Politics and Practices Across European Countries. Ashgate. 113-130.

Hutchinson, Kath (1999) Health problems of homeless children. Teoksessa Vostanis, Panos & Cumella Stuart (toim.) Homeless children: problems and needs. Great Britain: Athenaeum press. 28-42. Saatavilla <URL:http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.jyu.fi/ehost/ebookviewer/ebook/bmx1YmtfXzEwNzg1NI9fQU41?sid=aa5051c2-8a58-487f-a81bf24777145f49@sessionmgr4001&vid=0&format=EB&lpid=lp_3&rid=0>, luettu 13.6.2016.

Huokuna, Tiina (2010) Ensimmäinen oma koti 1960-luvulla. Esineitä, muistoja ja merkityksiä. Teoksessa Vilkkonen, Anni & Suikkanen, Asko & Järvinen-Tassopoulos (toim.) Kotia paikantamassa. Tampere: Juvenes Print. 105-125.

Huttunen, Laura (2004) Kasvoton ulkomaalainen ja kokonainen ihminen: marginalisoiva kategorisointi ja maahanmuuttajien vastastrategiat. Teoksessa Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala Anna (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Tampere: Tammerpaino. 134-154.

Hynynen, Raija (2005) (toim.) Asuntoja ja tukea asunnottomille. Arviointi tuetun asumisen toimintamalleista. Suomen ympäristö. Ympäristöministeriö. 745. Helsinki: Edita Prima Oy.

Hänninen, Sakari (2010) Asunnottomuuden vastainen toiminta –menestystarinako? Teoksessa Hänninen, Sakari & Palola, Elina & Kaivonurmi, Maija (toim.) Mikä meitä jakaa? Sosiaalipolitiikka kilpailuvaltiossa. Terveystieteiden tutkimuskeskus. Helsinki: Yliopistopaino. 162-180.

Hänninen, Vilma (2000) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy Juvenes Print.

Iivonen, Esa (2012) Ajankohtaiskatsaus lapsiperheköyhyteen. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Saatavilla <URL:<http://www.eapn.fi/wp-content/uploads/2014/03/Lapsiperhe%20ajankohtaiskatsaus-21032014.pdf>>, luettu 7.11.2016.

Jaskari, Harri (2007) Suomalainen köyhyys – oma syy, vai yhteiskunnan vika? Teoksessa Hintikka-Varis, Sari (toim.) Sisällä vai ulkona –kohti perustuloa. Kansallinen sivistysliitto ry. Hyvinkää: SP-Paino Oy. 73-122.

Jokinen, Arja (2004) Asuntola kulttuurisella kartastolla. Teoksessa Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala Anna (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Tampere: Tammerpaino. 74-97.

Jokinen, Arja (2016) Poliitikkojen puheet puntarissa. Kaupunginvaltuutettujen asunnottomuuspuheiden retoriikkaa. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero. (toim.) Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino. 179–212.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero. (2016) (toim.) Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino.

Juhila, Kirsi (2004) Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala Anna (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Tampere: Tammerpaino. 20-32.

Juhila, Kirsi (2002) Sosiaalityö marginaalissa. Teoksessa Juhila, Kirsi & Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: Paino Kopijyvä Oy. 11-19.

Juhila, Kirsi (2011) Ihanat naiset asunnottomien naisten tukiyksikössä. Teoksessa Ruuskanen, Petri & Savolainen, Katri & Suonio, Mari (toim.) Toivo sosiaalisessa. Toivoa luova toimintakulttuuri sosiaalityössä. EU: Unipress. 84-102.

Juurinen, Päivi & Virtanen-Olejniczak Krista. (2008) Asunnottomuuden ytimessä. Teoksessa Hirvilampi, Tuuli & Laatu, Markku (toim.) Toinen vääryyskirja. Lähikuvia sosiaalisista epäkohdista. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy. 141–156.

Kaakinen, Juha. (2012) Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma 2008-2011. Lopputraportti. Ympäristöhallinto. Saatavilla <URL:http://www.asuntoensin.fi/asunto_ensin/paavo-verkostokehittajat/paavo-ohjelma>, luettu 28.12.2015.

Kaasila, Raimo (2008) Eri lähestymistapojan integroiminen narratiivisessa analysissa. Teoksessa Kaasila, Raimo & Rajala, Raimo & Nurmi, Kari E. (toim.) Narratiivikirja. Menetelmiä ja esimerkkejä. Lapin yliopistokustannus. Tampere: Juvenes Print. 41–67.

Kainu, Markus & Niemelä, Mikko. (2014) Taloudelliset elinolot ja elämänvaiheet Euroopassa.

Karppinen, Jari (2014) Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma (PAAVO 2) 2012–2015. Väliraportti. Ympäristöministeriö. Saatavilla <URL:http://www.asuntoensin.fi/asunto_ensin/paavo-verkostokehittajat/paavo-ohjelma>, luettu 8.1.2016.

Karppinen, Jari & Fredriksson, Peter (2015) Asunto ensin – asunnottomuuden ennaltaehkäisytoimenpideohjelma 2016–2019 (AUNE) Ehdotus uuden hallituksen asunnottomuuspolitiikaksi. Ympäristöministeriö. Saatavilla <URL:http://www.asuntoensin.fi/files/4649/Ehdotus_asunnottomuuspolitiikaksi_AUNE_paivitetty_030615.pdf>, luettu 21.1.2016.

Korhonen, Erkki (2002) Asunnottomuus Helsingissä. Helsingin kaupungin tietokeskus. 2002:4 Tutkimuksia. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Kulmala, Anna (2006) Kerrottuja kokemuksia leimatuista identiteeteistä ja toiseudesta. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes print

Kulmala, Anna & Vanhala, Anni (2004) Vanhemmuus marginaalissa: kulttuurinen maalitarina osana henkilökohtaista vanhemmuutta. Teoksessa Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala Anna (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Tampere: Tammerpaino. 98-114.

Kuntalaki (410/2015)

Kirkman, Maggie & Keys, Deborah & Turner, Alina & Bodzak, Daria (2009) Does camping count? Children`s experiences from homelessness. Saatavilla URL:http://www.academia.edu/19070721/Does_Camping_count_Childrens_experiences_of_homelessness, luettu 18.3.2016.

Kiviniemi, Kari (2007) Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: WS Bookwell Oy. 70-85.

Kärkkäinen, Sirkka-Liisa (2002) Asunnottomuus hyvinvointivaltiossa. Teoksessa Heikkilä, Matti & Kautto, Mikko (toim.) Suomalainen hyvinvointivaltio. 2002. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy. 372–391.

Lahtinen, Henna (2012) Helsinkiläisten lapsiperheiden kokemuksia asunnottomuudesta. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto.

Laitinen, Merja & Uusitalo, Tuula (2008) Narratiivinen lähestymistapa traumaattisten elämäkokemusten tutkimisessa. 106–151.

Laki asunto-olojen kehittämisestä (919/1985)

Laki avustuksista erityisryhmien asunto-olojen parantamiseksi (1281/2004)

Lapsen oikeuksien julistus. Saatavilla <URL:<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/lapsen-oikeuksien-julistus/>>, luettu 26.2.2016.

Lapsen oikeuksien sopimus. Saatavilla <URL:<https://www.unicef.fi/lapsenoikudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>>, luettu 26.2.2016.

Lastensuojelulaki (417/2007)

Latvala, Eila & Vanhanen-Nuutinen, Liisa (2001) Laadullisen hoitotieteellisen tutkimuksen perusprosessi: sisällönanalyysi. Teoksessa Janhonen, S. & Nikkonen, M. (toim.) Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. Juva: WS Bookwell Oy. 21-43.

Lehtonen, Leena & Leino, Liisa & Lindström, Kristiina & Manninen, Marja (2013) Voimapesä. Häätöuhasta pärjäävään perheeseen. Ympäristöministeriön raportteja 23 / 2013. Helsinki: Edita Prima Oy.

Lehtonen, Leena & Salonen, Jari. (2008) Asunnottomuuden monet kasvot. Ympäristöministeriö. 2/2008. Helsinki: Edita Prima Oy.

Lehtonen, Leena & Seppälä, Ullamaija (2013) Kodittomuutta ja rakenteellista välinpitämättömyyttä: lapsiperheiden epävarma asuminen Suomessa. Teoksessa Sanna Hyväri & Sakari Kainulainen (toim.) Paikka asua ja elää? Näkökulmia asunnottomuuteen ja asumispalveluihin. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. Tamere: Diakonia-ammattikorkeakoulu. 73–105.

Loipponen, Jaana (2010) Kodin merkitys menetyksen kerronnassa. Teoksessa Vilkkö, Anni & Suikkanen, Asko & Järvinen-Tassopoulos (toim.) Kotia paikantamassa. Tampere: Juvenes Print. 146-168.

Manninen, Markku & Tuori, Tanja (2005) A-klinikkasäätiön tuettu asuminen. Teoksessa Hynynen, Raija (toim.) Asuntoja ja tukea asunnottomille. Arviointi tuetun asumisen toimintamalleista. Suomen ympäristö. Ympäristöministeriö. 745. Helsinki: Edita Prima Oy. 9–26.

Maslow, Abraham, H. (1952) Motivation and personality. Harper & Row.

Matthies, Aila-Leena (2014) How Participation, Marginalization and Welfare Services are Connected. Teoksessa Matthies, Aila-Leena & Uggerhoj, Lars (toim.) Participation, Marginalization and welfare services – concepts, Politics and Practices Across European Countries. Ashgate. 3–18.

Nousiainen, Kirsi (2015) Yhteisöt pitkäaikaisasunnottomien elämänsäilytyksessä ja emansipatorisessa identiteettityössä. Teoksessa Väyrynen, Sanna & Kostamo-Pääkkö, Kaisa & Ojanieni Pekka (toim.) Sosiaalityön yhteisöllisyyttä etsimässä. EU: United Press Global. 79–106.

Nousiainen, Kirsi & Hällman, Heidi & Saurama, Erja & Seppälä, Ullamaija (2007) Esipuhe. Teoksessa Sunikka, Sanna & Seppälä, Ullamaija & Granfelt, Riitta (toim.) Asunnottomuuskirja. Näkökulmia asunnottomien palveluiden kehittämiseen. SOCCAn ja Heikki Waris Instituutin julkaisusarja nro 13. Yliopistopaino. 7–8.

Nousiainen, Kirsi & Petrelius, Päivi & Yliruka, Laura (toim.) (2016) Puheista tekoihin! Yli-sukupolvisten ilmiöiden näkyväksi tekeminen, ymmärtäminen ja purkaminen narratiivisella työskentelyllä sosiaalityössä. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 20/2016. Helsinki. Saatavilla <URL:http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-677-3>, luettu 27.9.2016.

Nousiainen, Kirsi (2005) Polku omaan paikkaan – Helsinkiläisten asunnottomien prostituoitujen tuetun asumisen projekti. Teoksessa Hynynen, Raija (toim.) Asuntoja ja tukea asunnottomille. Arviointi tuetun asumisen toimintamalleista. Suomen ympäristö. Ympäristöministeriö. 745. Helsinki: Edita Prima Oy. 93–118.

Närhi, Kati & Kokkonen, Tuomo (2014) Transformation of Participation Politics and Social Citizenship in Finnish Welfare Governance. Teoksessa Matthies, Aila-Leena, & Uggerhoj, Lars (toim.) Participation, Marginalization and welfare services – concepts, Politics and Practices Across European Countries. Ashgate. 95-112.

Paananen, Soili (2008) Saksalainen elämäntutkimusmetodologia oppimisen tutkimuksessa. Teoksessa Kaasila, Raimo & Rajala, Raimo & Nurmi, Kari E. (toim.) Narratiivikirja. Lapin yliopistokustannus. Tampere: Juvenes Print. 19–40.

Paasu, Jaana (2005) Mielenterveyskuntoutujien tuettu asuminen ja asumista tukevat palvelut pöytäkirjalle ja Lohjalla. Teoksessa Hynynen, Raija (toim.) Asuntoja ja tukea asunnottomille. Arviointi tuetun asumisen toimintamalleista. Suomen ympäristö. Ympäristöministeriö. 745. Helsinki: Edita Prima Oy. 27–52.

Pajukoski, Marja (2011) Muuttuvat sosiaaliset oikeudet. Teoksessa Palola, Elina & Karjalainen, Vappu (toim.) Sosiaalipolitiikka Hukassa vai uuden jäljillä? Helsinki: Unigrafia Oy Yliopistopaino. 79–102.

Palola, Elina (2011) Valinnanvapauden problematiikasta sosiaalipolitiikassa. Teoksessa Palola, Elina & Karjalainen, Vappu (toim.) (2011): Sosiaalipolitiikka - hukassa vai uuden jäljillä? THL. 283-309.

Palola, Elina & Parpo, Antti (2011) Kunnallista sopeutumisen sosiaalipolitiikkaa. Teoksessa Palola, Elina & Karjalainen, Vappu (toim.) Sosiaalipolitiikka Hukassa vai uuden jäljillä? Helsinki: Unigrafia Oy Yliopistopaino. 47–78.

Perttula, Rauno (2015) Syrjäytymispuhe hallinnon strategiana opiskelijahuollon sosiaalityössä. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.

Portwood, Sharon, G. & Jeffrey, Shears, K. & Brooks Nelson, Elissa & Thomas, M., Lori (2015) Examining the impact of family services on homeless children. Child and Family Social Work. Volume 20. Issue 4. 480–493.

Power, Sally & Whitty, Geoff & Youdel, Deborah (1999) Doubly Disadvantaged Education and the Homeless Child. Teoksessa Vostanis, Panos & Cumella Stuart (toim.) Homeless children: problems and needs. Great Britain: Athenaem press. P. 130-141. Saatavilla <URL:http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.jyu.fi/ehost/ebookviewer/ebook/bmxlYmtfXzEwNzg1Nl9fQU41?sid=aa5051c2-8a58-487f-a81b-f24777145f49@sessionmgr4001&vid=0&format=EB&lpid=lp_3&rid=0>, luettu 29.7.2016.

Rajavaara, Marketta (2011) Näyttöperustaista sosiaalipolitiikkaa – kansalaiset vaikuttavuushallinnan objekteina ja subjekteina. Teoksessa Palola, E. & Karjalainen, V. (toim.) Sosiaalipolitiikka - hukassa vai uuden jäljillä? THL. 204-226.

Rauhala, Pirkko-Liisa (2000) Onnettomat, oikeudettomat ja osattomat – huono-osaisuus virallistulkinnossa. Teoksessa Heikkilä, Matti & Karjalainen, Jouko (toim.) Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros. Tampere: Tammer-Paino Oy. 58–73.

Riihinen, Olavi (2011) Keskiluokkaistuva ja eriarvoistuva Suomi – Hyvinvointivaltio koetuksella. Teoksessa Palola, Elina & Karjalainen, Vappu (toim.) Sosiaalipolitiikka Hukassa vai uuden jäljillä? Helsinki: Unigrafia Oy Yli-opistopaino. 103–145.

Ruuskanen, Petri (2015) Asunnottomuuteen yhteydessä olevat kasvuolosuhteet ja yksilölliset tekijät lapsuudessa ja nuoruudessa. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto.

Saari, Juho (2015) Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Tallinna: Printon Trukikoda.

Salo, Ulla-Maija (2008) Keskustelu, kertomukset ja performatiivisuus. Teoksessa Kaasila, Raimo & Rajala, Raimo & Nurmi, Kari E. (toim.) Narratiivikirja. Lapin yliopistokustannus. Tampere: Juvenes Print. 68–105.

Schulman, Harry (2002) Esipuhe. Teoksessa Korhonen, Erkki. Asunnottomuus Helsingissä. Helsingin kaupungin tietokeskus. 2002:4 Tutkimuksia. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus. 5.

Seim, Sissel. (2014) Collective Action and Social Movement of Poor People: A Road to Participation and Power. Finnish Welfare Governance. Teoksessa Matthies, A-L., & Uggerhoj, L. (toim.) Participation, Marginalization and welfare services – concepts, Politics and Practices Across European Countries. Ashgate. 167–182.

Seppälä, Ullamaija & Granfelt, Riitta (2007) Asunnottomuuskirja. Näkökulmia asunnottomien palvelujen kehittämiseen. SOCCAn ja Heikki Waris –instituutin julkaisusarja nro 13, 2007. Saatavilla <URL:http://www.socca.fi/files/69/Asunnottomuuskirja_nakokulmia_asunnottomien_palvelujen_kehittamiseen.pdf>, luettu 21.9.2016.

Sihto, Marita (2011) Sosiaalinen vai terveydellinen – yhteistä näkökulmaa etsimässä. Teoksessa Palola, Elina & Karjalainen, Vappu (toim.) Sosiaalipolitiikka - hukassa vai uuden jäljillä? THL. 261-282.

Siisiäinen, Martti. (2014) Four Faces of Participation. Teoksessa Matthies, Aila-Leena & Uggerhoj, Lars (toim.) Participation, Marginalization and welfare services – concepts, Politics and Practices Across European Countries. Ashgate. 29–46.

Silvasti, Tiina. (2014) Participatory Alternatives for Charity Food Delivery? Finnish Development in an International Comparison. Teoksessa Matthies, Aila-Leena & Uggerhoj, Lars (toim.) Participation, Marginalization and welfare services – concepts, Politics and Practices Across European Countries. Ashgate. 183–200.

Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet (2013) Arki, arvot, elämä, etiikka. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Ammattieettinen lautakunta. Helsinki.

Sosiaalihuoltolaki (710/1982)

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)

Suikkanen, Asko & Kunnari, Marika (2010) Missä on sosiologian koti? Teoksessa Vilkkonen, Anni & Suikkanen, Asko & Järvinen-Tassopoulos (toim.) Kotia paikantamassa. Tampere: Juvenes Print. 59-80.

Sunikka, Sanna & Seppälä, Ullamaija & Granfelt, Riitta. (toim.) (2007) Asunnottomuuskirja: näkökulmia asunnottomien palvelujen kehittämiseen. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCA: Heikki Waris –instituutti. Helsinki: Yliopistopaino.

Suomen perustuslaki (731/1999)

Tainio, Hannele (2009) Kaupunkiköyhälistö asunnottomuuskierteessä – näkökulmia pääkaupunkiseudun pitkäaikaisasunnottomuuteen. Diakonia-ammattikorkeakoulu. B Raportteja 39. Tamere: Juvenes Print Oy.

Tilastokeskus. Tietoa tilastoista. Käsitelmät ja määritelmät. Perhe. Saatavilla <URL:<http://www.tilastokeskus.fi/meta/kas/perhe.html>>, luettu 28.1.2016.

Timonen, Sari (2011). Nuorten asunnottomuuden ehkäisy. Teoksessa Ympäristöministeriö. Oma kotia etsimässä. Nuorten asuminen 2010. Suomen ympäristö1/2011. Helsinki: Edita Prima Oy.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2003) Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Uggerhoj, Lars (2014) Participation or Marginalization: How Different Perspectives Lead Towards a Democratic Direction. Finnish Welfare Governance. Teoksessa Matthies, A-L., & Uggerhoj, L. (toim.) Participation, Marginalization and welfare services – concepts, Politics and Practices Across European Countries. Ashgate. 277-295.

Victor, R., Christina (1999) Homeless children; Public health Perspectives. Teoksessa Vostanis, Panos & Cumella Stuart (toim.) Homeless children: problems and needs. Great Britain: Athenaeum press. 122-129. Saatavilla <URL:http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.jyu.fi/ehost/ebookviewer/ebook/bmxlYmtfXzEwNzg1NI9fQU41?sid=aa5051c2-8a58-487f-a81bf24777145f49@sessionmgr4001&vid=0&format=EB&lpid=lp_3&rid=0>, luettu 29.7.2016

Videmsek, Petra (2014) From definition to Action: Empowerment as Tool for Change in Social Work Practice. Teoksessa Matthies, Aila-Leena, & Uggerhoj, Lars (toim.) Participation, Marginalization and welfare services – concepts, Politics and Practices Across European Countries. Ashgate. 63-78.

Vilkko, Anni (2010 a) Eletyn tilan kertominen. Teoksessa Vilkko, Anni & Suikkanen, Asko & Järvinen-Tassopoulos (toim.) Kotia paikantamassa. Tampere: Juvenes Print. 35-58.

Vilkko, Anni (2010 b) Kohteena koti. Teoksessa Vilkko, Anni & Suikkanen, Asko & Järvinen-Tassopoulos (toim.) Kotia paikantamassa. Tampere: Juvenes Print. 11-31.

Vostanis, Panos (1999) Child Mental health problems. Teoksessa Vostanis, Panos & Cumella Stuart (toim.) Homeless children: problems and needs. Great Britain: Athenaeum press. 42-54. Saatavilla <URL:http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.jyu.fi/ehost/ebookviewer/ebook/bmxlYmtfXzEwNzg1NI9fQU41?sid=aa5051c2-8a58-487f-a81bf24777145f49@sessionmgr4001&vid=0&format=EB&lpid=lp_3&rid=0>, luettu 14.6.2016.

Vva Ry. Saatavilla <URL:<http://vvary.fi/vva-ry/>>, luettu 26.1.2016.

Väärälä, Reijo (2000) Tarvitseeko Suomi syrjäytymisen vastaista ohjelmaa? Teoksessa Heikkilä, Matti & Karjalainen, Jouko (toim.) Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros. Tampere: Tammer-Paino Oy. 74–85.

LIITTEET

Liite 1) Yhteydenottokirje

Liite 2) Tutkimussuostumuslomake

Liite 3) Alustava haastattelurunko

Liite 1: Yhteydenottokirje

Hyvät vanhemmat,

23.6.2016

Olen sosiaalityön maisteriopiskelija Jyväskylän yliopistossa, Yliopistokeskus Chydeniuksessa. Teen pro gradu –tutkimusta lapsiperheiden asunnottomuudesta. Olen kiinnostunut lapsiperheiden vanhempien kokemuksista asunnottomuudesta ja siihen liittyvistä elämänvaiheista. Olen myös kiinnostunut siitä, minkälaista apua ja tukea olette mahdollisesti saaneet asunnottomuuteenne sosiaalitoimistosta, ja minkälaista tukea mahdollisesti toivoisitte saavanne.

Lapsiperheiden asunnottomuudesta on vain vähän tutkimustietoa Suomessa. Tämän tutkimuksen avulla pyrin saamaan lisää tietoa lapsiperheiden asunnottomuudesta asiakkaan näkökulmasta. Osallistumisenne tähän tutkimukseen on siten minulle tärkeää, koska tavoitteenani on saada juuri Teidän näkökulmanne asunnottomuudesta kuuluviin, että asunnottomia perheitä kyettäisiin auttamaan paremmin.

Toteutan tutkimuksen haastattelemalla. Haastatteluun voi osallistua joko toinen perheenne vanhemmista, tai molemmat, joko yhtä aikaa tai erikseen toiveenne mukaisesti. Haastattelussa tiedustelen muun muassa perheenne asunnottomuushistoriasta sekä saamistanne tuki- ja palveluista. Huomioin toiveenne haastattelupaikan ja -ajan valinnassa. Haastattelu on kertaluonteinen ja noin tunnin mittainen. Nauhoitan haastattelut, jonka avulla minun on helpompi hyödyntää haastatteluaineistoa tutkimusta tehdessäni. Hävitän tutkimus- ja haastatteluaineiston tutkimuksen valmistuttua.

Tiedostan asunnottomuuden voivan olla raskas ja arka aihe. Pyrin haastatellessani ottamaan tämän huomioon. Tutkimukseen osallistuminen on täysin luottamuksellista. Tutkimuksessa voidaan lainata otteita haastattelustanne, mutta nimeänne tai muita tunnistetietojanne ei tuoda esille. Olen ainut henkilö, joka käsittelee tutkimusaineistoa, ja aineistoa käsitellään vain tässä tutkimuksessa. Sosiaalitoimi ei anna minulle tietoa perheestänne, enkä minä anna tietojanne sosiaalitoimelle. Tutkimukseen osallistuminen ei vaikuta saamiinne sosiaalipalveluihin jatkossa. Teillä on oikeus perua osallistumisenne missä vaiheessa tutkimusta tahansa. Halutessanne saatte tutkimussuunnitelman luettavaksenne, ja myöhemmin valmiin tutkimuksen itsellenne. Tavoitteeni on, että tutkimus valmistuu keväällä 2017.

Asumisohjaaja tiedustelee halukkuuttanne osallistua tähän tutkimukseen, ja antaa teille tämän kirjeen. Mikäli haluatte osallistua tutkimukseen, voitte ystävällisesti ilmaista sen asumisohjaajalle, niin soitan teille. Voitte halutessanne olla myös minuun suoraan yhteydessä puhelimitse tai sähköpostitse. Annan mielelläni lisätietoja tutkimuksestani.

Tutkimusyhteistyöstä kiittäen

Eija Kantelus
Puh: 040-4664340
eija.h.kantelus@student.jyu.fi

Liite 2: Tutkimussuostumuslomake

Yliopisto: Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus, Chydenius-instituutti

Tiedekunta: Yhteiskuntatieteet

Tutkimus: Sosiaalityön pro gradu – tutkielma

”Lapsiperheiden kokemuksia asunnottomuudesta”

Sosiaalityön opiskelija: Eija Kantelus, eija.h.kantelus@student.jyu.fi, puh: 040-4664340

Tutkimuksen ohjaaja: YTT Johanna Hiitola, Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus, Chydenius-instituutti, johanna.hiitola@chydenius.fi, puh: 040-5759908

Minua on pyydetty haastateltavaksi yllämainittuun tieteelliseen tutkimukseen. Olen saanut sekä kirjallista että suullista tietoa tutkimukseen osallistumisesta. Minulle on annettu mahdollisuus esittää tutkijalle kysymyksiä tutkimukseen sekä haastatteluun liittyen.

Ymmärrän, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista, ja että minulla on oikeus kieltäytyä siitä, sekä perua suostumukseni, milloin tahansa syytä ilmoittamatta. Suostun haastattelun nauhoittamiseen. Ymmärrän, että tietojani käsitellään tutkimuksessa luottamuksellisesti ja yksityisyyttäni suojaten. Tutkimusaineisto tuhoetaan, kun tutkimus on päättynyt. Tutkimuksesta kieltäytyminen tai sen keskeyttäminen eivät vaikuta oikeuteeni saada palveluita.

Suostun osallistumaan tutkimukseen:

Suostumuksen vastaanottaja:

_____

Tutkittavan allekirjoitus

_____

Tutkijan allekirjoitus

_____

Tutkittavan nimenselvennys

_____

Tutkijan nimenselvennys

_____

Paikkakunta

_____

Päivämäärä

Toivon, että minulle toimitetaan tutkimustulokset tiivistettynä tutkimuksen valmistuttua. Tutkimustulokset voi toimittaa minulle seuraavaan osoitteeseen (sähköposti- tai postiosoite):

_____

_____

Liite 3: Haastattelurunko

TAUSTATIEDOT:

1. Haastateltavan sukupuoli
2. Haastateltavan ikä
3. Haastateltavan koulutus ja ammatti
4. Haastateltavan siviilisääty
5. Perheen koko ja ikärakenne
6. Perheen nykyinen majoituspaikka
7. Asunnottomuuden kesto
8. Aikaisemmat hädät tai tilapäismajoitukset

ASUNNOTTOMUUS:

”Toivoisin, että kertoisit minulle perheesi asunnottomaksi jäämisestä. Olen kiinnostunut syistä ja tapahtumaketjuista, joiden vuoksi perheesi jäi asunnottomaksi, ja siitä minkälaisena näet perheesi tulevaisuuden asumisen suhteen. Voit aloittaa kertomisen mistä elämänvaiheesta tahansa.”

1. ”Millainen perheenne elämäntilanne oli ennen asunnottomaksi jäämistä?”
2. ”Miten perheenne päätyi asunnottomaksi?”
3. ”Mitkä kaikki asiat, elämäntilanteet ja ratkaisut vaikuttivat mielestäsi asunnottomaksi jäämiseen?”
4. ”Minkälaisia vaikutuksia asunnottomaksi jäämisellä on ollut perheenne arkeen ja elämään?”
5. ”Minkälaisena näet perheesi tulevaisuuden asumiseen ja muuhun elämäntilanteeseen liittyen?”
6. ”Miten arvioitte asunnottomuuden vaikuttaneen lapsenne/lastenne elämään?”

ASUNNOTTOMUUDEN TUKEA:

1. ”Minkälaista apua ja tukea perheenne on mahdollisesti saanut asunnottomuuteen liittyen?”
2. ”Minkälaisesta tuesta on mielestäsi ollut perheellenne apua asumiseen liittyvissä vaikeuksissa?”
3. ”Minkälaista muuta mahdollista tukea koet perheesi kaipaavan sosiaalitoimelta tai muilta tahoilta?”